

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΕΤΟΣ ΝΑ΄ • ΤΕΥΧΟΣ 7 - 8 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2001

Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΩΣ ΦΥΤΩΡΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ευάγγελου Δ. Θεοδώρου

σελ. 3-4

Η ΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗΣ

Αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

σελ. 5-8

Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Πανερ. Μητροπολίτου Αγγελίου κ. Ευθυμίου

σελ. 9-12

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου Ιωάννου Αγγελιδάκη

σελ. 13-15

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΟΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΟ ΤΩΝ ΑΙΣΘΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Αρχιμανδρίτου Επιφανίου Οικονόμου

σελ. 16-18

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΝ

Αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας

σελ. 19-20

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΛΙΜΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΕΣΗ ΤΗΣ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ

Θεοκλήτου Μοναχού Διονυσίου

σελ. 21-22

Η ΠΕΡΙ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Σεβ. Μητροπολίτου Ερζεγοβίνης κ. Αθανασίου

σελ. 23-27

ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Πρωτοπρεσβυτέρου Δημητρίου Β. Τζέροπου

σελ. 28-31

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Ιωάννου Φουντούλη, Καθηγητού Πανεπιστημίου

σελ. 32-33

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΕΠΤΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΚΗΔΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΘΑΝΟΝΤΩΝ ΑΒΑΠΤΙΣΤΩΝ ΒΡΕΦΩΝ

Ξενοφώντος Παπαχαλαράμπου, Επίκ. Καθηγ. Πανεπιστημίου

σελ. 34-37

ΑΠ' ΟΣΑ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

σελ. 38

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

σελ. 39

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Αρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Τριανταφύλλου

σελ. 40-41

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ

σελ. 42-43

ΕΞΟΦΥΛΛΟ

Εικόνα της Θεοτόκου –
Μιά χούφτα φλόγες.

Έργο του Χ. Μπακόρου (σύνθεση).

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Μηνιαίο περιοδικό για τους ιερείς

Ιωάννου Γενναδίου 14, 115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ.: 72.18.308, Fax: 72.18.336

Διεύθυνση Διαδικτύου της Έκκλησίας

<http://www.ecclesia.gr>

Ήλεκτρονική διεύθυνση:

e-mail: iera-synodos@ecclesia.gr

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ

του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ.κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Υπό του Κλάδου Εκδόσεων
της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Έκκλησίας της Ελλάδος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ

Αρχιμ. Αγαθάγγελος Χαραμαντίδης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ

Ευάγγελος Δ. Θεοδώρου
Όμοτ. Καθηγητής Παν/μίου Αθηνών
Τακτικό μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας
των Έπιστημών και των Τεχνών

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

Ευάγγελος Π. Λέκκος

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Άριστομένης Ματσάργας, Διδάκτωρ Παν/μίου

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Χρήστος Καραγιάννης, Μ.Θ.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΒΕΕ

Άσκληπιού 80, 114 71 Αθήνα

Τηλ. 36.24.728, 36.01.605 - Fax: 36.01.679

web site: www.papanikolaou.gr

Ἡ Λατρεία ὡς φυτώριον πολιτισμοῦ

Τοῦ Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου

Η πολιτιστική διάσταση τοῦ ὀρθοδόξου ποιμαντικοῦ ἔργου, γιὰ τὴν ὁποίαν γράψαμε στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ, γίνεται κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον αἰσθητὴ στὸν τομέα τῆς Ὀρθόδοξης Λατρείας. Αὐτὸ ἐξηγεῖ γιὰτί οἱ ὀρθόδοξοι Κληρικοί, ποὺ διακονοῦν πρωτίστως στὴν τέλεσι τῆς Λατρείας καὶ εἶναι οἱ δημιουργοὶ τῆς μυσταγωγικῆς καὶ ἀναγωγικῆς ἀτμοσφαιράς της, εἶναι κατ' ἐξοχὴν τόσο οἱ δέκτες, ὅσον καὶ οἱ πομποὶ τοῦ πολιτιστικοῦ περιεχομένου τοῦ ὅλου τῆς Λατρείας καὶ τῶν διαφορῶν ἐπὶ μέρους λατρευτικῶν μορφῶν.

Ἐφ' ὅσον ὁ πολιτισμὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀρμονικὴ πραγματοποίησις καὶ συνανάπτυξις τῶν διαφορῶν ἀξιῶν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐμφύτων προδιαθέσεων καὶ ἰκανοτήτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καταννοοῦμεν γιὰτί ἡ Ὀρθόδοξη Λατρεία εἶναι κατάφασις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ συντελεῖ στὴν περαιτέρω προώθησιν καὶ ἀνάπτυξίν του. Πρὸς δημιουργίαν τῶν διαφορῶν πτυχῶν τῆς Λατρείας καὶ τῶν λειτουργικῶν κειμένων ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες ἔχουν συνεργασθῆ οἱ διάφοροι τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως ἡ μεταφυσικὴ καὶ θεολογικὴ σκέψις, ἡ λυρικὴ καὶ δραματικὴ ποίησις, ἡ μουσικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ὁ κοινωνικὸς βίος, ἡ πολιτεία, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ οἰκονομικὸς καὶ τεχνικὸς πολιτισμὸς, ποὺ συνετέλεσε στὴν συγγραφὴν καὶ διάσωσιν ἀναριθμῶν λειτουργικῶν χειρογράφων, τὰ ὁποῖα εἶναι ὁ θησαυρὸς πολλῶν μεγάλων βιβλιοθηκῶν.

Ἡ Λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν εἶναι μόνον ἀπὸ μορφολογικὴ ἄποψιν κατάφασις τῶν διαφορῶν ἐκφάνσεων τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πλέον μεταδίδει σ' ἐμᾶς τὶς δεοντολογικὰς καὶ κανονιστικὰς ἀρχὰς τῆς ὑγιοῦς καθ' ὕλην καὶ κατὰ περιεχόμενον διαμορφώσεως τῶν διαφορῶν πολιτιστικῶν τομέων, συμφώνως πρὸς τὴν ὑγιᾶ ὀρθόδοξη ἱεράρχησιν, διαβάθμισιν καὶ κλιμάκωσιν τῶν ἀξιῶν. Ἡ κλιμαξ αὐτῶν, ποὺ κατὰ τὴν θαυμασία ἔκφρασι ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου ἐπιδιώκει «τὸ χειρὸν καθυποτάξει τῷ κρείττονι καὶ τὴν σάρκα δουλώσει τῷ πνεύματι», μορφολογικῶς εἶναι κατὰ πάντα σύμφωνη πρὸς τὴν σχετικὴ κλίμακα τῆς σημερινῆς ὑγιοῦς Ἀξιολογικῆς Φιλοσοφίας. Ἡ Φιλοσοφία αὕτη καθιστᾶ σαφές, ὅτι τὴν μὲν κατωτάτην βαθμίδα στὴν Κλίμακα αὕτην ἀποτελοῦν οἱ ὑλικές, οἰκονομικὰς καὶ βιολογικὰς ἀξίες, τὶς δὲ ἀνώτερες βαθμίδες καταλαμβάνουν οἱ λοιπὲς πνευματικὰς ἀξίες (θεωρητικὰς, αἰσθητικὰς, κοινωνικὰς, πολιτειακὰς), οἱ ὁποῖες κορυφούμενες στὶς ἠθικὰς ἀξίες ζωογονοῦνται ἀπὸ τὸ Ἅγιον, ποὺ εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀξιῶν.

Ἄλλ' ἡ μορφολογικὴ σύμπτωσις τῆς ἱεραρχικῆς διαβαθμίσεως τῶν ἀξιῶν τῆς Λατρείας πρὸς τὴν τῆς Ἀξιολογικῆς Φιλοσοφίας δὲν σημαίνει καὶ ἀπόλυτη οὐσιαστικὴν σύμπτωσιν. Ἡ Λατρεία μας ἐξ ἐπόψεως ὕλης ἢ περιεχομένου τελειοποιεῖ καὶ καθιστᾶ ἀπράμιλλη τὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα τῶν ἀνθρωπιστικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀξιῶν, διότι ἡ ἐπαφὴ τῶν ὀρθοδόξων λάτρων μὲ τὶς ἀκτιστες θεῖες ἐνέργειες καὶ μὲ τὶς ἀκτῖνες τοῦ

θαβωρείου φωτός συντελεῖ ὥστε οἱ θρησκευτικές ἀξίες, πού διαποτίζουν, θεμελιώνουν, καταυγάζουν καὶ διαμορφώνουν ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς πολιτιστικῆς κλίμακος, νὰ μὴν εἶναι ἀφρημένες φιλοσοφικὲς ἔννοιες, ἀλλὰ νὰ ἐμφυχώνωνται ἀπὸ τὸ Τριαδικό, Χριστολογικὸ καὶ Σωτηριολογικὸ περιεχόμενο τῆς Λατρείας, πού ἱκανοποιεῖ στὸν τελειότατο βαθμὸ τὰ αἰτήματα γιὰ τὴν ἀπόλυτη «μέθεξι» καὶ μυστικὴ βίωσι τῆς θείας πραγματικότητας.

Κατὰ ταῦτα, ἡ Ἀξιολογία τῆς Ὁρθόδοξου Λατρείας, ἀναγνωρίζοντας κατ' ἀρχὴν τὴν ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ, πού πραγματοποιεῖ ἀξίες, προσφέρει βιωματικῶς τὸ ὀρθόδοξον πολιτιστικὸν ιδεῶδες, πού χρησιμεύει ὡς ὀρθόδοξον κριτήριον γιὰ τὴν κριτικὴ στάσι μας ἀπέναντι στὶς ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ συγκεκριμένες πραγματοποιήσεις τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἀναφέρωμεν σὲ ἄλλο ἄρθρο μας συγκεκριμένα πρακτικὰ παραδείγματα, πού βοηθοῦν στὴν καλύτερη κατανόησιν τῆς ἀνωτέρω κάπως θεωρητικῆς ἐπισημάνσεως, περιοριζόμεθα στὸ παρὸν ἄρθρον νὰ τονίσωμεν ὅτι οἱ Κληρικοί μας, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Κατηχητὲς καὶ Ἱεροκήρυκες πρέπει νὰ ὀδηγοῦν τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα νὰ γίνεταί ἕμμεσος φορεὺς καὶ παράγων ὑγιоῦς πολιτισμοῦ μὲ τὴν ἀμεση μέθεξι τοῦ στὸ συνεχιζόμενον μέσα στὴν Λατρείαν ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ὅποῖος ὡς Θεάνθρωπος συνδέει τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Ἡ καθοδήγησις αὐτή, ὅπως ἐπανειλημμένως ἔχομεν τονίσει, πρέπει νὰ γίνῃ μὲ συστηματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς λειτουργικῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς. Οἱ πιστοὶ τῶν ἐνοριῶν δὲν πρέπει μόνον νὰ ἐκκλησιαζῶνται τακτικῶς, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνουιν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ οἱ σηματοφόροι μιᾶς ζωντανῆς λατρευτικῆς κινήσεως. Θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ὑποδεχθοῦν λ.χ. τὰ ἐξῆς μέσα:

Ἡ χρῆσις τῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας συμφώνως πρὸς τὶς προτροπὲς τοῦ Ἀπ. Παύλου «πληροῦσθε ἐν πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ὠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι ἄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ» (Ἐφεσ. ε', 18-19· Κολ. γ', 16) ἢ τοῦ λόγου τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου: «Εὐθυμεῖ τις; Ψάλλετω» (Ἰακ. ε', 13) ἢ ἀνάγνωσις ἐκλεκτῶν βιβλίων ἢ λογοτεχνικῶν ἔργων (λ.χ. τοῦ Παπαδιαμάντη), πού καλλιεργοῦν τὸ λειτουργικὸ πνεῦμα ἢ χρῆσις λειτουργικῶν ἐγκολπίων, εὐχολογίων, ὕμνων, ἢ ὀργάνωσις ἐνοριακῶν ἢ οἰκογενειακῶν μουσικῶν ἐσπερίδων ἐκδρομῆς, συνδυαζόμενες μὲ λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις σὲ γραφικὰ «ἐξωκκλήσια» ἢ προβολὴ στὰ σπίτια φωτεινῶν εἰκόνων καὶ βιντεοταινιῶν, πού ἀναφέρονται στὴν Λατρείαν ἢ ἐπίσκεψις ναῶν, μουσείων καὶ μνημείων, πού ἔχουν σχέσιν μὲ τὶς λειτουργικὲς τέχνες ἢ ἰδιαίτερη καλλιέργεια ἀπὸ τὶς νεανίδες καὶ τὶς κυρίες τῆς ἐνορίας τῆς «ἱερᾶς χειροτεχνίας καὶ διακοσμῆσεως» πρὸς δημιουργίαν ἀντικειμένων, πού χρησιμοποιοῦνται στὴν Λατρείαν ἢ χρῆσις ἡμεροδεικτῶν, πού καθ' ἐκάστην εἰσάγουν στὸ νόημα τῶν ἐορτῶν καὶ ἀναρριπίζουν τὴν φλόγα τοῦ λειτουργικοῦ πνεύματος ὁ ἐμπλουτισμὸς τῶν οἰκογενειακῶν συλλογῶν μὲ ὠραῖα εἰκονόγραφα βιβλία ἢ μὲ ὠραῖες εἰκόνες λειτουργικοῦ περιεχομένου ἢ χρῆσις εὐχετηρίων καρτῶν, πού περιέχουν εἰκόνες, σχετιζόμενες πρὸς τὶς ἐκκλησιαστικὲς τέχνες — ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄριστα μέσα, πού θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ὑποδεικνύωνται ἀπὸ τοὺς Ἱερεῖς, τοὺς Ἱεροκήρυκες καὶ τοὺς Κατηχητὲς ὄχι μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν πνευματικῆς τέρψεως τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς καλλιέργειαν διὰ τοῦ λειτουργικοῦ πνεύματος τῆς πολιτιστικῆς συνειδήσεως γιὰ ἕνα ἕκαστον τῶν τομέων τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως θὰ εἴπωμεν στὸ ἐπόμενον ἄρθρον μας.

ΘΕΜΑΤΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Η ΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗΣ

Τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

Προχωροῦμε συστηματικὰ στὴν ἀνίχνευση ὄλων τῶν χώρων τῆς Θ. Λατρείας μὲ σκοπὸ τὴν ἐπισήμανση τυχόν ἀτόπων ποὺ παρατηροῦνται καὶ τὴ διόρθωσή των μὲ κριτήριον τὴ λειτουργικὴ Τάξη τῆς Ἐκκλησίας. Σήμερα ἐρχόμαστε στὴν Ἁγία Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεση. Εἰς τὸ «Ἱερατικὸν» (ἔκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2000) ὑπάρχει ἡ σχετικὴ τυπικὴ διάταξη, τὴν ὁποίαν γνωρίζετε. Ἐδῶ θὰ σᾶς ἀναλύσω τὰ σχετικὰ ζητήματα πρὸς μείζονα ὠφέλειαν.

* * *

α'.1. Πρὶν εἰσελθoυμε στὴν οὐσιαστικὴ περιγραφὴ τῶν τελουμένων στὴν Ἁγία Πρόθεση, κρίνουμε ἀπαραίτητο νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸν χώρο τῆς Προθέσεως. Εἶναι ὁ χώρος ποὺ βρίσκεται πάντοτε στὰ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς μέσα σὲ εἰδικὴ κόγχη. Ἐνίοτε ὡς Προσκομιδὴ χρησιμοποιεῖται ἡ ἀριστερὰ Ἁγία Τράπεζα. Εἶναι περιττὸ νὰ τονίσω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ χώρος πρέπει νὰ εἶναι περιποιημένος στὸ ἔπακρον, δηλ. καθαρὸς καὶ προστατευμένος. Νὰ εἶναι ὁμορφα στολισμένος μὲ καλύμματα στὸ ἴδιο κάθε φορὰ χρῶμα μὲ τὸ κάλυμμα τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς. Εἶναι καλὸ νὰ κλείνει μὲ τζάμι κατάλληλο, πάνω στὸ ὁποῖο μάλιστα νὰ ὑπάρχουν ἐγχάρακτες παραστάσεις. Χρειάζεται, ἐπίσης, νὰ καίει κερὶ ἢ κανδήλι, ὅταν ἡ Πρόθεση χρησιμοποιεῖται.

2. Τὰ ἱερὰ σκεύη ποὺ χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴ Θ. Λειτουργία πρέπει νὰ εἶναι καθαρὰ, δηλ. νὰ μὴ ὑπάρχουν ὑπολείμματα ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσα Θ. Λειτουργία μέσα στὸ Ἅγιον Ποτήριον, καὶ πρόσφατα ἐπιχρυσωμέ-

να. Τυχόν φθορὲς ἀπὸ ὀξειδώσεις στὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ στὴν Λαβίδα πρέπει ἀμέσως νὰ ἐπιδιορθώνονται. Μέσα στὴν Ἁγία Πρόθεση παραμένουν ἀνὰ ἓν Δισκοπότηρον, ἡ λαβίδα, ὁ σπόγγος, ἡ λόγχη, ὁ ἀστερίσκος, τὰ καλύμματα, τὰ μάκτρα καὶ τὰ φιαλίδια μὲ νερὸ καὶ νάμα. Ἐπίσης, ἐκεῖ συνήθως φυλάσσεται, διὰ τὴν ἱερότητα τοῦ χώρου, καὶ ὁ Μ. Ἀγιασμὸς τῶν Θεοφανείων. Ὅ,τι ἄλλο ὑπάρχει ἐκεῖ εἶναι περιττόν. Τὰ ὑπόλοιπα ἱερὰ σκεύη φυλάσσονται στὸ Σκευοφυλάκιο, ποὺ ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ ὑπάρχει σὲ κάθε Ἅγιον Βῆμα.

* * *

β'.1. Ἡ Προσκομιδὴ τῶν Τιμίων Δώρων εἶναι μέρος τῆς Θ. Λειτουργίας, ἔστω καὶ ἂν τελεῖται κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ Ὁρθρου. Ἡ ὀρθὴ θέσις τῆς εἶναι κατὰ τὸν Χερουβικὸν Ὑμνον. Γιὰ λόγους οἰκονομίας χρόνου μετεκινήθη στὸν Ὁρθρο. Ὡστόσο, πρέπει κάθε λειτουργὸς ἱερεὺς νὰ γνωρίζει ὅτι, μέλλον νὰ τελέσει τὴν Προσκομιδὴν, ὀφείλει νὰ ἐνδυθῆ τὰ πλήρη ἄμφιά του καὶ τὸ φελώνιον, εὐθὺς μετὰ τὴν λῆψιν τοῦ «Καιροῦ», καὶ νὰ νίψει τὰ χέρια του λέγων τὴν καθιερωμένην εὐχὴν.

2. Ὅταν μέλλει νὰ λειτουργήσῃ Ἀρχιερεὺς, τότε ὁ Ἱερεὺς ἀρχίζει μὲν τὴν Προσκομιδὴν, τοποθετεῖ ἐπὶ τοῦ Δισκαρίου τὸν Ἀμνόν, τὴς μερίδες τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων Ταγμάτων καὶ ἐξάγει μόνον τὴν μερίδα τοῦ Ἀρχιερέως, τὴν ὁποίαν θέτει πρὸ τοῦ Ἀμνοῦ, καὶ σταματᾷ ἐκεῖ. Τὴς μερίδες ζώντων καὶ κεκοιμημένων θὰ ἐξαγάγει ἀργότερα ὁ Ἀρχιερεὺς, ἐπειδὴ αὐτὸς προῖσταται τῆς Θ. Λειτουργίας καὶ ὄχι ὁ ἱερεὺς. Κατὰ τὴν ὥραν

ἐκείνην ὁ ἱερεὺς ἴσταται ὀπισθεν τοῦ Ἀρχιερέως καὶ μνημονεὺει ὧν βούλεται.

3. Κατὰ τὸ ἱερατικὸν συλλεΐτουργον, ὑπαρχόντων πολλῶν ἱερέων, τὴν Προσκομιδὴν τελεῖ ὁ β' τῆ τάξει ἱερέως. Μνημονεὺουν κατὰ σειρὰν ὁ γ', ὁ δ', κ.ο.κ. οἱ συλλεΐτουργοί. Τέλος, μνημονεὺει καὶ καλύπτει τὰ Ἅγια ὁ α' ἱερεὺς. Ὁ διάκονος δὲν τελεῖ Προσκομιδὴν, ἀλλὰ μνημονεὺει τὰ ὀνόματα χωρὶς νὰ ἐξάγει μερίδες.

* * *

γ'.1. Κατὰ τὴν Προσκομιδὴν χρησιμοποιοῦνται πρόσφορα, κατὰ προτίμησιν, «σπιτικά», δηλ. ζυμωμένα

καὶ ψημένα μὲ εὐλαβικὸν τρόπον στὸ σπίτι ἀπὸ εὐλαβεῖς κυρίες. Ὁ τρόπος τῆς παρασκευῆς τοῦ προσφόρου περιγράφεται λεπτομερῶς στὸ φυλλάδιό μας «Τὸ πρόσφορο καὶ τὸ ἀντίδωρο», πὺν κυκλοφορεῖ στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Καλὸν εἶναι νὰ τὸ προμηθευτεῖτε καὶ νὰ τὸ μελετήσετε. Ἐκεῖ θὰ δεῖτε μεταξὺ ἄλλων τί προβλέπουν οἱ Ἱ. Κανόνες γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν Τιμίων Δώρων ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, καὶ πολλὰς ἄλλες λεπτομέρειες πὺν δὲν πρέπει νὰ ἀγνοεῖτε.

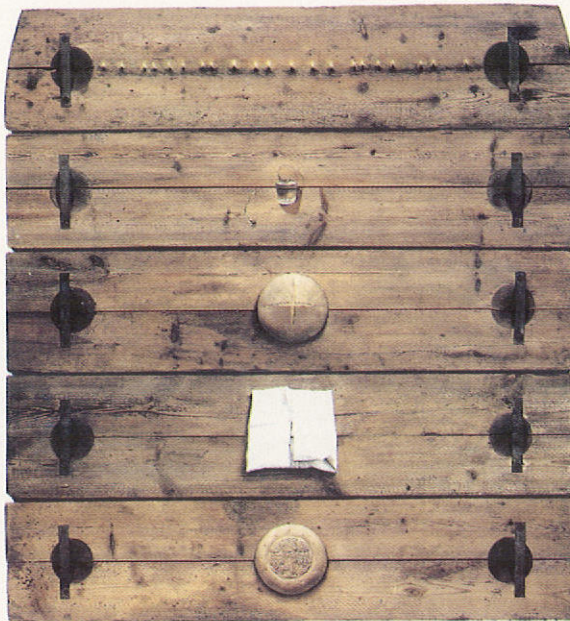
2. Οἱ κυρίες πρεσβυτέρες καλὸν θὰ ἦτο, ἐὰν ἀποκτοῦσαν τὴν εὐλαβικὴν συνήθεια νὰ παρασκευάζουν τὸ πρόσφορο γιὰ τὴ Θ. Λειτουργία πὺν τελεῖ ὁ ἱερεὺς-σύζυγός των. Ἀλλὰ μερίμνη τοῦ ἐφημερίου μπορεῖ νὰ παροτρύνονται καὶ ἄλλες εὐλαβεῖς κυρίες τῆς ἐνορίας νὰ ἐτοιμάζουν κατάλληλα πρόσφορα. Εἶναι ἀπαράδεκτο νὰ χρησιμοποιοῦνται πρόσφορα τοῦ φούρνου.

3. Τὸ νερὸ πὺν χρησιμοποιεῖται κατὰ τὴν Προσκομιδὴν νὰ εἶναι καθαρὸ καὶ νεα-

ρό, δηλ. πρόσφατο. Καλὸν εἶναι ὁ διάκονος νὰ μεριμνᾷ γι' αὐτό. Ἐπίσης, τὸ νάμα νὰ εἶναι ἐκλεκτό. Δὲν χρησιμοποιοῦμε κρασί «μπρούσικο», ἀλλὰ κόκκινο γλυκό. Ἐπίσης, ἀφ' ἐσπέρας πρέπει νὰ ἐλέγχεται τὸ κρασί, ἂν εἶναι τὸ ἐνδεδειγμένο, γιὰτὶ παρετηρήθη κάποτε νὰ χρησιμοποιηθῆ κονιάκ ἀντὶ οἴνου, ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς δὲν ἐπρόσεξε τί τοῦ ἔφεραν γιὰ τὴ Μετάληψη. Κάθε ἄλλο ὑγρὸ, ἀντὶ καθαροῦ καὶ ἀγνοῦ οἴνου, ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς Ἱ. Κανόνες νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ Θ. Κοινωνία. Τὰ φιαλίδια ἐντὸς τῶν ὁποίων φυλάσσεται τὸ νερὸ καὶ τὸ κρασί πρέπει νὰ εἶναι περιποιημένα, ὁμοίομορφα καὶ καθαρά. Νὰ λάμπουν.

* * *

δ'.1. Ἡ ἀναλογία κρασιοῦ καὶ νεροῦ εἶναι 2 πρὸς 1. Ὁ τελῶν τὴν Προσκομιδὴν ἐκχέει μέσα στὸ Ἅγιον Ποτήριον 2 μέρη κρασιοῦ καὶ 1 μέρος νεροῦ. Τὸ νερὸ θὰ συμπληρωθεῖ ἀργότερα μὲ τὸ ζέον. Κατὰ τὴν ἐκτίμηση τοῦ ἱερέως πρέπει ἡ ποσότητα τοῦ μίγματος αὐτοῦ νὰ ἐπαρκεῖ γιὰ τὴν μετάλη-

ψη τῶν πιστῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων κάθε φορὰ μπορεῖ νὰ ποικίλλει. Γι' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς ὑπολογίζει πόση Θ. Κοινωνία θὰ προετοιμάσει. Πρέπει νὰ ἀποφεύγονται οἱ ἀκρότητες. Οὔτε ὑπερβολικὲς ποσότητες, οὔτε ἐλάχιστες.

2. Γιὰ τὴν Προσκομιδὴ κανονικὰ χρειάζονται 5 πρόσφορα. Δηλ. ἀνὰ ἓνα γιὰ τὸν Ἄμνόν, τὴ μερίδα τῆς Θεοτόκου, τὶς μερίδες τῶν Ταγμάτων, τοὺς ζῶντες καὶ τοὺς κεκοιμημένους. Ἄν δὲν ὑπάρχουν τόσα, ἂς χρησιμοποιηθοῦν λιγότερα. Πάντως ὅ,τι περισσεύει κόπεται ὡς Ἀντίδωρον καὶ εὐλογεῖται πρὶν διανεμηθῆ.

3. Τὸ Ἀντίδωρον εἶναι εὐλογημένο δύο φορές, τὴ μία στὴν *Προσκομιδή*, καὶ τὴ δεύτερη στὸ «*Ἐξαιρέτως*». Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ πολ- λάκις δὲν ἐπαρκοῦν τὰ ὑψωθέντα πρόσφορα γιὰ τὸ Ἀντίδωρον (τὰ ὁποῖα οὕτως ἢ ἄλλως ἔχουν εὐλογηθῆ καὶ δὲν χρῆζουν ἄλλης εὐλογίας), ὁπότε κόπτονται γιὰ τὸ Ἀντίδωρο καὶ ἄλλα πρόσφορα ποὺ δὲν ὑψώθησαν στὴν *Προσκομιδή*. Γι' αὐτὸ δὲν ἐπιτρέπεται τὸ Ἀντί- δωρο νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς φαγητὸ ἢ προ- σφάγιο ἢ καὶ ὡς «*βούτημα*» εἰς τὸ «*πρωῖνὸ*» τοῦ ἱερέως. Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μεταλαβόντες ὡς καὶ οἱ λαμβάνοντες τὸ Ἀντίδωρο ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ καταναλώνουν τὸ εὐλογημένο αὐτὸ ψωμί. Στὴ ρύθμιση αὐτὴ συμπεριλαμβά- νεται καὶ τὸ «*κατακλαστὸν*» τῶν λειτουργῶν. Ἐὰν τὸ πρόσφορο δὲν εἶναι εὐλογημένο, δηλ. δὲν χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν *Προσκομιδή*, μπορεῖ νὰ καταναλωθῆ καὶ ὡς κοινὸς ἄρτος.

4. Ἐὰν πρόκειται νὰ τελέσετε Θ. Λει- τουργία γιὰ λίγους ἀνθρώπους, π.χ. γιὰ μία οἰκογένεια, καὶ προβλέπετε ὅτι τὸ Ἀντίδωρον θὰ περισσεύσει, καὶ δὲν ξέρετε τί νὰ τὸ κάνε- τε, μπορεῖτε, πρὶν ὑψώσετε τὸ *Πρόσφορον*, νὰ κόψετε κυκλικά τὸ μέρος ποὺ ἔχει τὴς σφρα- γίδες καὶ νὰ ὑψώσετε μόνο αὐτό. Ὅποτε καὶ τὸ Ἀντίδωρον ποὺ θὰ προέλθει θὰ εἶναι λιγό- τερο. Τὸ ὑπόλοιπο μέρος τοῦ προσφόρου ποὺ δὲν ὑψώθηκε μπορεῖτε νὰ τὸ χρησιμοποιήσε- τε ὡς κοινὸ ψωμί.

* * *

ε'.1. Κατὰ τὴν προετοιμασία τῶν διαφό- ρων μερίδων δέον νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ Λόγχη. Πολλοὶ ἱερεῖς πρὸς εὐκολίαν τους χρησιμοποιοῦν μαχαίρι. Τὸ σωστὸ εἶναι ἡ Λόγχη. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ προμηθευθεῖτε κατάλληλες λόγχες, ποὺ κόβουν καὶ διευκο- λύνουν τὸ ἔργο σας. Σιγὰ-σιγὰ θὰ πρέπει νὰ τιμήσουμε τὴν παράδοσή μας καὶ νὰ μὴ ἀλλά- ζουμε τὴς συνήθειές μας, ὅπου εἶναι ἐφικτόν.

2. Τὰ Τάγματα τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων κό- πονται ἕνα-ἕνα καὶ ὄχι ὅλο μαζί τὸ τετρά-

γωνο πρὸς εὐκολίαν. Τὸ *Ἱερατικὸν* δείχνει καὶ πῶς τοποθετοῦνται στὸ Δισκάριον. Γιὰ κάθε ἕνα τάγμα ποὺ τοποθετεῖται ὑπάρχει καὶ ἀνάλογος στίχος ποὺ πρέπει νὰ λέγεται.

3. Ἡ ἐξαγωγή τοῦ Ἀμνοῦ γίνεται κατὰ τρόπον ποὺ νὰ σχηματίζεται ἕνα τετράγω- νο. Μερικοὶ ἱερεῖς, θέλοντες νὰ αὐξήσουν τὸ μέγεθος τοῦ Ἀμνοῦ, τὸν κόπουν σὲ σχῆμα πυραμίδος. Δὲν εἶναι σωστό. Πρῶτον μὲν διότι ὑπάρχουν συμβολισμοὶ ποὺ δὲν ἰσχύουν στὸ πυραμοειδὲς σχῆμα, ὡς λ.χ. τὸ τετράπλευ- ρο σχῆμα εἰκονίζει τὸν «*τετραπέρατον κό- σμον*», ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου προσφέρεται ἡ θυσία, οἱ δὲ κάθετες πλευρὲς τοῦ τετραγώνου συμ- βολίζουν τὴς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ποὺ εἶναι μὲν περιγραπές, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν τέμνονται ποτὲ εἶναι ἀπεριόριστες. Καὶ δεύτε- ρον, εἶναι ἄηθες νὰ ἔχει ὁ Ἀμνὸς πυραμι- δοειδὲς σχῆμα. Ἡ παράδοσή μας δὲν ξέρει τέτοιες μεθοδεύσεις.

4. Ἐὰν ὑπάρχει ἀνάγκη αὐξήσεως τοῦ ὄγκου τοῦ Ἀμνοῦ, τοῦτο μπορεῖ νὰ ἐπιτευ- χθῆ μὲ τὸ νὰ κοπεῖ ὁ Ἀμνὸς σὲ εὐρύτερα ὄρια τῆς σφραγίδος, συμπεριλαμβάνοντα ἐνδε- χομένως καὶ μέρη ἀπὸ τὴ μερίδα τῆς Θεοτό- κου καὶ τῶν Ταγμάτων.

5. Γιὰ τὴν ἐξαγωγή τῶν μερίδων τῶν ζώντων καὶ τῶν κεκοιμημένων χρησιμο- ποιοῦνται ἀπὸ 2 πρόσφορα τὰ τεμάχια ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουν τὴ σφραγίδα τοῦ Ἀμνοῦ. Γιὰ κάθε ὄνομα ἀποσπᾶται μὲ τὴν Λόγχη μία μερίδα καὶ τοποθετεῖται μπροστὰ στὸν Ἀμνὸ, ἐξ ἀρι- στερῶν (ὅπως κυττάζομε) οἱ ζῶντες καὶ ἐκ δεξιῶν οἱ κεκοιμημένοι. Στὴν ἐξαγωγή τῶν μερίδων παρατηρεῖται μία ποικιλία. Ἄλλοι ἐξάγουν γιὰ κάθε ὄνομα ἕνα μικρὸ ψίχουλο καὶ ἄλλοι τρίβουν συνεχῶς, καθὼς μνημονεύ- ουν, τὴν «*ψίχα*» τοῦ τεμαχίου ποὺ κρατοῦν. Καὶ οἱ δύο μέθοδοι μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ὀρθές. Ὁ ἀείμνηστος ἀρχιμ. Ἐπιφάνιος Θεο- δωρόπουλος συνήθιζε διὰ μὲν τοὺς ζῶντας νὰ κόπτει ἀπὸ τὴν «*κόραν*» τοῦ τεμαχίου τὴς μερί- δες, διὰ δὲ τοὺς κεκοιμημένους ἀπὸ τὴν

«ψίχαν», λέγων ὅτι οἱ ζῶντες φέρουν τὰ σώματα των ὡς περίβλημα τῆς ψυχῆς, καὶ ἡ «κόρα» ἐσυμβόλιζε τὸ περίβλημα αὐτό, ἐνῶ οἱ κεκοιμημένοι στεροῦνται σώματος, ὅπως ἡ ψίχα στερεῖται σκληροῦ περιβλήματος. Εἶναι περιττὸν νὰ τονίσω ὅτι ὀφείλει ὁ τελῶν τὴν Προσκομιδὴν μόνος ἢ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν συλλειτουργῶν του καὶ τοῦ διακόνου νὰ μνημονεύσουν ὅλα τὰ ὀνόματα πού τοὺς ἔδωσαν οἱ πιστοί. Παράλειψις τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ συνιστᾷ ἐμπαιγμὸν.

6. Τέλος, ὁ λειτουργὸς ἐξάγει καὶ τὴν ἰδικὴν του μερίδα, τὴν ὁποία τοποθετεῖ μεταξὺ τῶν δύο λοφίσκων, ζώντων δηλ. καὶ κεκοιμημένων. Τοῦτο συμβολίζει τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἱερέως ὡς μεσολαβοῦντος διὰ τῶν προσευχῶν του πρὸς Κύριον ὑπὲρ τῶν μελῶν τῆς στρατευομένης καὶ τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας.

* * *

στ.1. Ἐπακολουθεῖ ἡ κάλυψις τῶν Τιμίων Δώρων, ὡς προβλέπει αὐτὴν τὸ *Τυπικόν*. Τὸ θυμίαμα προσφέρεται ἀπὸ τὸν διάκονον καὶ ὁ ἱερεὺς τὸ εὐλογεῖ λέγων τὴν Εὐχὴν «*Θυμίαμά σοι προσφέρομεν...*». Προηγουμένως ἔχει καθορισθῆ τὸ μέρος ὅπου ἔγινε ἡ Προσκομιδὴ, ἔχουν μαζευθῆ μὲ σχολαστικότητα τὰ ὑπολείμματα ἄρτου πού ἔπεσαν ἔξω ἀπὸ τὸ Δισκάριον καὶ τοποθετοῦνται στὴ θέσπ τους, ἐνῶ μὲ τὰ δάκτυλά του ὁ ἱερεὺς μαζεύει τὰ ψίχουλα σὲ δύο λοφίσκους μὲ ἐπιμέλεια.

2. Στὴ νέα ἔκδοσι τοῦ Ἱερατικοῦ ὁ στίχος πού λέγεται στὸν Ἀστερίσκον προβλέπεται νὰ εἶναι ὄχι τὸ «*Καὶ ἐλθῶν ὁ ἀστὴρ ἔστι ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον κείμενον*», ἀλλὰ ὁ ἄλλος «*Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*», ὡς περιεκτικότερος καὶ συμβολικότερος.

3. Ἡ Εὐχὴ τῆς Προθέσεως ἀπαγγέλεται ὡς ἔχει ἐνώπιον τῆς Προθέσεως, καίτοι οἱ παλαιοὶ κώδικες τὴν τοποθετοῦν κατὰ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον.

4. Μὲ τὴν ἀπόλυσιν ὁ ἱερεὺς ἀσπάζεται τὰ Τίμια Δῶρα καὶ ὁ διάκονος θυμιατίζει πὲρξ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, λέγων τὸ «*Φωτίζου, φωτίζου.....*» κλπ. Τὸ θυμίαμα αὐτὸ εἶναι ἄσχετο μὲ ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ προηγεῖται τῆς ἐνάρξεως τῆς Θ. Λειτουργίας. Εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον θὰ ὑπογραμμίσουμε τὴν ἀνάγκη νὰ καθιερωθῆ καὶ πάλιν τὸ θυμίαμα κατὰ τὴν Δοξολογίαν, δηλ. πρὸ τῆς Θ. Λειτουργίας, τόσον ἐντὸς τοῦ Ἁγ. Βήματος, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης τῶν ἱερῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου καὶ ὄλου τοῦ λαοῦ.

5. Εἰς τὸ τέλος καὶ μετὰ τὴν Μετάληψιν τῶν Ἀγιασμάτων ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος «*καταλύουν*» τὸ Ἅγιον Ποτήριον μὲ εὐλάβειαν καὶ προσοκὴν. Εἰδικότερα, ὁ ἱερεὺς ἀρχίζει νὰ τρώγει τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου, ἀναγινωσκομένης ὑπὸ τινος Ἀναγνώστου τῆς Εὐχαριστίας. Ἀφοῦ «*καταλύσει*» τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, πίνει καὶ τὸ Αἷμα καὶ ξεπλύνει τὸ Ἅγιον Ποτήριον πολλακίς μὲ νερὸ καὶ ὄχι μὲ νάμα. Ἀφοῦ καθαρισθῆ πλήρως τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ποτηρίου ἀπὸ κάθε ὑγρὸν στοιχεῖον, ὁ ἱερεὺς μὲ τὸ μάκτρον καθαρίζει πάλιν αὐτὸ καὶ τέλος τοποθετεῖ ἐντὸς αὐτοῦ τὸν εἰδικὸν σπόγγον, ὁ ὁποῖος ἀπορροφᾷ τὴν ὑγρασίαν καὶ ἀντιμετωπίζει τὴν ὀξειδωσιν. Τέλος, καλύπτει τὸ Δισκοπότηρον μὲ καθαρὸν μάκτρον, καθαρίζει τὴν Πρόθεσιν, τὴν ἀσφαλίζει, προσκυνεῖ τὰ Ἅγια καὶ ἀπέρχεται. Ἡ «*κατάλυσις*» ὀφείλει νὰ γίνετα ἐν σιγῇ καὶ κατανύξει. Ὁ μέλλων νὰ «*καταλύσει*» δὲν πρέπει μετὰ τὴν Μετάληψιν του νὰ φάγει κατακλαστόν.

6. Ὑπάρχουν περιπτώσεις διακόνων πασχόντων εἰς τὸ στομάχι καὶ μὴ δυναμένων νὰ «*καταλύσουν*» διὰ τὸν λόγον αὐτόν. Ἐπιβάλλεται κατανόσις ἀπὸ τὸν ἱερέα καὶ ρύθμισις τοῦ ζητήματος ἄλλως πως. Ἐπίσης, εἰς περιπτώσεις ὑπάρξεως πολλῶν Ποτηρίων, ἔνεκα μεγάλης ἐορτῆς, αὐτονόητον ὅτι εἰς τὴν «*κατάλυσιν*» θὰ συνιρέξουν καὶ ἄλλοι τῶν λειτουργῶν καὶ ὄχι μόνον ἕνας.

Ἡ προσαρμογή στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία

Τοῦ Πανιερ. Μητροπολίτου Ἀχελώου κ. Εὐθυμίου

Α' Ἡ Ἔννοια τῆς προσαρμογῆς

Ἀπὸ φαινόμενα «ὑπερ-προσαρμογῆς» ποὺ παρατηρήθηκαν πρόσφατα στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κατέστη ἐπίκαιρο τὸ ὅλο θέμα τῆς προσαρμογῆς τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ βασικὸ θέμα τῆς ποιμαντικῆς θεωρίας καὶ πράξεως.

Ὡς ἐκ τούτου, θεωρήσαμε λίαν σκόπιμο καὶ χρήσιμο, σὲ μιὰ σειρά ἀρθρων στὸ ἀνανεωμένο περιοδικὸ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ», νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ θέμα τῆς προσαρμογῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Παράδειγμα ἄρνησης προσαρμογῆς, γιὰ λόγους θρησκευτικούς: Οἱ γυναῖκες στὶς μουσουλμανικὲς χώρες κινλοφοροῦν φορώντας πάντοτε τὴν «μπούκα».

1. Κοινωνιολογικὴ ἐννοιολογία

α. Ἡ βιολογικὴ ἐννοια: Ὁ ὅρος «προσαρμογή» χρησιμοποιήθηκε ἀρχικὰ καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη στὴ Βιολογία καὶ σημαίνει τὴ διαδικασία ποὺ παρατηρεῖται σὲ ὅλες τὶς βιολογικὲς μορφές, διὰ μέσου τῆς ὁποίας πραγματοποιεῖται ἡ κατάλληλη ἐνταξὴ ἐνὸς ζῶντος ὀργανισμοῦ μέσα στὸ φυσικὸ καὶ ὀργανικὸ του περιβάλλον. Ἐὰν οἱ ὀργανισμοὶ δὲν εἶχαν τὴν ἰκανότητα αὐτῆς τῆς προσαρμογῆς, τότε διάφορες ἐσωτερικὲς ἢ ἐξωτερικὲς συνθῆκες, ὅπως λ.χ. τὸ κρύο, ἡ ἔλλειψη

τροφῆς, οἱ ἰοὶ καὶ οἱ ἀκτινοβολίες θὰ μπορούσαν νὰ ἀποβοῦν μοιραίες.

Ἡ προσαρμογή, ἐπομένως, ἐνὸς ζῶντος ὀργανισμοῦ πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὶς ἀλλαγές ποὺ προκαλοῦνται σ' αὐτὸ εἶναι ἓνα θετικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ συνέχιση τῆς ζωῆς. Ἐνῶ, ἡ ἄρνηση προσαρμογῆς του ἔχει

ὅπωςδήποτε ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα στὴ ζωὴ καὶ τὴν ἱστορικὴ πορεία του.

β. Ἡ κοινωνιολογικὴ ἐννοια: Ἀπὸ τὴ Βιολογία ὁ ὅρος «προσαρμογή» πέρασε καὶ στὴν Κοινωνιολογία καὶ ἀναφέρεται στὴ διαδικασία, μὲ τὴν ὁποία

προέρχονται ἀλλαγές σὲ ἓναν κοινωνικὸ ὀργανισμό, σὲ ἓνα σύστημα κοινωνικῆς ὀργανώσεως, σὲ μιὰ κοινωνικὴ ομάδα. Οἱ ἀλλαγές αὐτὲς συμβάλλουν στὴν λειτουργία καὶ τὴν ἐπίτευξη τῶν σκοπῶν τοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ συστήματος ἢ τῆς ομάδος¹.

2. Στάσεις τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων ἐναντι τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν

Οἱ ἀλλαγές ποὺ προκαλοῦνται σὲ μιὰ κοινωνία δὲν γίνονται ἀποδεκτὲς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπὸ ὁμάδες ἢ τὸ σύνολο τῶν μελῶν

της. Έτσι, στο θέμα της προσαρμογής στις αλλαγές παρατηρούνται οι έξι στάσεις και διαφοροποιήσεις από το σύνολο ή ομάδες μιᾶς κοινωνίας.

α. Η συμμόρφωση: Η συμμόρφωση έπέρχεται, όταν τὰ μέλη μιᾶς κοινωνικῆς ομάδος αποδέχονται και δὲν ἀντιδρῶν σὲ μιὰ κατάσταση πὸν προέκυψε ἀπὸ ἀλλαγὴ, εἴτε ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐπεβλήθη διὰ τῆς βίας εἴτε ὄχι. Γενικά, συμμόρφωση σημαίνει προσχώρηση σὲ ὅποιαδήποτε ιδέα, σύστημα ἢ τρόπο ζωῆς. Τὸ σύνθημα πὸν ἐπικρατεῖ, στὴν περίπτωση αὐτῆ, εἶναι: «*Κάνω ὅ,τι κάνουν ὄλοι!*» Η συμμόρφωση ἐκδηλώνεται μὲ διάφορες μορφές: ὡς ὑποταγὴ (ἐκούσια ἢ μὴ), ὡς ὑποχωρητικότητα, ὡς ταύτιση ἢ μίμηση.

β. Η μὴ συμμόρφωση: Η μὴ -συμμόρφωση ἢ ἀποκλίνουσα συμπεριφορὰ λέγεται ἡ ἀντίδραση (ἢ ἀπόκρουση ἢ σύγκρουση) ὄλων ἢ ὀρισμένων μελῶν μιᾶς κοινωνικῆς ομάδος πρὸς ιδέες, ἀξίες, κριτήρια και τάσεις, πὸν εἶναι ἀποδεκτὰ ἀπὸ μιὰ ἄλλη κοινωνικὴ ομάδα ἢ ἓνα ἄλλο κοινωνικὸ σύνολο.

Η συμμόρφωση ἢ ἡ μὴ-συμμόρφωση μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ τὴν πλειοψηφία ἢ τὴ μειοψηφία. Νὰ εἶναι προσωρινὴ ἢ μόνιμη. Νὰ εἶναι ἐξωτερικὴ ὑποχωρητικότητα (ἐνδοτικὴ) ἢ νὰ συμπεριλαμβάνει και ἐνδόμυχη ἀποδοχὴ.

Η συμμόρφωση ἢ ἡ μὴ-συμμόρφωση μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ ἀποδοχὴ ἢ ἀπόκρουση σὲ ζητήματα νόμου, θρησκείας, πίστεως ἢ ἠθικῆς.

Κυρίαρχα κίνητρα γιὰ τὴ συμμόρφωση ἢ τὴ μὴ-συμμόρφωση μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὁ φόβος, ἡ ἀνάγκη ἀναγνώρισης και ἀποδοχῆς, τὸ ἐνδεχόμενο κοινωνικῆς ἀπόρριψης κ.ἄ.

Η μὴ-συμμόρφωση, ὡς ἀπόκλιση ἀπὸ τὸν κανόνα, σὲ μερικὲς περιπτώσεις, γίνεται ἀνεκτὴ ἢ ἀκόμη και σεβαστὴ, καθὼς και ἀντικείμενο μυστικῶν θαυμασμοῦ. Στις περιπτώσεις αὐτὲς ἀνήκει ἡ μὴ-συμμόρφωση τοῦ ἡ-

ρωος, τοῦ Ἁγίου, τοῦ καλλιτέχνη, τοῦ διανοουμένου².

γ. Η ὑπερ-προσαρμογὴ: Η συμμόρφωση φθάνει μερικὲς φορὲς στὰ ὅρια τῆς ὑπερ-προσαρμογῆς. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, τὰ μέλη μιᾶς κοινωνικῆς ομάδος ὄχι μόνον συμμορφώνονται ἀπολύτως πρὸς τὶς αλλαγές, ἀλλὰ και ὑπερβαίνουν κάθε ὄριο ἀλλαγῆς, ἀλλοιώνοντας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μορφή τῆς ομάδος, και αὐτὴ ἀκόμη τὴ φύση και τὴν οὐσία της.

3. Ἡ προσαρμογὴ στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας

α. Η ἔννοια τῆς προσαρμογῆς: Η προσαρμογὴ, ὡς διαδικασία ἀλλαγῆς, ἀποτελεῖ ἀρχὴ τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Η προσαρμογὴ, ὅμως, στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀφορᾷ στὴν πίστη και τὴν ἀποκαλυμμένη και διατυπωμένη ἀλήθεια τῆς πίστεως. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ Ἐκκλησία σὲ ζητήματα πίστεως και ἀληθείας δὲν ἀποδέχεται καμία προσαρμογὴ και, ὡς ἐκ τούτου, στὰ ζητήματα αὐτὰ, κοινωνιολογικῶς, ἀνήκει στις ομάδες μὴ-συμμόρφωσης. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτῆ, ἡ Ἐκκλησία, στὸ σύνολό της, ἀντιδρᾷ στις ιδέες, ἀξίες, κριτήρια και τάσεις πὸν ἐπικρατοῦν σὲ διάφορες ἐποχὲς τῆς ιστορικῆς συγκυρίας και ἔρχονται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν οὐσία τῆς πίστεως. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, ἰσχύει ὁ θεολογικὸς ὅρος *Ecclesia nunquam reformanda*, ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε προσαρμόζεται³.

β. Η ποιμαντικὴ ἔννοια τῆς προσαρμογῆς: Η προσαρμογὴ, στὸ χῶρο τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἶναι ἀρχὴ τῆς ποιμαντικῆς διακονίας της, τῆς δραστηριότητος δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας, στὸ σωτηριολογικὸ της ἔργο «*τοῦ ζητῆσαι και σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς*» (Λουκ. ιθ', 10).

Εἰδικότερα, ἡ προσαρμογὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρεται στις ποιμαντικὲς μεθόδους και δομὲς ἀσκήσης τοῦ σωτηριολογικοῦ ἔργου της,

στις διάφορες ιστορικοκοινωνικές περιόδους της ανθρωπότητας.

Η προσαρμογή, λοιπόν, πού γίνεται δεκτή στην Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, εἶναι ποιμαντική καὶ ἀναφέρεται στὴν προσαρμογὴ τῶν τοπικῶν καὶ χρονικῶν μεθόδων καὶ δομῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παρουσίας στὸν κόσμο.

Μὲ ἄλλα λόγια, ποιμαντικὴ προσαρμογὴ εἶναι ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρόσληψη τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ. «Ἡ προσαρμογὴ τῆς Ἐκκλησίας βιοῦται ὡς ἐπέκτασις καὶ συνέχεια αὐτῆς, ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ὡς ἐνέργεια συναντήσεως καὶ προσεγγίσεως τοῦ λυτρωμένου, ὡς προσπάθεια παρατάσεως τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου ἐν τῷ κόσμῳ. Ὡς λυτρωτικὴ δραστηριότης, ἡ Ἐκκλησία ἔχει πάντοτε τὴν ὑποχρέωσιν “τοῦ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός”, τ.ἐ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐξόδου πρὸς ἀναζητήσιν τοῦ πλανωμένου... Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη τῆς πορείας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς συνάντησιν τοῦ ὑποκειμένου τῆς λυτρωτικῆς ἐνεργείας ἐντάσει αὐτὴν εἰς τὴν “τροχιάν” τοῦ χρόνου»⁴.

Μὲ τὴν ἐννοια αὐτή, ἡ Ἐκκλησία εἶναι «πάντοτε ἐν προσαρμογῇ» (semper reformanda)⁵. Ἡ Ἐκκλησία, δηλαδή, ὀφείλει νὰ προσαρμόζεται πάντοτε, ὄχι ὅμως σὲ ἀπόλυτο βαθμό. Χρέος τῆς εἶναι νὰ εἰσέρχεται στὴν ἱστορία καὶ τὴν κοινωνία, χωρὶς ὅμως νὰ ταυτίζεται μὲ αὐτές. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ

προσλαμβάνει τὸν χρόνο καὶ τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς ὅμως νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ αὐτούς. Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶναι «ἐν τῷ κόσμῳ», ὄχι ὅμως «ἐκ τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. ιζ', 11, ιη', 36). Ἐπομένως, ἡ προσαρμογὴ δὲν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλ' ὑπηρετικὴ διακονία, γιὰ τὴν καλύτερη μετάδοση τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Ἡ ἀξιοποίηση αὐτῆ ἔχει τὴν ἐννοια τῆς ἀξιολόγησις τῶν ἀξιῶν καὶ δομῶν τῆς κοινωνίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐαγγελικῶν κριτηρίων,

πράγμα πού προϋποθέτει μιὰ θεολογικὴ μελέτη καὶ ἐπεξεργασία⁶.

γ. *Οἱ προϋποθέσεις τῆς Ποιμαντικῆς προσαρμογῆς:* Ὅποιαδήποτε ποιμαντικὴ προσαρμογὴ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀποτελεῖ καρπὸ μελέτης τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τῆς, ὅπως εἶναι ἡ Ποιμαντικὴ Θεολογία, ἡ Θρησκευτικὴ Κοινωνιολογία καὶ ἡ Ποιμαντικὴ Κοινωνιολογία.

Ἡ Ποιμαντικὴ Θεολογία ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ ὄργανο ποιμαντικῆς προσαρμογῆς τῆς Ἐκκλησίας, διότι χρέος

Κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις μὴ συμμόρφωσης.

τῆς εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς κοινωνικοπολιτιστικῆς ἀλλαγῆς, πρὸς τὸν σκοπὸ τῆς ἀνάλογης κατεύθυνσης τοῦ ἀνακαινιστικοῦ καὶ λυτρωτικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Ἐφόσον ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ καθίσταται «τοις πᾶσι τὰ πάντα» (Α΄ Κορ. θ', 2), ἡ Ποιμαντικὴ Θεολογία ὑποχρεοῦται νὰ παρέχει ἐκάστοτε τὴ θεωρητικὴ στήριξη γιὰ μιὰ τέτοια προσαρμογὴ.

Ἡ συμβολή τῆς *Ποιμαντικῆς Θεολογίας*, κατὰ ταῦτα, στοῦ ἔργου τῆς προσαρμογῆς τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται στή διαμόρφωση τῆς μεθόδου καὶ τοῦ τρόπου προσαρμογῆς. Προκειμένου δὲ νὰ διαμορφωθοῦν ἡ μέθοδος καὶ ὁ τρόπος προσαρμογῆς τῆς ποιμαντικῆς τῆς συγχρόνου Ἐκκλησίας, ἀπαραίτητος προϋπόθεση εἶναι ἡ ἐνδελεχῆς μελέτη τῆς καταστάσεως καὶ τῶν προβλημάτων τῆς συνεχῶς μεταβαλλομένης ἀστικῆς κοινωνίας, καθὼς καὶ ἡ ἀξιοποίηση τῶν πορισμάτων τῶν συγχρόνων ἀνθρωπολογικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν⁷.

Ἡ *Θρησκευτικὴ Κοινωνιολογία* δύναται νὰ συμβάλλει διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἐρευνῶν (δημοσκοπήσεων), διὰ τῶν ὁποίων καταγράφεται (περιγράφεται) ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ ὀρισμένου περιβάλλοντος, ὅπως λ.χ. πόλεων, ἀστικῶν περιοχῶν καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐθνικῆς ἐπικρατείας, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς ἐπικρατοῦσες κοινωνικὲς συνθήκες.

Ἡ *Ποιμαντικὴ Κοινωνιολογία* δύναται νὰ συμβάλλει μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ θεώρηση τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν καὶ καταστάσεων, ὑπὸ τὶς ὁποῖες ἡ ποιμαντικὴ τῆς Ἐκκλησίας καλεῖται νὰ ἀναπτύξει τὴν ποιμαντικὴ τῆς δραστηριότητα. Εἰδικότερα, δύναται νὰ συμβάλλει στὴν ἐπιτυχημένη σύμπτωση τῶν ἐξωτερικῶν δομῶν τῆς ποιμαντικῆς δράσεως μὲ τὶς δομὲς τῆς σύγχρο-

νης ἀστικῆς κοινωνίας, πρὸς ἀποφυγὴν ἀνεπιθυμητῶν λειτουργικῶν ἀνωμαλιῶν⁸.

δ. Τὰ ὄργανα τῆς προσαρμογῆς: Ἡ προσαρμογὴ ἢ μὴ προσαρμογὴ ἀφορᾷ τόσο τὰ διοικητικὰ ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας, ὅσο καὶ τὰ μέλη της. Ἡ τοπικὴ καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶναι τὰ διοικητικὰ ὄργανα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ θέματα τῆς προσαρμογῆς τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ προσαρμογὴ ἢ μὴ τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι θέμα τῶν ἐπὶ μέρους ἀτόμων, μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων της.

Οἱ ἐπὶ μέρους πιστοί, στοῦ θέματος τῆς προσαρμογῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὀφείλουν νὰ ἐμπιστεύονται στὴν ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὀδηγεῖ τὴν Ἐκκλησία διὰ μέσου τῶν Ἱερῶν Συνόδων τῶν Ἐπισκόπων της. Ἐὰν ὁ καθένας διεκδικεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν ἀρμοδιότητα τῆς προσαρμογῆς ἢ μὴ, τότε ὑποκαθιστᾷ τὴν ἡγεσία τῆς Ἐκκλησίας καί, ὀρθόδοξος ὢν, περιπίπτει στοῦ ἀμάρτημα τῆς παπικῆς ἀλαζονείας.

Ἡ γενικὴ κλήση τῶν πιστῶν εἶναι νὰ μὴ συμορφώνονται πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ὅπως εἶπαμε, κατὰ τὴν προτροπὴ τοῦ Ἀποστόλου: «μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ» (Ρωμ. ιβ', 2).

1. Βλ. *Λεξικὸ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν*, ἐκδ. UNESCO, τ. 3, σελ. 807.

2. Βλ. ὅπ.λ., σελ. 905-906.

3. «Ὅταν γίνεται λόγος περὶ προσαρμογῆς ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, δεόν νὰ τονίζεται ὅτι, αὕτη δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς αἰωνίους ἀληθείας τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Ἀποκλείεται ὅθεν πᾶσα προσαρμογὴ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς μεταβολῆς τῆς οὐσίας τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας πρὸς ἐκσυγχρονισμόν αὐτῆς. Καθ' ὅσον, τὸ μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νοητὸν νὰ μεταδοθῆ διὰ τῆς οἰασδήποτε θεδήλου προσαρμογῆς τῆς οὐσίας τοῦ μηνύματος πρὸς τὸ ἦθος ἐκκοσμηκευμένων ἀνθρώπων. Πᾶσα τοιαύτη προσπάθεια ὀδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς αἰρέσεις καὶ πλάνας». Κ. Μουρατίδης, «Ἡ Θεολογία ὡς θεανθρωπίνη λειτουργία», Ἀθήναι 1976, σελ. 18-19.

4. Ἰ. Κορναράκη, *Σχέσις Ποιμαντικῆς καὶ Θεολογίας*, στοῦ Περιοδικοῦ «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 1970, 487 καὶ 1971, 36.

5. Ἡλ. Βουλγαράκη, «Ἡ ἀνανέωση τῆς Ἐκκλησίας», Ἀθήναι 1972, σελ. 23.

6. N. Greinacher, *Die Kirche in der Staatlichen Gesellschaft*, Mainz 1966, σελ. 233. Βλ. καὶ Γ. Καψάνη, *Θέματα Ἐκκλησιολογίας καὶ Ποιμαντικῆς*. Ἀθήναι 1975, σελ. 87.

7. F. Houtart, *Vers une Pastorale Urbaine*, στοῦ συλλογικοῦ ἔργου «*Milieu Urbain et communauté Chretienne*», Mame 1968. J. Campbell, *Summary asking the right questions*, στοῦ συλλογικοῦ ἔργου «*Metropolis*», *Christian Presence and Responsibility*, Fides 1970, σελ. 198.

8. Περισσότερα γιὰ τὰ θέματα αὐτά, βλ. στὴ μελέτη μας, «Τὸ σύγχρονον ἀστικὸν Περιβάλλον, ὡς ποιμαντικὸν πρόβλημα», 1980, σελ. 198 ἐξ.

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάννου Ἀγγελιδάκη

Ἐγκαινίζου ἐγκαινίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ· ἦκει γάρ Σοι τὸ φῶς καὶ ἡ δόξα Κυρίου, ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε. Τοῦτον τὸν Οἶκον, ὁ Πατὴρ ᾠκοδόμησε· τοῦτον τὸν Οἶκον, ὁ Υἱὸς ἐστερέωσε· τοῦτον τὸν Οἶκον, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἄγιον ἀνεκαίνισε, τὸ φωτίζον καὶ στηρίζον καὶ ἀγιάζον τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

α': Οἶκος τοῦ Θεοῦ ἢ μὲ ἄλλη λέξη Ναὸς τοῦ Θεοῦ (ἀπὸ τὸ ρῆμα ναίω ποὺ σημαίνει κατοικῶ) εἶναι σύμπασα ἡ κτίσις καὶ δημιουργία. Ὁ Θεὸς εἶναι ταυτόχρονα πανταχοῦ παρῶν καὶ πληροῖ τὰ πάντα, χωρὶς βεβαίως νὰ περιορίζεται ἢ νὰ ὀριοθετεῖται ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ εἶναι ἄπειρος καὶ ἀχώρητος. Ἡ πανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ διδάσκεται ἐναργέστατα ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή. Ὁ ἱερὸς ψαλμωδὸς γράφει: «*ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδη, πάρει· ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου*» (Ψαλμ. ρλη', 7-10).

Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ἐρμηνεύοντας τὸν ψαλμὸ αὐτὸ (Εἰς ψαλμὸν 138,2), παρατηρεῖ: «*πάντα πληροῖς, πᾶσι πάρει, οὐ κατὰ μέρος, ἀλλ' ὁμοῦ πᾶσιν ὅλος*». Δηλαδή, λέει ὁ ἱερὸς πατέρας, Κύριε, ἐσὺ ὅλα τὰ πληροῖς, ὅλα τὰ γεμίζεις καὶ παρευρίσκεσαι παντοῦ, ὄχι κομματιασμένος, ἀλλὰ ὀλόκληρος παρευρίσκεσαι σὲ ὅλα. Ὁ Θεός, λοιπόν, βρίσκεται ὅλος ταυτόχρονα παντοῦ καὶ πάντοτε. Οἶκος Του, Ναὸς Του, εἶναι τὰ πάντα, χωρὶς νὰ

ταντίζεται μὲ αὐτά, οὔτε νὰ περιορίζεται καὶ νὰ ὀριοθετεῖται ἀπὸ αὐτά.

β'. Οἶκος, ναὸς τοῦ Θεοῦ –ιδιαίτερα μάλιστα ξεχωριστὸς καὶ ἐγκαινισμένος– εἶναι ἡ Ὑπεραγία Θεοτόκος, ἡ Παναγία μας. Καὶ λέγω ἰδιαίτερα ξεχωριστὸς καὶ ἐγκαινισμένος (ὀλοκάθαρος), διότι σ' αὐτὴν ἐνσαρκώθηκε ὁ Θεῖος Λόγος, τὸ δεύτερο πρόσωπο τοῦ Ἐνὸς ἐν Τριάδι Θεοῦ, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἔτσι οἰκονομήθηκε τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ ἱεροὶ ὑμνογράφοι καὶ ὑμνωδοὶ μὲ ποιητικὲς συνθέσεις –φιλολογικὰ καὶ θεολογικὰ ἀριστουργήματα– καὶ μέλη παναρχονία τονίζουν κατὰ τρόπο ὑπέροχο τὸ ξεχωριστὸ καὶ μέγα πρόνομο ποὺ εἶχε ἡ Παναγία μας νὰ γίνῃ ἡ εἰδικότερη κατοικία τοῦ Θεοῦ καὶ μπροστὰ στὸ μέγα αὐτὸ μυστήριον μένουσιν ἐκθαμβοὶ καὶ διερωτῶνται «*ὁ ἀχώρητος παντί, πῶς ἐχωρήθη ἐν γαστρὶ*».

Σὲ θεοτοκίον τῆς Ἀκολουθίας τῶν Ἐγκαινίων χαρακτηρίζεται ἡ Παναγία ὡς ἐνδιαίτημα (=κατοικία) τοῦ Θεοῦ: «*Σὺ μόνη ἐν πάσαις γενεαῖς, Παρθένε ἄχραντε, Μήτηρ ἐδέιχθης Θεοῦ· σὺ τῆς Θεότητος γέγονας ἐνδιαίτημα πανάμωμε, μὴ φλογισθεῖσα τῷ πυρὶ τοῦ ἀπροσίτου φωτός· ὅθεν πάντες σὲ εὐλογοῦμεν, Μαρία, Θεόνυμφε*». Μᾶς λέει, δηλαδή, πῶς ἡ Θεοτόκος Μαρία εἶναι μοναδικὴ κατοικία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ὅμως λόγῳ τῆς ἀγνότητάς της δὲν φλογίσθηκε, δὲν κήκε ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Θεότητος.

Σὲ στιχηρὸ ἰδιόμελον τοῦ Ἀνατολίου ἀπὸ τὴ Λιτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, διαβάσουμε:

«...Χαῖρε καθέδρα Βασιλική οὐράνιε. Χαῖρε ὄρος ἀλατόμητον, δοχεῖον πανέντιμον ἐν σοὶ γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα κατώκησε τῆς Θεότητος σωματικῶς, εὐδοκία Πατρὸς αἰδίου καὶ ἐνεργεία τοῦ ἁγίου Πνεύματος...». Κατοίκησε, λοιπόν, σ' αὐτὴν ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος καὶ σαρκώθηκε ὁ Λόγος μὲ τὴ σύμπραξη καὶ τῶν δύο ἄλλων Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, Πατρὸς καὶ Ἁγίου Πνεύματος.

Στὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον καὶ στὸν Κανόνα ποὺ προηγεῖται, ἡ Παναγία, μεταξὺ τῶν ἄλλων, χαρακτηρίζεται ὡς: «φωτὸς κατοικητήριον», «ναὸς», «στάμνα πάγχρυσος», «σκηνὴ καὶ τράπεζα», «ὄχημα Ἡλίου τοῦ νοητοῦ», «καθέδρα τοῦ Βασιλέως Χριστοῦ» κλπ. Καὶ σὲ θεοτοκία τῆς Ἀκολουθίας τῶν Ἐγκαινίων χαρακτηρίζεται ὡς «θεῖον σκήνωμα τοῦ Ὑψίστου».

γ'. Οἶκος τοῦ Θεοῦ, ναὸς τοῦ Θεοῦ, κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ κάθε πιστὸς ἄνθρωπος, ἀφοῦ γιὰ τὸν καθένα προσωπικὰ κατῆλθε στὴ Γῆ, σταυρώθηκε καὶ ἀνέστη ὁ Κύριός μας, ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Τὸ γεγονός ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε ναὸς τοῦ Θεοῦ τονίζεται ἐναργέστατα ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο. Γράφει, λοιπόν, ὁ θεῖος Ἀπόστολος στὶς ἐπιστολές του: «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς» (γ', 17-18) καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο «οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;» (στ', 19). Γράφει, ἐπίσης,

ἄλλου: «Ἕμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστὲ ζῶντος» (στ', 17).

Ἄς σημειωθεῖ δὲ ἐδῶ ὅτι οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς Ἀπόστολοι καὶ Μάρτυρες, ὡς Προφῆτες καὶ Ἱεράρχες, ὡς Ὅσιοι μοναχοὶ καὶ ἀσκητὲς τῆς ἐρήμου, ὡς ἀγωνιστὲς καὶ ὁμολογητὲς τῆς Πίστεως καὶ ὡς ἱεραπόστολοι, καθὼς καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἅγια λείψανά τους, ποὺ εἶναι ἐγκατεσπαρμένα καθ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένη καὶ κάτω ἀπὸ τὶς ἅγιες Τράπεζες τῶν Ἱερῶν Ναῶν, εἶναι οἱ ἐγκαινισμένοι καὶ ὀλοκάθαροι οἴκοι τοῦ Θεοῦ.

δ'. Οἴκοι τοῦ Θεοῦ, κατοικητήρια τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅλοι οἱ ἱεροὶ ναοὶ (ἀπὸ τὸν πιὸ ἀπλὸ καὶ ἀπέριττο, ὡς τὸν πιὸ λαμπρὸ καὶ περικαλλῆ),

τοὺς ὁποίους ἀνεγείρουν οἱ πιστοί. Βεβαίως, ὁ ἀπόστολος Παῦλος στὴν ὁμιλία του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πάνω στὸν Ἄρειο Πάγο εἶπε ὅτι ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου «οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς

κατοικεῖ» (Πράξ. ιζ', 24-25). Ὅμως, κατὰ τοὺς θεοφώτιστους ἐρμηνευτὲς τῶν λόγων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ ρήση του ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κατοικεῖ σὲ χειροποίητους ναοὺς ἀφορᾷ τοὺς ναοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τὶς ἀπόψεις ποὺ αὐτοί, οἱ εἰδωλόλατρες δηλαδή, εἶχαν γιὰ τὶς θεότητες τους, καὶ μάλιστα τὶς ἀνύπαρκτες.

Ἐπομένως, οἱ ναοὶ ποὺ χτίζουν οἱ Χριστιανοὶ εἶναι οἴκοι τοῦ Θεοῦ, κατοικητήρια τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοῦτο τονίζεται ὅπως ἰδιαίτερος στὴν ὑπέροχη Ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ θὰ ἀντλήσουμε στοιχεῖα, γιὰ νὰ τὸ τεκμηριώσουμε. Ἔτσι, λοιπόν,

τὸ δεύτερο *κάθισμα* τοῦ Ὁρθρου ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πάνσοφο Δημιουργὸ καὶ τοῦ λέει, ἂν καὶ ἔχεις τὸν θρόνον Σου στὸν οὐρανό, ἔλα νὰ κατοικήσεις σ' αὐτὸν τὸν Ναὸ «ὄν εὐδόκησας, Κύριε, ἐν τῷ ὀνόματί σου κτισθῆναι εἰς δόξαν σου, τοῦτον ἡρετίσω (=ἐξέλεξες) εἰς τὴν σὴν κατοικίαν».

Στὸ *Κάθισμα*, ἐπίσης, μετὰ τὸν Πολυέλεον διαβάζουμε: «τῷ οἴκῳ σου, Κύριε, πρέπει ἀγίασμα».

Σὲ ἄλλα τροπάρια ἀκόμη ἀπαντῶνται οἱ φράσεις: «Τὰ σκηνώματα (=οἱ οἴκοι) τοῦ Κυρίου ἠγαπημένα τοῖς κατιδεῖν ποθοῦσιν», «τὰ ἱερά ἐγκαίνια τοῦ οἴκου σου τοῦ πανσέπτου ἐπιτελοῦμεν, Κύριε» «Ἀνέδειξας, Ἄγαθέ, τὴν χειροποίητον σκηνὴν οἰκητήριον τῆς ὑπὲρ νοῦν δόξης σου», «εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ Ναῷ τῆς δόξης σου», οἱ ὁποῖες ὅλες μαζί δείχνουν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ, εὐδοκεῖ καὶ καταφέρει νὰ κατοικεῖ σὲ χειροποίητους Ναοὺς.

Καὶ στὴν πρώτη Εὐχὴ ποὺ ἀναπέμπει ὁ Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν ἀπόθεση τῶν ἱερῶν λειψάνων στὴν εἰδικὴ θήκη τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεόν, τὸν Ὅποιον ὁμολόγησαν καὶ γιὰ χάρη Του καὶ πρὸς δόξαν Του μαρτύρησαν οἱ Μάρτυρες καὶ τοὺς λέει, ὅτι εὐδόκησες Κύριε τὰ Λείψανά τους νὰ σπέρνονται σὲ ὀλόκληρη τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ «ἐν τοῖς ἁγίοις Οἴκοις σου» γιὰ νὰ χαρίζουν θεραπεία στοὺς πιστοὺς.

ε'. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, σὲ ἕναν λόγο τοῦ (ΜΔ' Α, ΕΠΕ 9, 219) τονίζει: «Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι, παλαιὸς νόμος καὶ καλῶς ἔχων, μᾶλλον δὲ τὰ νέα τιμᾶσθαι δι' Ἐγκαινίων». Τὰ λόγια αὐτὰ παρέλαβε ἀργότερα ὁ ἕμνωδὸς καὶ ἐπλεξε ἕνα *ιδιόμελον* τροπάριο, τὸ ὁποῖο μᾶς λέει πῶς τόσο στὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη κάθε τὶ τὸ νέο ἐγκαινιάζεται μὲ προσευχὴ καὶ λατρεία. Καὶ ὅπως στὴν Παλαιὰ ἐγκαινιάζονται τὰ νησιὰ γιὰ κατοικία τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ

στὴν Καινὴ ἐγκαινιάζονται οἱ Ἐκκλησίαι γιὰ κατοικία Του. Λέει ἐπὶ λέξει τὸ *ιδιόμελον*: «Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι, παλαιὸς νόμος καὶ καλῶς ἔχων μᾶλλον δὲ τὰ νέα τιμᾶσθαι δι' Ἐγκαινίων· ἐγκαινιάζονται γὰρ νῆσοι πρὸς Θεόν, ὡς φησὶν Ἡσαΐας ἅς τινες ὑποληπτέον τὰς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας, ἅρτι καθισταμένας, καὶ πῆξιν λαμβανούσας βάσιμον τῷ Θεῷ. Διὸ καὶ ἡμεῖς τὰ παρόντα Ἐγκαίνια, πνευματικῶς πανηγυρίζομεν».

Πῶς ὅμως ἐμεῖς θὰ τὰ πανηγυρίσουμε πνευματικῶς; Τὴν ἀπάντηση θὰ μᾶς τὴ δώσει καὶ σὲ αὐτὸ τὸ θέμα ἡ ἱερὰ Ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων, ἡ ὁποία κάνει λόγο καὶ γιὰ τὸν ἐγκαινισμό τὸν δικό μας.

«Ἐγκαινίξεσθε ἀδελφοί· καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποθέμενοι, ἐν καινότητι ζωῆς πολιτεύεσθε, πᾶσι χαλινὸν ἀποθέντες, ἐξ ὧν θάνατος· πάντα τὰ μέλη παιδαγωγήσωμεν, πᾶσαν πονηρὰν τοῦ ξύλου βρωσίν μισήσαντες καὶ διὰ τοῦτο μόνον, μεμνημένοι τῶν παλαιῶν, ἵνα φύγωμεν. Οὕτως ἐγκαινίξεται ἄνθρωπος· οὕτω τιμᾶται ἡ τῶν Ἐγκαινίων ἡμέρα» (στιχηρὸ *ιδιόμελον* τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ἦχος πλ. β'). Μᾶς προτρέπει μὲ λόγια τοῦ Παύλου νὰ ξενωθοῦμε τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο τῆς ἁμαρτίας καὶ πλάνης καὶ νὰ ντυθοῦμε ἐγκαινιζόμενοι τὸ νέο, γεγονὸς ποὺ θὰ φανεῖ στὸν καινούργιο τρόπο ζωῆς μας, βάζοντας χαλινάρι στὴν ἁμαρτία, γιὰτὶ ἀπ' αὐτὴν προέρχεται ὁ Θάνατος. Μᾶς προτρέπει νὰ παιδαγωγήσωμε τὴν ἐξάρτησή μας ἀπὸ τὴν πνευματικὴ τροφὴ ποὺ μᾶς προτείνει ὁ διάβολος.

«Πρὸς σεαυτὸν ἐπανάγου ἄνθρωπε, γενοῦ καινὸς ἀντὶ παλαιοῦ, καὶ ψυχῆς ἐόρταζε τὰ ἐγκαίνια· ἕως καιρὸς, ὁ βίος ἐγκαινιζέσθω σοι, πάσης πολιτείας ὁδός· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά· τοῦτο τῇ ἐορτῇ καρποφόρησον, τὴν καλὴν ἀλλοίωσιν ἀλλοιούμενος. Οὕτως ἐγκαινίξεται ἄνθρωπος· οὕτω τιμᾶται ἡ τῶν Ἐγκαινίων ἡμέρα» (ἀπόστιχο *ιδιόμελον* ἀπὸ τὸν Ἑσπερινό, Ἦχος γ').

Ἡ μουσικὴ τῆς ἐκκλησίας ὅαση στὴν ἔρημο τῶν αἰσθήσεων τοῦ σύγχρονου κόσμου

Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἐπιφανίου Οἰκονόμου

Κτὴν ἀνατολὴ τοῦ 21ου αἰώνα, καθὼς μιὰ ὀλόκληρη ἐποχὴ ἔφτασε στὸ τέλος της, μιὰ ἐποχὴ μὲ ἔντονες συγκινήσεις, μὲ γεγονότα ποὺ χαρακτήθηκαν ἀνεξίτηλα στὴν ἱστορία, μὲ ἀνθρώπους ἀποπροσανατολισμένους, ἴσως περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ἡ ἀνάγκη τοῦ τελειότερου κτίσματος τῆς δημιουργίας γιὰ ἔκφραση γίνεται ὅλο καὶ πιὸ ἐπιτακτικὴ.

Ἡ εἰκόνα ποὺ παρουσιάζει ὁ κόσμος μας σήμερα φαίνεται σὰ νὰ βγαίνει μέσα ἀπὸ ἓνα «κομπιούτερ», σκιαγραφεῖται πάνω σὲ τεχνολογικὰ καὶ μηχανιστικὰ πλαίσια, ἀπεικονίζει μιὰν ἀπάνθρωπη πραγματικότητα, ὅπου ὁ βασικὸς πρωταγωνιστὴς εἶναι ἀπών. Ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ὑποκαθίσταται πιά ἀπὸ τὰ παράγωγά του, ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του, ἀπὸ τὰ δημιουργήματα ποὺ τὸ μυαλό του κατασκεύασε καὶ κινδυνεύει, ἂν δὲν τὸ ἔπαθε ἤδη, νὰ διευθύνεται, νὰ κατευθύνεται ἀπὸ αὐτά.

Ἡ ἀλλαγὴ, ποὺ ἐπαγγέλλεται ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ ν' ἀποκαταστήσει τὶς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό, ποὺ τόσο καταρρακώθηκαν στὴν ἐποχὴ μας. Καὶ οἱ τρόποι, τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ εἶναι καὶ πολλὰ καὶ πολὺ σημαντικὰ. Εἶναι ἡ λειτουργικὴ τῆς παράδοση, ἡ ζωντανὴ μυστηριακὴ τῆς παρουσία, εἶναι ὁ σύγχρονος ὅσο καὶ ἀγιογραφικὸς καὶ πατερικὸς τῆς λόγος, εἶναι οἱ τέχνες τῆς, αὐτὲς οἱ ὀλοζώντανες μορφὲς ἔκφρασης, ποὺ μποροῦν καὶ παίζουν σπουδαῖο ρόλο στὸν ἀγὼνα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἐπαναπροσανατολισμό. Καὶ τὸ καταφέρνουν αὐτό, γιατί οἱ τέχνες τῆς

Ἐκκλησίας εἶναι ὁδοὶ προσευχῆς, εἶναι δίοδοι μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴ δυνατότητα νὰ δεῖ, νὰ γευτεῖ, νὰ ψηλαφίσει, νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Κύριό του καὶ Θεό του. Οἱ τέχνες αὐτὲς, ποὺ ὁ λαὸς μας ὀνόμασε «εὐαγγέλια τῶν ἀγραμμάτων», ποὺ δίνουν οὐράνια διάσταση στὴν ἀνθρώπινη παρουσία καὶ δέηση μέσα στὸ ναό, μέσα στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ.

Σὲ μιὰν ἀπ' αὐτὲς τὶς τέχνες καὶ τὸν προσευχητικὸ τῆς χαρακτήρα θὰ ἐπικεντρώσουμε τὶς σκέψεις μας στὴ συνέχεια, προκειμένου νὰ ἐννοήσουμε πιὸ καλὰ καὶ οὐσιαστικὰ τὸ ρόλο τῆς προσευχῆς τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ μουσικὴ τῆς, ὡς μέσο ἔκφρασης, προσευχῆς καὶ ἐπαφῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Δημιουργό του.

Ἡ πραγματικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ εἶναι ἐκεῖνη ποὺ φέρνει τὸν ἄνθρωπο στὴν κατάνυξη, ἐκεῖνη ποὺ τὸν κάνει νὰ θεολογεῖ. Ἐκεῖνη ποὺ σταματᾷ τὸν νοῦ ἀπὸ τὴν περιπλάνηση στὸν κόσμο τῶν παθῶν καὶ τῆς πλάνης. Ἐκεῖνη ποὺ «ὀμαλίζει τὴν κρασιν τοῦ σώματος», ὅπως λέγει ὁ ἄββᾶς Θαλάσσιος. Ἡ πραγματικὴ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐκεῖνη ποὺ βοηθᾷ τὸ ἔργο τῆς προσευχῆς, ἐκεῖνη ποὺ κατευνάζει τὰ πάθη «καὶ τὴν ἀκρασίαν τοῦ σώματος ἡρεμεῖν ἀπεργάζεται», ὅπως σημειώνει ὁ ἄββᾶς Νεῖλος. Ἐκεῖνη ποὺ «καθαίρει τὸν νοῦν» καὶ δίδει ἀνοδικὴ κίνηση στὴν καρδιά. Ἐκεῖνη ποὺ εἶναι ἕνας πραγματικὸς «αἰσιμὸς» τῆς σάρκα, κατὰ τὸν Ἅγιο Μάξιμο τὸν Ὁμολογητὴ.

«Ἡ ψαλμωδία εἶναι γαλήνη τῆς ψυχῆς καὶ χορηγὸς τῆς εἰρήνης. Ἡ ψαλμωδία εἶναι σύν-

δεσμος τῆς φιλίας, ἔνωση τῶν ἀπομακρυσμένων, συμφιλίωση αὐτῶν ποὺ ἐχθρεύονται μεταξύ τους. Ἡ ψαλμωδία εἶναι προσέλκυση τῆς βοηθείας τῶν Ἀγγέλων, ὄπλο γιὰ τοὺς νυκτερινούς φόβους, ἀνάπαυση γιὰ τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας, ἀσφάλεια γιὰ τὰ νήπια, κόσμημα γιὰ τοὺς γέροντες, παρηγοριὰ γιὰ τοὺς ἡλικιωμένους, πολὺ ταιριαστὸ στολίδι γιὰ τὶς γυναῖκες. Εἶναι τὸ ἀλφάβητο γιὰ τοὺς ἀρχαίους, ἡ αὐξηση γι' αὐτοὺς ποὺ προοδεύουν, τὸ στήριγμα γι' αὐτοὺς ποὺ προχωροῦν στὴν τελειότητα, φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ λαμπρύνει τὶς γιορτές, αὐτὴ προξενεῖ

τὴ λύπη ποὺ εἶναι σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διότι ἡ ψαλμωδία θγάζει δάκρυα ἀκόμη καὶ ἀπὸ πέτρινη καρδιά. Ἡ ψαλμωδία εἶναι τὸ ἔργο τῶν Ἀγγέλων, τὸ οὐράνιο πολίτευμα, τὸ πνευματικὸ θυμίαμα. Ἡ ψαλμωδία εἶναι ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν, ὁ ἀγιασμὸς τῶν σαμάτων» (Ὅσιος Ἐφραίμ ὁ Σύρος).

Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς ποὺ ἐμεῖς, οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὥρα τῆς θείας Λατρείας, διακρίνουμε δάκρυα στὰ μάτια τῶν πιστῶν, δάκρυα κατάνυξης καὶ ἰκεσίας, δάκρυα προσευχῆς τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ὡς θυμίαμα κατατίθενται στὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἐκεῖνες οἱ στιγμὲς ποὺ οἱ ἄνθρωποι κάθε ἡλικίας, κάθε κοινωνικῆς τάξεως καὶ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἐξισώνονται στὴ λειτουργικὴ μας πραγματικότητα, συγκλονίζονται ἀπὸ τὰ τελούμενα, συνεπαίρονται ἀπὸ τὰ ψαλλόμενα καὶ ξεφεύγουν ἀπὸ τὴ γήϊνη πραγματικότητα τῆς κούρασης καὶ τῶν μεριμνῶν, ἀναβαίνοντας σ' ἐπί-

πεδα ὑπερβατικά. Ἄν ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ, ὡς προσευχή, ἐπιτυγχάνει τέτοιο ἀποτέλεσμα στὶς ψυχὲς τῶν πιστῶν, ἂν γίνεται αἰτία δακρύων, τότε εἶναι γνήσια, εἶναι ἀληθινὴ καὶ εὐλογημένη. Καὶ εὐλογημένοι εἶναι καὶ οἱ ἐκφραστές τῆς, ποὺ ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ ψάλλουν καὶ δέονται δοξολογώντας καὶ ὑμνώντας τὸν Κύριό μας, Ἱερεῖς καὶ Ἱεροψάλτες.

Κι ἐδῶ ἀκριβῶς, στὸ σημεῖο αὐτό, τοποθετεῖται καὶ ὁ πολὺ ὑπεύθυνος ρόλος ποὺ «παίζουν» οἱ λειτουργικοὶ παράγοντες τῆς Ἐκκλησίας στὴν ὅλη διαδικασίᾳ τῆς θείας Λατρείας.

Ὅπως σημειώσαμε καὶ πρὶό πάνω, οἱ Ἱερεῖς καὶ οἱ Ἱεροψάλτες ἐκπροσωποῦν τὸ λαὸ στὰ ἐν τῶ ναῶ τελούμενα, καθήκον, ὅπως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ὑψηλὸ καὶ μέγιστο. Κυρίως οἱ Ἱεροψάλτες, ποὺ κατεξοχὴν ψάλλουν στὸ ναὸ καὶ εἶναι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν ἐκτέλεση τῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι δὲν τοποθετήθηκαν τυχαῖα στὴν κορυφαία καὶ περίζηλη αὐτὴ θέση, ἀλλὰ θεωροῦνται μέλη ἀναπόσπαστα τῆς λειτουργικῆς πράξης, παράγοντες τῆς ὁμαλῆς διεξαγωγῆς τῆς θείας Λατρείας. Πρέπει,

Ὁ Δαβὶδ παίζει τὴ λύρα συντροφιά μὲ τὴ Μελωδία, κώδ. gr. 139 (Ψαλτήριον), φ. 16', πρῶτο μισὸ 10ου αἰ. Παρίσι, Bibliothèque Nationale.

ἐπίσης, νὰ συνειδητοποιήσουν καὶ νὰ βιώσουν τὸ γεγονός ὅτι «δὲν εἶναι ἡ μουσικὴ μας αὐτοσκοπός, ἀλλὰ μέσον δι' οὗ εὐκολώτερον ἀναγόμεθα εἰς τὸν πραγματικὸν καὶ μοναδικὸν σκοπὸν, τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαφὴν καὶ ἐπικοινωνίαν. Ἰδοὺ, λοιπόν, ὁ σκοπὸς τῆς μουσικῆς μας. Δὲν προῶρισται αὐτὴ νὰ ἠδύνη τὰς ἀκοάς, ἀλλὰ νὰ μετοχεύει εἰς τὰς καρδίας τὰς ὑψηλὰς τῶν ἱερῶν κεμένων ἐννοίας, αἰτίνες μεταρσιώνουν τὸν ἄνθρωπον εἰς αἰθέρια καὶ ὑπερκόσμια ὕψη» (Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χριστόδουλος).

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ «ἐκεῖνοι ὁποῦ ψάλλουν καὶ προσεύχονται, πρὶν νὰ φιλιωθοῦν μὲ τὸν Θεόν, εἶναι πλανημένοι καὶ φωνάζουν εἰς τὸν ἀέρα ματαίως καὶ παρακινοῦν τὸν Θεὸν εἰς ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν, διατι ὁ Θεὸς ἀποστρέφει τὸ πρόσωπόν του ἀπὸ αὐτοῦς, καὶ λέγοντες προσευχὰς μὲ τὸ στόμα, μὲ τὸν νοῦν τους συλλογίζονται τὰ διαβολικὰ» (Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος).

Ἡ καθαρὴ τοῦ βίου, ἡ εὐσέβεια, ἡ ὑπεύθυνη τοποθέτηση ἀπέναντι στὴν ὑψηλὴ ἀποστολή, ἡ προσευχητικὴ διάθεση τοῦ ἰδίου τοῦ Ἱεροψάλτου, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ μεράκι καὶ τὴν καλὴ του φωνή, πρέπει νὰ εἶναι τὰ βασικὰ προσόντα καὶ ἐφόδια πού θὰ τὸν καταστήσουν ἄξιο παράγοντα τῆς θείας Λατρείας. Ἄν ὁ ἴδιος δὲ προσεύχεται καὶ δὲ βιώνει τὸ νοηματικὸ ὕψος καὶ βάθος τῶν ψαλλομένων, ἂν ὁ ἴδιος δὲ δακρῦζει στὰ συγκλονιστικὰ τροπάρια τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲ χαμογελᾷ ἀπὸ ἀναστάσιμη ἱκανοποίηση καὶ χαρά, μπροστὰ στὸ θρίαμβο τοῦ Κυρίου μας ἐπὶ τοῦ θανάτου, τότε δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κάνει καὶ τοὺς πιστοὺς νὰ βιώσουν τὰ ἴδια συναισθήματα. Τότε γίνεται ἐπιδειξίας τῶν φωνητικῶν καὶ τεχνικῶν του ἱκανοτήτων, γίνεται ἕνας «ἐκκλησιαστικὸς τραγουδιστὴς» καὶ ὄχι ἐργαλεῖο προσευχῆς στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πρῶτα καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα προσευχὴ καὶ ἔπειτα τέχνη.

«Συνοδικοὶ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ὀρίζουν ὅτι ἡ ψαλμωδία τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι φωνὴ καὶ κραυγὴ καὶ θεατρικὴ μουσικὴ ἐπίδειξη, ἀλλὰ μὲ ἤρεμη καὶ φυσικὴ φωνὴ καὶ σύμφωνα μὲ τὴ μουσικὴ παράδοση, νὰ λέμε στὸ Θεὸ τοὺς ἱεροὺς ἕμνους. Οὔτε ὁ ἀνατολίτικος ἀμανὴς, οὔτε ἡ ἑπτανησιακὴ καντάδα εἶναι ψαλμωδία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἡ πατροπαράδοτη Βυζαντινὴ λεγόμενὴ μουσικὴ, μιὰ ἀπλή καὶ κατανυκτικὴ μελωδία, πού τονίζει καὶ υπογραμμίζει τὰ νοήματα τοῦ λόγου. Ἡ Ὁρθόδοξη λατρεία καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι λογικὴ, κυριαρχεῖ δηλ. σ' αὐτὴν ὁ λόγος καὶ σὰν εὐχὴ καὶ σὰν ψαλμωδία. Μιὰ ψαλμωδία, πού μᾶς κάνει νὰ προσέξουμε περισσότερο τὴ μουσικὴ παρὰ τὸ λόγο, δὲν εἶναι καλὴ γιὰ τὴ θεία Λατρεία. Ὁ λόγος καὶ ἡ μουσικὴ εἶναι

ἔτσι σφιχτὰ δεμένα, πού καὶ τὰ δύο μαζὶ ἀποτελοῦν ἑνιαῖο ἄκουσμα, ὄχι μιὰ μουσικὴ πού μᾶς εὐχαριστεῖ τὴν ἀκοή, ἀλλὰ ἕνας μουσικὰ τονισμένος λόγος πού μᾶς διδάσκει» (Μητροπολίτης Κοζάνης Κυρὸς Διονύσιος).

Σ' αὐτὸ τὸ σκηρικὸ τοῦ σύγχρονου κόσμου ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ καὶ ἐκπληρώνει τὴν ὑψηλὴ ἀποστολή της, πού σχετίζεται μὲ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ καταστροφικὰ μέσα πού ἡ ἔμπνευσή του δημιούργησε, μέσα φθοροποιὰ καὶ γιὰ τὴ σωματικὴ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ψυχικὴ του ὑγεία. Ἡ Ἐκκλησία μὲ τὶς λειτουργικὲς τῆς τέχνες καὶ τὴν προσευχὴ τῆς καταφέρει νὰ ἐπαναφέρει τὸν πιστὸ σὲ δρόμους ξεχασμένους καὶ περιφρονημένους, σὲ δρόμους, ὅμως, πού ἐγγυῶνται τὴν ὁμαλή του πορεία καὶ περιδιάβαση σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, σὲ καταστάσεις οὐράνιες καὶ μυστηριακές. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει, γιὰτὶ «οἱ λειτουργικὲς τέχνες εἶναι ἕνα εἶδος πνευματικῆς “κρησάρας”, ἀπ' ὅπου περνώντας οἱ παχυλεὲς καὶ σαρκικὲς αἰσθήσεις μας γίνονται πνευματικὲς, εξαγιαζονται καὶ γίνονται ἄξιες νὰ γευτοῦν τὰ μυστήρια τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μας. Καὶ μὲ τὰ μάτια (Ὁρθόδοξη Βυζαντινὴ Ἀγιογραφία) καὶ μὲ τὰ ἄφτια (τροπάρια τῆς ὑμνογραφίας - Βυζαντινὴ Μουσικὴ), ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὁσφρησὴ του ἀκόμα (μύρο, λιβάνι, κερι ἀγνό), ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανὸς αἰσθάνεται μὲ τὶς “ἀγιασμένες” πνευματικὲς αἰσθήσεις του μιὰ ἔλξη πρὸς τὰ ὑψηλά. Κι ἐκεῖ πού προσεύχεται, μὲ “κεκαθαρομένη” τὴ διάνοια καὶ τὴν καρδιά του, νιώθει τὶς λειτουργικὲς αὐτὲς τέχνες τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας νὰ τὸν ἀρπάζουν καὶ νὰ τὸν τραβοῦν ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ “χαμαίσιζηλα” πράγματα τοῦ κόσμου καὶ νὰ τοῦ δίνουν “παρησία” νὰ βλέπει καὶ νὰ συνομιλεῖ πνευματικὰ μὲ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα του». Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα μυστήριον τῶν λειτουργικῶν τέχνων τῆς Ἐκκλησίας μας, πού ὅποιος δὲ τὸ δοκιμάσει δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ πεισθεῖ πὼς εἶναι ἀσύγκριτα ὑψηλότερες αὐτὲς οἱ ἱερὲς τέχνες ἀπὸ τὶς ἄλλες, τὶς κοσμικὲς καὶ πὼς μονάχα αὐτὲς μποροῦν, μέσα στὸν ἀγιασμένο χώρο τῆς Ἐκκλησίας, νὰ μᾶς βοηθήσουν στὸ νὰ βροῦμε τὴ σωτηρία μας, τὸν ἐνδεδειγμένο δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς.

Ὁμιλία εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν

Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας

Οἱ καλοὶ ἀθλητὲς εὐχαριστιοῦνται μὲ τὰ χειροκροτήματα τῶν θεατῶν, καὶ μὲ τὴν προσμονὴ τοῦ ἐπάθλου προπονοῦνται καὶ ἐτοιμάζονται γιὰ τὴ νίκη ποὺ τοὺς ἀξίζει. Τὸ ἴδιο καὶ ὅσοι ἐπιδιώκουν νὰ πετύχουν τὴν ἀπόλαυση τῶν θείων δωρεῶν, ὅσοι ποθοῦν νὰ συμμετάσχουν στὴν προορισμένη γιὰ τοὺς ἁγίους αἰώνια ζωὴ ἀναλαμβάνουν ὀλοπρόθυμα τοὺς ἀγῶνες ποὺ συνεπάγεται ἡ χριστιανικὴ εὐσέβεια, καὶ κατορθώνουν νὰ φτάσουν σὲ ὕψος ἀρετῆς, γιὰτὶ ἀρνοῦνται τὸ δρόμο τῆς καθόλου ἀποδοτικῆς ὀκνηρίας καὶ τῆς ἀνανδρῆς δειλίας· ἀντίθετα, ἀτρόμητοι κατατροπώνουν κάθε πειρασμό, καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς ἐναντίον τοὺς διωγμούς, καὶ θεωροῦν εὐτύχημα καὶ πλοῦτο τοὺς τὰ παθήματα γιὰ τὸ Χριστό. Κι ὅλα αὐτὰ γιὰτὶ ποτὲ δὲν ξεχνοῦν τὰ γραφόμενα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσα δόξα ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς».

Ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἄλλωστε, μεταχειρίστηκε μιὰ θαυμαστά προσαρμοσμένη στὴν ἀνάγκη μέθοδο γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους νὰ καταλάβουν αὐτὸ τὸ θέμα. Τοὺς εἶπε: «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Ὃς γὰρ θέλει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δὲ ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν». Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ τοῦ Χριστοῦ εἶναι σωτήρια· ἀρμόζει σὲ διαλεκτοὺς, ἐξασφαλίζει τὴν αἰώνια δόξα, κάνει νὰ περιμένει κανεὶς μὲ λαχτάρια τὸ τέρας τοῦ βίου. Γιατὶ ἡ ἐπιλογή τοῦ πάθους γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ δὲ μένει χωρὶς ἀνταπόδοση· ἀντίθετα, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπόλαυση τῆς αἰώνιας ζωῆς καὶ δόξας.

Μεταμόρφωση, 6^{ος} μισὸ 14ου αἰ. Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίας Αἰκατερίνης, Σινᾶ.

Ὡστόσο, τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ μαθητὲς δὲν εἶχαν πάρει ἀκόμη τὴ δύναμη μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦταν φυσικὸ νὰ διακατέχονται ἀπὸ ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Ἔτσι δὲ δίστασαν, ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ τους, νὰ ρωτήσουν: Μὰ πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀρνηθεῖ κανεὶς τὸν ἑαυτό του; Ἡ πῶς γίνεται νὰ ξαναβρίσκει κανεὶς τὴ ζωὴ του μιὰ καὶ τὴν χάσει; Ἡ ποῖο ἰσοδύναμο βραβεῖο μποροῦν νὰ περιμένουν ὅσοι ὑποστοῦν αὐτὴ τὴν ἀπώλεια τῆς ζωῆς; καὶ ποιὲς δωρεὲς ἔχουν νὰ εἰσπράξουν; Προκειμένου, λοιπόν, ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς ἀποσπάσει τὴ σκέψη ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀμφιβολίες, νὰ τοὺς προστατεύσει ἀπ' τὸ νὰ παγιδευτοῦν σ' αὐτὲς τὶς ἀπορίες, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ τοὺς ἐμπνεύσει γενναῖο φρόνημα, γεννώντας μέσα τους τὸ ζῆλο γιὰ τὴ δόξα ποὺ θὰ τοὺς προσφερθεῖ, τοὺς λέει: «Λέγω ὑμῖν, εἰσὶν τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ».

Ἄραγε ἐπρόκειτο νὰ μνησθῆι τόσο πολὺ ἡ περίοδος τῆς ζωῆς τους, ὥστε νὰ φτάσουν σὲ κείνη τὴν ἐποχὴ ὅποτε, καθὼς θὰ ὀλοκληρῶνεται ἡ προκαθορισμένη πορεία τοῦ κόσμου, θὰ κατέβει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ Κύριος γιὰ νὰ ἐγκαθιδρύσει τὴν προορισμένη γιὰ τοὺς διαλεκτοὺς βασιλεία; Βέβαια καὶ κάτι τέτοιο θὰ μπορούσε ὀπωδῆποτε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ Θεό. Ὅλα εἶναι δυνατὰ σ' αὐτόν, τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀκατόρθωτο ἢ ἀθεράπευτο γιὰ τὰ παντοδύναμα κελεύσματά του. Ἐξἄλλου, βασιλεία ὀνομάζει τὴ θεὰ τῆς δόξας, μέσα στὴν ὁποία θὰ ἐμφανισθεῖ τότε, ὅταν θ' ἀστράψει ἡ γῆ μὲ τὴν παρουσία του. Γιατὶ τότε θὰ ἔρθει περιβλημένος τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ ὄχι μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἀσημαντότητα.

Πώς, λοιπόν, προσφέρει τη θέα αυτού του θαύματος σ' εκείνους που έδωσε την υπόσχεση; Ανεβαίνει στο όρος παίρνοντας μαζί του τρεις απ' αυτούς, τους πιο διαλεχτούς· μεταμορφώνεται ακτινοβολώντας μια εξαιρετική λαμπρότητα ταιριαστή μόνο στο Θεό, έτσι που τὰ ἐνδύματά του νὰ φαίνονται διάφανα ἀπὸ τὸ ἀντιφέγγισμα τοῦ φωτός· περιτοιχίζεται ἀπὸ τὸ Μωυσῆ καὶ τὸν Ἡλία, οἱ ὅποιοι κουβεντιάξουν μεταξύ τους γιὰ «τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ», δηλαδή γιὰ τὸ μυστήριο τῆς ἑνσαρκῆς οἰκονομίας τοῦ Κυρίου, γιὰ τὸ πάθος του τὸ σωτήριο, τὸν τίμιο σταυρό του, ἐννοῶ. Ἄλλωστε, εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ μωσαϊκὸς νόμος καὶ οἱ διακηρύξεις τῶν ἁγίων προφητῶν εἶχαν προαναγγεῖλει τὸ μυστήριο τοῦ Χριστοῦ.

Συγκαλεῖ, λοιπόν, στὸ πλευρό του τὸ Μωυσῆ καὶ τὸν Ἡλία, δυὸ ἄνδρες ποὺ διακρίθηκαν στὸ διαφέντεμα τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ Μωυσῆς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ παρέδωσε τὸ νόμο, καὶ μπορούσαν νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ Ἰουδαῖοι πὼς δὲν θὰ παρέβλεπε τὴν, καθὼς νόμιζαν, παράβασή του. Κι ὁ Ἡλίας πάλι ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ θὰ παρίστατο καὶ δὲ θὰ ὑπάκουε σ' ἓναν ἀντίθεο ποὺ ὀνόμαζε τὸν ἑαυτό του ἰσότημο Θεό, χωρὶς νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ ἰσχυριζόταν καὶ χωρὶς νὰ τοῦ ταιριάζει αὐτὸ ποὺ ἔκανε.

Εἶναι καὶ μιὰ ἄλλη αἰτία ποὺ σ' αὐτὴ τὴ συνάφεια πρέπει νὰ εἰπωθεῖ. Ὁ Χριστὸς μεταμορφώθηκε ἔτσι γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν ὅλοι ὅτι ἐξουσιάζει ἐξίσου τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ εἶναι ποὺ φέρνει καὶ τὸ ζωντανό, τὸν Ἡλία, ποὺ ξέρουμε ὅτι ἀνελήφθη, καὶ τὸ νεκρό, τὸ Μωυσῆ. Ἄλλωστε, οἱ δυὸ ἄνδρες ποὺ ἐμφανίστηκαν δὲν ἔμειναν σιωπηλοί, σὰν φαντάσματα, ἀλλὰ μιλοῦσαν μεταξύ τους γιὰ τὴν ἐνδοξὴ πορεία τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἱερουσαλήμ, δηλαδή γιὰ τὸ πάθος, τὸ σταυρικὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή του.

Σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴ περιγραφή οἱ μακάριοι μαθητές, ὅση ὥρα ὁ Χριστὸς ἦταν ἀφοσιωμένος στὴν προσευχή, νύσταξαν καὶ τοὺς πῆρε ὁ ὕπνος – πόση συγκατάβαση στὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες. Ὑστερα, ὅμως, ξύπνησαν καὶ παρακολούθησαν τὴ σεβάσμα καὶ παράδοξη μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου. Ὁ θεοπέσιος Πέτρος νόμισε τότε πὼς ἔφτασε ἴσως ἡ ὥρα τῆς ἐπικράτησης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκδηλώνοντας τὴν προτίμησή του γιὰ διαμονὴ πάνω στὰ βουνὰ τὴν ὥρα τῆς συντέλειας τοῦ κόσμου, προτείνει, χωρὶς νὰ καταλαβαίνει τίς συνέπειες, νὰ στηθοῦν τρεῖς σκηνές. Ἀλλὰ δὲν εἶχε φτάσει ἡ στιγμή τῆς ὀλοκλήρωσης τοῦ κύκλου τῶν αἰώνων, κι οὔτε ἦταν ἡ κατάλληλη ὥρα νὰ ἀπολαύσουν οἱ δια-

λεχτοὶ τὴ συμμετοχή τους στὴν ἐπαγγελμένη ἐλπίδα. Ἄλλωστε ὁ Παῦλος λέει: «Ὅς μετασχηματῖσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ», δηλαδή τοῦ Χριστοῦ. Μιὰ ὅμως καὶ ἡ πορεία τοῦ θεικοῦ σχεδίου γιὰ τὴ λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου βρισκόταν ἀκόμα στὴν ἀρχὴ τῆς καὶ καθόλου δὲν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ, πὼς θὰ ἦταν δυνατὸ ὁ Χριστὸς ποὺ ἦρθε στὴ γῆ ἐξαίτιας τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸν κόσμο, νὰ ἔχει σταματήσει νὰ θέλει νὰ θυσιαστεῖ γιὰ χάρι του; Γιατὶ ἔσωσε ὀλοκλήρῃ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπομένοντας τὸ σαρκικὸ θάνατο καὶ παράλληλα καταργώντας τον μὲ τὴν ἀνάσταση ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Εἶναι ὀλοφάνερο, λοιπόν, ὅτι ὁ Πέτρος δὲν εἶχε ἀκριβῆ συνείδηση αὐτοῦ ποὺ εἶπε.

Ἐντούτοις, συγχρόνως μὲ τὴν παράδοση καὶ ἀπερίγραπτη θέα τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, συνέβη καὶ κάτι ἀκόμα, χρήσιμο καὶ ἀναγκαῖο στὴν ἐνίσχυση τῆς πίστεως σ' αὐτόν, τόσο τῶν μαθητῶν, ὅσο καὶ τῶν κατοπινῶν χριστιανῶν. Ἀκούστηκε, δηλαδή, ἀπὸ ψηλὰ φωνὴ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς νὰ λέει: «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε». Καὶ καθὼς ἀκουγόταν ἡ φωνή, λέει ὁ εὐαγγελιστής, ἐγκαταλείφθηκε μόνος ὁ Χριστὸς.

Πράγματι, ὅταν ὁ Θεὸς-Πατὴρ ἔδωσε σὰν μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα τὴν ἐντολὴ στοὺς ἁγίους Ἀποστόλους λέγοντας «Αὐτοῦ ἀκούετε», ὁ Μωυσῆς ἦταν φευγᾶτος κι ὁ Ἡλίας δὲν ἦταν, ἐπίσης, ἐκεῖ μόνον ὁ Χριστὸς ἦταν μπροστά. Ἔτσι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τοὺς διέταξε νὰ ὑπακούσουν σ' αὐτόν. Ἄλλωστε, ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ σκοπὸς κι ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχε βροντοφωνήσει στὸν Ἰουδαϊκὸ λαό: «Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν».

Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν ἐντολὴ τοῦ πάνσοφου Μωυσῆ, καὶ ἀθετώντας τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ ποὺ τοὺς μεταδόθηκε μὲ τοὺς ἁγίους προφήτες, ἔμειναν ὡς τὸ τέλος προσηλωμένοι στὴν πλάνη τους, στερήθηκαν μιὰ γιὰ πάντα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε ὁ Θεὸς στοὺς προγόνους τους. «Ὑπακοὴ γὰρ ὑπὲρ θυσίαν ἀγαθὴ, καὶ ἡ ἐπακρόασις, ὑπὲρ στέαρ ἀρνῶν», ὅπως ἔχει γραφεῖ.

Ἀσχετα ὅμως μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ἐμεῖς ποὺ ἀποδεχτήκαμε ἀνεπιφύλακτα τὴ φανέρωση τοῦ Θεοῦ, μακάρι μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀπολαύσουμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ προξενήθηκαν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμo· διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μαζί μ' αὐτόν ἄς δοξάζεται κι ἐπικρατεῖ ὁ Θεὸς Πατὴρ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα στοὺς ἀτέλειωτους αἰῶνες. Ἀμήν.

Παναγία ἡ Λιμνιά καὶ ἡ εὕρεση τῆς θαυματουργῆς εἰκόνας τῆς

Τοῦ Θεοκλήτου Μοναχοῦ Διονυσιᾶτη

Στὰ χίλια πεντακόσια ἐξήντα περίπου, ὅταν σουλτάνος ἦταν ὁ Σουλεϊμάν ὁ λεγόμενος μεγαλοπρεπής, ἓνα καράβι τούρκικο ἔπλεε στὰ μέρη τῆς Κασσάνδρας, κατευθυνόμενο πρὸς τὴ θαλάσσια περιοχὴ τῆς Χαλκίδας. Μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ πληρώματος ἦταν καὶ ἓνας χριστιανὸς ναύτης σὲ περασμένη ἡλικία ποὺ κατεῖχε τὴ θέση τοῦ λοστρόμου μέσα στὸ καράβι, τὸν ἔλεγαν Δημητρὸ καὶ καταγόταν ἀπὸ τὰ Μπουγάζια. Τὸ καράβι εἶχε πλώρη πρὸς τὴ Σκιάθου μὲ φουσκωμένα τὰ πανιά του ἀπὸ τὸ σορόκο ποὺ φύσαγε. Ρόδιζε ἡ αὐγὴ καὶ ἡ σοροκάδα ἄρχισε νὰ πέφτει, ὁπότε ὁ λοστρόμος Δημητρὸς ἔδωσε παράγγελμα νὰ ρίξουν τὶς βάρκες στὴ θάλασσα γιὰ νὰ ρυμουλκήσουν τὸ καράβι. Ξαφνικά, βλέπει ὁ γερο-Δημητρὸς νὰ ἐπιπλέει πάνω στὰ κύματα ἓνα μεγάλο εἰκόνημα στὸ πλάϊ τοῦ καραβιοῦ.

Ὁ εὐλαβὴς χριστιανὸς λοστρόμος δὲν χάνει ὥρα.

Ἄμέσως μπαίνει σὲ μιὰ φελούκα (μικρὴ βάρκα), σηκώνει ἀπὸ τὴ θάλασσα τὴν ἱερὴ Εἰκόνα, 95 ἑκατοστὰ ὕψος καὶ 65 πλάτος, γονατιστὸς κάνει τὸ σταυρό του, προσκυνάει καὶ ἀσπάζεται μὲ εὐλάβεια τῇ Μητέρα τοῦ Θεοῦ, τὴν Παναγία. Ἀνεβάζει τὴν Εἰκόνα στὸ καράβι καί, σὰν δουλευτὴς στὸν καπετάνιο Μεχμέτ,

τὴν παραδίνει σ' αὐτὸν καὶ ὁ ἀσεβὴς τὴν ἀφήνει ἀνάποδα στὴν κάμαρη, στὴ πρύμνη.

Ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἀνεβάστηκε ἡ ἱερὴ Εἰκόνα στὸ καράβι, σηκώθηκε ἓνας δυνατὸς ἀέρας γρήγος καὶ τραμουντάνα. Τριξοβολοῦνε τ' ἄλμπουρα, τὰ πανιά κολπώνονται, τὸ καράβι σχίζει μὲ ταχύτητα τὰ πέλαγα, ἡ πλώρη ση-

κώνει ἀφροὺς καὶ ἡ πρύμνη ἀφήνει ἄσπρες λωρίδες. Οἱ γλάρου φτεροκοποῦν καὶ διαγράφουν «αἶνους στὸ γαλάξιο τοῦ οὐρανοῦ», τὰ δελφίνια παίζουν στὰ κύματα καὶ οἱ ναῦτες, χωρὶς νὰ ξέρουν τὸ γιατί, ἀφήνουν εὐφρόσυνους ἀμανέδες ν' ἀκουσθοῦν μέσα στὰ πέλαγα. Ἡ Θεότοκος Μαρία, μὲ ἀόρατη ἀγγελικὴ συνοδεία καὶ ἕμψωτα, συνεκάλεσε τὴν ἄλογη καὶ ἔλλογη κτίση σὲ δοξολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν τρόπο του κάθε κτίσμα, κατὰ ἀναλογία μὲ τὴ γνώση ἢ τὴν ἄγνοιά του ὁ λοστρόμος μὲ τὸν εὐσεβῆ ψαλμὸ στὸ στόμα καὶ οἱ

Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Λιμνιάς.

δυστυχεῖς ἀσεβεῖς ναῦτες μὲ ὅ,τι θεωροῦσαν ὅτι εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ τους.

Τὸ ἱστοφόρο ἔπλεε στὸν προορισμὸ του μὲ τοὺς ἀνύποπτους ναῦτες γιὰ τὸ ποιὸ ἦταν τὸ θέλημα τῆς Παναγίας. Παρέκαμψε τὶς νήσους Σποράδες, πέρασε στὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο καὶ ἔβαλε πλώρη γιὰ τὴν Χαλκίδα. Ὅμως, μόλις

δρέθηκε τὸ καράβι κάτω ἀπὸ τὴν τοποθεσία πὺν εἶναι τώρα ἡ Λίμνη, ἡ θάλασσα τελείως ἀφύσικα γαλήνεψε ἀπότομα κι ἔπεσε σὲ τέλεια ἄπνοια. Τὸ ἱστιοφόρο ἀκίνητοποιήθηκε. Ὅποτε ὁ Τοῦρκος κατεπάνος δίνει ἐντολή νὰ ριχτοῦν πάλι οἱ βάρκες γιὰ νὰ ρυμουλκήσουν τὸ καράβι. Καὶ ὅταν ἔφθασε ὕστερα ἀπὸ ὥρες κάτω ἀπὸ τὸ ἀγριωπὸ βουνὸ τῆς Εὐβοίας Καντήλι, πὺν οἱ ἀπότομοι δράχοι του κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ μέχρι βαθιὰ στὴ θάλασσα, ξέσπασε ξαφνικὴ καταιγίδα, τελείως καὶ αὐτὴ ἀφύσικη. Σηκώνονται ἀπειλητικὰ κύματα καὶ κόντρα ἄνεμος, πὺν σπρώχνουν τὸ σκάφος μὲ κατεβασμένα πανιά κάτω ἀπὸ τὴ Λίμνη, ἐνῶ ὁ κατεπάνος καὶ οἱ ναῦτες ἔχουν περιέλθει σὲ ἀπόγνωση.

Καὶ ἐδῶ «βουλὴ Θεοῦ ἐτελεῖτο», ὅπως λέγει ὁ ὕμνητής τῶν θαλασσιῶν περιπετειῶν Ὁμηρος. Πράγματι, ἐνῶ τὸ ἱστιοφόρο βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴ Λίμνη, ἡ τρικυμία σταματᾷ καὶ ἡ θάλασσα γαληνεύει, παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἄλλὰ τὴ θέληση τῆς Θεοτόκου, πὺν ἐκδηλωνόταν μὲ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ βγάλουν τὴν ἱερὴ Εἰκόνα Τῆς ἐκεῖ, δὲν τὴν κατάλαβαν ἀκόμα. Γι' αὐτὸ νέα ἀπόπειρα νὰ κατευθυνθεῖ τὸ καράβι στὸν ἀρχικὸ προορισμὸ του πάλι ἀπέτυχε. Γιατὶ στὸ ἴδιο σημεῖο, στὸ Καντήλι, νέα καταιγίδα ξεσπᾷ πὺν ἀπειλητικὴ ἀπὸ τὴν προηγούμενη καὶ μὴ θέλοντας τὸ καράβι παρασύρεται πάλι στὴ Λίμνη.

Ὁ εὐλαβέστατος γέρο-Δημητρός, ὁ λοστρόμος, ἐπὶ τέλους φωτίστηκε. Κατάλαβε τὴ γλώσσα μὲ τὴν ὁποία μιλοῦσε ἡ Θεοτόκος. Παρουσιάζεται λοιπὸν στὸν Τοῦρκο κατεπάνο καὶ τοῦ ἐκθέτει τὴν πεποίθησή του, ὅτι δὲν θὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἂν δὲν ἀφήσουν τὴν Εἰκόνα ἐκεῖ. Ὅποτε ὁ ἀσεβὴς Μεχμέτ συγκατατίθεται καὶ εἰδοποιοῦν τὸ χωριό, πὺν ἦταν τότε λίγα χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν παραλία στὰ Καστριά.

Κατέβηκαν γιὰ νὰ παραλάβουν τὴν ἱερὴ Εἰκόνα ἱερεῖς πλαισιούμενοι ἀπὸ πολὺ λαό, μὲ ἐξαπτέρυγα, Σταυροὺς καὶ λαμπάδες, οἱ προύχοντες τοῦ χωριοῦ καὶ γέροντες εὐλαβεῖς, στοὺς ὁποῖους ὁ εὐσεβὴς λοστρόμος Δημητρός παρέδωσε τὴν Εἰκόνα τῆς ἀχράντου καὶ ἀειπαρθένου Θεοτόκου, σὺν ἀτίμητο θησαυρὸ γιὰ τὸ χωριό τους,

πὺν τὴ δέχτηκαν μὲ περισσὴ χαρὰ καὶ κατάνυξη. Καὶ γιὰ νὰ φανεῖ τρανότερα τὸ θαῦμα τῆς Παναγίας, μόλις ἀποτέθηκε στὴ στεριά ἡ θεία Εἰκόνα, ἡ θάλασσα ἀμέσως ἠρέμησε καὶ ἀκολούθησε ἕνα φρέσκο μαϊστράλι, πὺν πῆρε κατὰ πρυμνα τὸ ἱστιοφόρο μὲ κολπωμένα τὰ πανιά του κατ' εὐθείαν γιὰ τὸν προορισμὸ του. Καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ οἱ σκοτισμένοι Μωμεθανοὶ ἐδόξασαν τὴ Δέσποινα τοῦ κόσμου καὶ Κυρία Θεοτόκο γιὰ τὰ θαυμάσια Τῆς.

Κι ἐνῶ τὸ καράβι ἔσχιζε μὲ οὐριον ἄνεμο τὴ θάλασσα, οἱ ἄρχοντες τοῦ χωριοῦ συνόδευαν τὴν ἱερὴ Εἰκόνα τῆς Θεομήτορος φερόμενη ἀπὸ ἱερεῖς, προπορευομένων τῶν ἐξαπτέρυγων, τῶν λαδάρων, τῶν φανῶν καὶ τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου, πὺν κρατοῦσε ἱερεὺς. Ὅταν ἔφθασαν στὸν ἱερὸ Ναὸ τῆς Μητέρας τῆς Θεοτόκου ἁγίας Ἄννας, πὺν ἦταν κοντὰ σ' ἕνα ἄλλος ἀπὸ γέρικες δρύς, πλατάνια, κυπαρίσσια καὶ ὑψηλόκορμα πεῦκα, ἀπόθεσαν σ' ἕνα προσκυνητᾶρι τὴν ἱερὴ Εἰκόνα, ἔψαλλαν Παράκληση καὶ Δοξολογία καὶ προσκύνησε ὅλος ὁ λαός, εὐχαριστώντας γονυκλινῶς τὴ χάρη Τῆς γιὰ τὴ θεία δωρεά.

Τὴν ἐπομένη, ὅμως, ἡμέρα, ὅταν μαζί μὲ τοὺς ἱερεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀνοῖξαν τὸν ἱερὸ Ναὸ γιὰ νὰ προσευχηθοῦν, παρετήρησαν μὲ φρίκη καὶ τρόμο ὅτι ἡ Εἰκόνα τῆς Παναγίας εἶχε ἐξαφανιστεῖ κατὰ τὴ νύχτα. Ἀναστατώθηκε ὅλο τὸ χωριὸ καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοὶ βγήκαν στὰ βουνὰ καὶ στοὺς λόγγους ψάχνοντας τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες παντοῦ, σὲ ἐξωκκλήσια νὰ τὴ βροῦνε, ἀλλὰ πουθενὰ ἡ Εἰκόνα.

Ὅμως, ἕνας τσοπάνος –φαίνεται πὺν θὰ ἦτανε καθαρὸς χριστιανός– πὺν εἶχε τὸ μαντρί του στοὺς δράχους, ἀνατολικά ἐπάνω ἀπὸ τὴ Λίμνη, εἶδε τὴ νύχτα ἕνα φῶς κάτω στὴν πεδιάδα καὶ τὸ πρωῖ κατέβηκε καὶ εἶδε τρομαγμένος τὴν ἁγία Εἰκόνα στὸ μέσον τῶν δράχων, ἐκεῖ πὺν εἶναι σήμερα χτισμένος ὁ Καθεδρικός Ναὸς τῆς Λίμνης, κι ἐμπρός της μιὰ καντήλα νὰ φέγγει. Ἀμέσως ἔστειλε μήνυμα στὸ χωριό, ὅτι ἡ σεπτὴ Εἰκόνα βρῖσκεται στὴ Λίμνη, καὶ ὅλο τὸ χωριὸ μὲ τὸ ἱερατεῖο κατέβηκαν καὶ τὴν παρέλαβαν μὲ πολλὴ εὐλάβεια καὶ τὴν μετέφεραν καὶ τὴν ἀπόθεσαν πάλι στὸ Ναὸ τῆς ἁγίας Ἄννας.

Ἡ περί Θεοτόκου διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐρζεγοβίνης κ. Ἀθανασίου

«Δικαίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον τὴν Ἁγίαν Μαρίαν ὀνομάζομεν τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησιν» (Ἐκδ. III, 12).

1. Ὅταν πρὸς τὸ τέλος τῆς ὁμολογητικῆς ζωῆς του ἔγραφεν ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς τὸ βασικὸν βιβλίον του «Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως», τὸ ἤρχισεν ὑπογραμμίζων τὴν θείαν Παράδοσιν τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅ,τι γράφει περὶ Θεοῦ, περὶ Ἁγίας Τριάδος, περὶ Χριστοῦ καὶ περὶ Παναγίας Θεοτόκου, τὸ γράφει ἀντλῶν ἀπὸ τὴν θείαν Παράδοσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀπεκάλυψε καὶ παρέδωκεν ὁ Θεὸς δι' ὅλης τῆς σωτηρίου οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ (Ἐκδ. I, 1). Ἡ θεία Παράδοσις διὰ τὸν Δαμασκηνὸν εἶναι ὀλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα καὶ τὸ σῶμα τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας¹, ἡ ὁποία ἔχει οἰκοδομηθῆ ἐπὶ τοῦ «θεμελίου Λίθου ἀκρογωνιαίου» τοῦ Παύλου (Α΄ Κορ. 3, 11· Ἐφ. 2, 20) καὶ «τῆς πέτρας τῆς θεολογίας» τοῦ Πέτρου (Ματθ. 16, 18), «ἡμῶν ἐστὶν ὁ Χριστὸς» (Α΄ Κορ. 10, 4)².

Πιστὸς λοιπὸν εἰς τὴν Παράδοσιν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὑπερμάχων τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ὁ Δαμασκηνὸς κηρύττει ἀπεριφράστως τὴν Παναγίαν ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκον

2. Ἡ περὶ Παναγίας Θεοτόκου διδασκαλία τοῦ Δαμασκηνοῦ ἀναφέρεται ἀκριβῶς εἰς τὴν «ἀρχαίαν καὶ ἀληθινήν» τοῦ Θεοῦ Βουλὴν, «τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως καὶ τῆς ἡμῶν θεώσεως». Εἰς τὰ «ἀνεξιχνίαστα πελάγη τῆς φιλανθρωπίας» Τῆς ἢ τῆς Ζωαρχικῆς Τριάδος ἐνό-

της, «πρὸς ἑαυτὴν ἐκκλησιάσασα τῷ ἐνιαίῳ τῆς γνώμης βουλήματι»³, ἔχει ἀποφασίσει πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τὴν σάρκωσιν καὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προαιώνιος αὐτῆ «προωρισμένη βουλή» τοῦ Θεοῦ φανερώνει εἰς ἡμᾶς «τὸ ἄπλετον καὶ ἀχανὲς τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος πέλαγος»⁴ καὶ ἡ φανέρωσις αὕτη γίνεται διὰ τῆς Παναγίας Θεοτόκου: «Αὕτη τὴν ἄφατον τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἀγάπης ἐδημοσίευσεν ἄδυsson». Ὁ θεῖος αὐτὸς «προορισμὸς» τῆς Παναγίας εἶναι ἀσφαλῶς ἀκατανόητος δι' ἡμᾶς, οὐχ ἦττον ὅμως συμπίπτει ἐν τῷ Θεῷ μὲ τὴν προαιώνιον Του πρόγνωσιν τῆς ἐλευθέρως προαιρέσεως καὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς προσωπικῆς ἀγιότητος τῆς Παναγίας: «Σὲ προγνοῦς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀξίαν ἠγάπησε, καὶ ἀγαπήσας προώρισε καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, καὶ Θεοτόκον Μητέρα καὶ τιθηὸν τοῦ οἰκείου Υἱοῦ καὶ Λόγου ἀνέδειξε». Ἡ λέξις «παρήγαγε» (διὰ τῶν γονέων) σημαίνει ἐδῶ ὅτι προέγνωσεν ὁ Θεὸς ὄχι μόνον τῆς Παναγίας τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν καὶ τὴν «ἄχραντον παρθενίαν», ἀλλὰ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ σωφροσύνην καὶ θεάρεστον πολιτείαν τῶν γονέων τῆς, διὰ τὴν δώση εἰς αὐτοὺς ἕνα τόσον μέγαν δῶρον, τὴν Κόρην, ἡ ὁποία θὰ γεννήσῃ τὸν Θεὸν καὶ τοιουτοτρόπως θὰ γίνουσι οἱ ἴδιοι θεοπάτορες. Οἱ λόγοι αὗτοι καθιστοῦν αὐτόδηλον τὴν ἀρχὴν τῆς συνεργασίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς σωτηρίου οἰκονομίας.

Ἡ οἰκονομία αὕτη ἀπεκορυφώθη καὶ συνετελέσθη εἰς τὴν Παναγίαν, ἡ ὁποία ὡς κατ'

έξοχην «ἐκλελεγμένην» καὶ «ὑπήκοος» εἰς τὸν Θεόν, ὑπηρετήσε καὶ «ἐλειτούργησε τῇ Τριάδι» καὶ συνείργησε εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς σωτηρίας ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἀπ' αἰῶνος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βλέπει ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς καὶ γενικῶς οἱ ἅγιοι Πατέρες ὅλην τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὡς μίαν συνεχιζομένην διὰ τῶν γενεῶν προετοιμαστικὴν «κλήσιν» καὶ «ἐκλογὴν» (Ρωμ. 11, 7, 5) τοῦ Θεοῦ, ὡς μίαν δηλαδὴ γενεαλογίαν τῆς Παναγίας, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ γεννηθῆ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστός, Σωτὴρ ἀσφαλῶς πρῶτον αὐτῶν τῶν «στελεχῶν» τῆς γενεαλογίας καὶ τῆς ἰδίας τῆς κορυφῆς τῆς, τῆς Παναγίας, καὶ δι' αὐτῆς καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἱερός Πατὴρ τὴν ὀνομάζει «θυγατέρα τοῦ Ἀδάμ», ἐνῶ τὸν Δαβὶδ «προπάτορα καὶ θεοπάτορα», ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ ὁποίου «κατ' ἐπαγγελίαν» ἐγεννήθη ἡ Παναγία, συννοῦσα ἐν ἑαυτῇ τὴν ἱερατικὴν καὶ τὴν βασιλικὴν ρίζαν.

Ἡ γέννησις αὐτῆ τῆς Παναγίας ἐκ τῆς «ρίζης τοῦ Ἰεσσαί» καὶ παρὰ τὴν θαυμαστὴν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ λύσιν τῆς στειρώσεως τῆς Ἄννης, δὲν ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Δαμασκηνὸν μίαν ὑπερφυσικὴν ἐξαίρεσιν τῆς Παναγίας ἀπὸ τὸ γένος τῆς, ἀπὸ τοὺς προπάτορας καὶ θεοπάτορας καὶ ἀπὸ τὸν γενάρχην Ἀδὰμ. Συνελήφθη ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἰωακείμ ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Ἄννης, δηλαδὴ ἐκ τῆς φυσικῆς συναφείας τοῦ γάμου⁵ Ἰωακείμ καὶ Ἄννης καὶ «ἐκ γῆς ἔχει τὴν γένεσιν», «φθαρτὸν ἐκ τοῦ Ἀδάμ σῶμα κληρονομήσασα». Ἀπέθανεν ἐπίσης θάνατον ἀνθρώπινον⁶ καὶ ὡς

«θυγάτηρ Ἀδάμ... δι' Ἀδὰμ τὸ σῶμα παρέμπει τῇ γῆ», καὶ «φυσικῶς χωρίζεται» ἡ πανίερος καὶ μακαρία τῆς ψυχῆ τοῦ πανολβίου καὶ ἀκηράτου τῆς σώματος καὶ τὸ σῶμα «τῇ νομίμῳ ταφῇ παραδίδοται». Ἐπομένως, ἡ ἁγία Παρθένος ἦτο, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, κληρονόμος τοῦ προπατορικῆς ἁμαρτήματος τοῦ Ἀδάμ⁷, οὕτως ὥστε ὁ Δαμασκηνὸς νὰ ὀμιλῇ συγκεκριμένως περὶ καθάρσεως καὶ ἐξαγνισμοῦ καὶ ἐξαγιασεῶς τῆς ἀπὸ τὸ Ἅγιον

Πνεῦμα κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐν αὐτῇ συλλήψεως τοῦ Θεοῦ Λόγου.

3. Αὐτὰ ὅλα ὅμως καθόλου δὲν σημαίνουν ὅτι ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς δὲν παραδέχεται καὶ δὲν ὀμιλεῖ διὰ τὴν ἀγιότητα τῆς Παναγίας Θεοτόκου. Τοῦναντίον μαζί με ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ αὐτὸς ἐξάγει καὶ δοξάζει πολὺ τὴν προσωπικὴν ἀγιότητα τῆς Παναγίας, ἀλλὰ δεικνύουν μόνον τὸ πόσον μακρὰν εἶναι ὁ ὀρθόδοξος ἱερός Πατὴρ ἀπὸ τὴν νεωτέραν αἰρετικὴν δοξασίαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς «ἀσπίλου συλλήψεως» τῆς Παναγίας καὶ τῆς γεννήσεώς τῆς ἄνευ τοῦ προπατορικῆς ἁμαρτή-

Θεοτόκος Βρεφοκρατοῦσα (ψηφιδωτὴ εἰκόνα), 6 μισὸ 12ου - ἀρχὲς 13ου αἰ. Σινᾶ, Ἱερά Μονὴ Ἁγίας Αἰκατερίνης.

ματος⁸. Ἡ καινοτομία αὐτή, προῖον τοῦ «ἀλαθῆτου» πάπα τοῦ Βατικανοῦ⁹, ὄχι μόνον ἀποχωρίζει τὴν Παναγίαν ἀπὸ τοὺς προγόνους τῆς, τοὺς προπάτορας καὶ ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον ἀνθρωπότητα, κατὰ τρόπον τόσον αὐθαίρετον, ὥστε νὰ ἀρνῆται ὅλον τὸ νόημα τῆς προετοιμαστικῆς οἰκονομίας τῆς ἱστορίας τῆς Π. Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ μειώνει τὴν πραγματικὴν ἀξίαν καὶ προσωπικὴν ἀγιότητα τῆς Παναγίας

Παρθένου. Καί ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ τὸ «δόγμα» αὐτὸ ὑπονομεύει καὶ ὀλόκληρον τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς σωτηρίας μας, διότι ἀρνεῖται τὴν ἐνότητα τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν πραγματικῶς σωτήριοιον σάρκωσιν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ἑνα γνήσιον ἀντιπρόσωπον τῆς ἀνθρωπότητος¹⁰.

4. Ὁ ἀναμάρτητος Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός, κατὰ τὸν Δαμασκηνόν, προσέλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ τὸν σώσῃ, νὰ τὸν ἐνώσῃ μὲ τὸν ἑαυτὸν καὶ τοιουτοτρόπως νὰ τὸν θεώσῃ: «Ὅλον γὰρ ὅλος ἀνέλαβέ με καὶ ὅλος ὅλω ἠνώθη, ὅλω τὴν σωτηρίαν χαρίσθηται· τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον» (Ἐκδ. III, 6). Ἡ «πρόσληψις» αὐτῆ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου (ἡ ἀσύγχυτος - ἀδιάρρητος ἔνωσις καὶ ἐνυποστασίαις, Ἐκδ. III, 2, 9, 22) ἐξασφαλίζει τὴν μόνιμον καὶ ἀδιάσπαστον «δευτέραν κοινωνίαν», περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ Δαμασκηνὸς ἀκολουθῶν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον¹¹. Ἡ «δευτέρα κοινωνία» ἦλθε μετὰ τὴν διάσπασιν τῆς «πρώτης πρὸς Θεὸν κοινωνίας», τοῦ πρώτου Ἀδάμ, καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς εὔρε τὸν ἄνθρωπον πεπτωκότα καὶ τὸν προσέλαβε ὅλον (διότι «τὸ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον»), χωρὶς ὅμως τῆς ἁμαρτίας. Ὁ Δαμασκηνὸς τονίζει ὅτι ὁ Κύριος προσέλαβε «ὅλον τὸν Ἀδὰμ, τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως, τὸν ἁμαρτίας ἐλεύθερον», τὴν «πρώτην τοῦ Ἀδάμ γένεσιν» (Ἐκδ. III, 1), δηλαδὴ τὴν χωρὶς ἁμαρτίας φύσιν του.

Ἡ Παναγία Θεοτόκος, ὡς «τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν τὸν Χριστὸν κηύσασα», ἔγινε τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐργαστήριον: «Ἄμνος ἡ τεκοῦσα τὸν Ἄμνον τοῦ Θεοῦ τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐργαστήριον, ἀγγελικῶν ὑπερέρα δυνάμεων, δούλη καὶ μήτηρ Θεοῦ» Σωτῆρος.

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι δὲν παραδεχόμεθα τὴν ρωμαϊκὴν δοξασίαν περὶ τῆς «ἀσπίλου συλλήψεως» τῆς Θεοτόκου, περὶ τῆς ἐξαιρέσεώς της δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κληρονομικότητα

τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, πρᾶγμα ποῦ ὑπονομεύει τὴν πραγματικότητα καὶ τὸ σωτήριοιον τῆς σαρκώσεως τοῦ Κυρίου. Ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι πιστεύομεν διὰ τὴν Θεοτόκον, ὅπως μᾶς παρέδωκαν οἱ Πατέρες καὶ ὁ ἅγιος Δαμασκηνός, ἡ δὲ ἐσφαλμένη «εὐσέβεια» τῶν Δυτικῶν περὶ τὸ πρόσωπον τῆς Παναγίας δὲν ἔμπορεῖ νὰ εἶναι τὸ μέτρον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ «Μαριολογία» πάσχει ἀπὸ τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς ἀπὸ τὴν Χριστολογία καὶ τὴν Σωτηριολογία.

5. Παρ' ὅλον, ὅμως, ὅτι ἡ Παναγία Θεοτόκος εὐρίσκετο, ὡς ἐκ τῆς συλλήψεώς της, ὑπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα ὡς κληρονόμος τῆς ἀδαμαϊκῆς φύσεως, ἡ ἰδία προσωπικῶς, κατὰ τὸν ἅγιον Δαμασκηνόν, δὲν εἶχε καμμίαν προσωπικὴν ἁμαρτίαν. Τὴν προσωπικὴν τῆς ἀγιότητα ἐξαιρεῖ καὶ τονίζει καὶ δοξάζει ὅπως ἰδιαιτέρως ὁ ἱερός Πατήρ, καθὼς ἄλλωστε καὶ ὅλοι οἱ Πατέρες καὶ ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία μας.

Τὸ ὅτι ἦτο «ἄξία τοῦ Κτίσαντος» μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ κτίσματα ὅλων τῶν αἰῶνων μόνη αὐτὴ εἶχε τόσον μεγάλην ἀγιότητα, ὥστε νὰ ἐκλεγῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ νὰ γίνῃ Μήτηρ τοῦ Ὑπεραγίου Θεοῦ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ εἰς «τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον» μυστήριο, τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἡ ἀγιότης της αὐτὴ στηρίζεται εἰς ὀλόκληρον τὴν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν τῆς σωτηρίας.

Ἡ Παρθένος Μαρία εἶναι «θυγάτηρ Ἀδάμ» ὡς πρὸς τὴν φύσιν της. Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν προαίρεσίν της καὶ τὴν προσωπικὴν ἀρετὴν της ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς ἀντιπαραβάλλει αὐτὴν πρὸς τοὺς προπάτορας καὶ δεικνύει τὴν ἀπόλυτον ὑπεροχὴν τῆς ἀγιότητός της. Ἡ κληρονομία τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἦτο ἀνενέργητος μέσα εἰς Αὐτήν, διότι ἡ θέλησίς της καὶ ὅλαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός της ἦσαν «τῷ Δεσπότη Θεῷ προσαναθήμεναι». Οἱ δίκαιοι καὶ θεάρεστοι γονεῖς της τὴν γεννοῦν ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἐγκρατεία, οὕτως ὥστε ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς νὰ ὀνομάζῃ τὸ «σπέρμα» τοῦ Ἰωακείμ «σπέρμα πανάμωμον».

Ὁ ἱερός Πατήρ περιγράφει τὴν μεγάλην ἀγιότητα καὶ τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰωακείμ καὶ τὴν Ἄνναν. Κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡ Παρθένης Μαρία, ἡ θυγάτηρ τῆς Εὐσας, ὄχι θεβαίως εἰς τὸν Παράδεισον ὅπως ἐκείνη, ἀλλ' εἰς ἓνα κόσμον ὁ ὁποῖος «ἐν τῷ πονηρῷ κείται», ἀξιούται νὰ ἀκούσῃ δικαίως τὸ «Χαῖρε, Κεχαριτωμένη» καὶ τὸ «Μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ».

6. Ἡ Θεοτόκος ἦτο «κρείττων καὶ καθαρωτέρα ἄλλων», λέγει ὁ Δαμασκηνός, καὶ συμπεριλαμβάνει εἰς τοὺς «ἄλλους» καὶ τοὺς Ἀγγέλους. Διότι μέσα εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἔδειξεν ἡ Παναγία μὲ τὴν «διπλὴν παρθενίαν»¹², ἀγιότητα ὑπεράνω τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν Σεραφίμ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγιότης τῆς εἶναι ἀδιασπᾶστος συνδεδεμένη μὲ αὐτὴν τὴν πανάμωμον παρθενίαν τῆς, τὴν ἀειπαρθενίαν τῆς.

Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον τῆς Παναγίας Θεοτόκου, ὅπως μᾶς ἐδίδαξαν καὶ μᾶς παρέδωσαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πατέρες, συνοψίζεται εἰς τὸ «μυστήριον τοῦ Χριστοῦ» καὶ διὰ τούτου ἐξηγεῖται. Εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν Ἰουδαίων: «Τί μοι προσφέρεις, ὅτι ἠδύνατο γυνὴ γεννῆσαι Θεόν;», ὁ ἅγιος Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως ἀπαντᾷ: «Οὐ λέγω σοι ὅτι ἠδύνατο γυνὴ Θεὸν γεννῆσαι, ἀλλ' ὅτι ἠδύνατο Θεὸς σαρκωθείς γεννηθῆναι ὑπὸ γυναικός· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά»¹³. Καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει ὁ ἅγιος Δαμασκηνός, λέγων: «Θεοῦ βουλομένου ταῦτα γεγένηται· ἐπεὶ Θεοῦ θέλοντος, δυνατὰ μὲν ἅπαντα, ἀμήχανα δὲ μὴ θέλοντος». Ἡ παντοδυναμία αὐτῆ τοῦ Θεοῦ συμπίπτει, κατὰ τὸν Δαμασκηνόν, μὲ τὴν ἄπειρον συγκατάθεσίν Του¹⁴. Διότι μόνον ὡς συγκατάθεσιν ἠμποροῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν τὸ πῶς ὁ Θεὸς Λόγος «καταβάς ἀμεταβάτως... ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ πρὸς τὴν ὑποποιὸν καταβέβηκε κένωσιν».

7. Ἀπὸ τὸ ἀκατάληπτον τοῦτο μυστήριον τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ἡ Παναγία ὀνομάζεται καὶ εἶναι «δικαίως καὶ ἀληθῶς» Θεοτόκος: «Τὸ παιδίον Θεὸς καὶ πῶς οὐ Θεοτόκος ἡ τεκοῦσα;». Δὲν ἐγέννησε ἡ Θεομήτωρ

ἓνα ἀπλῶς θεοφόρον ἢ θεωθέντα ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν Μονογενὴ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος «εὐδοκία τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἐκ συναφείας φυσικῆς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου ὑπερφυῶς σὰρξ ἀτρέπτως ἐγένετο...», αὐτῆς τῆς Θεομήτορος ὑπερφυῶς χορηγούσης τὸ πλασθῆναι τῷ Πλάσῃ καὶ τὸ ἀνθρωπισθῆναι τῷ Θεῷ καὶ Ποιητῇ τοῦ παντός, θεοῦντι τὸ πρόσλημμα, σωζούσης τῆς ἐνώσεως τὰ ἐνωθέντα τοιαῦτα οἷα καὶ ἦνωται» (Ἐκδ. III, 12). Οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Δαμασκηνοῦ σημαίνουν ὅτι ἡ Θεία Ὑπόστασις τοῦ Λόγου, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν Θεότητα, προσλαμβάνει ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παναγίας τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν πλήρη ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ γίνεται ὁ Χριστὸς ὁμοούσιος τῇ Μητρὶ καὶ ἡμῖν, ἐνῶντων στενώτατα τὰς δύο αὐτὰς φύσεις, τὴν θεϊαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἐν τῇ μιᾷ Ὑποστάσει Του, χωρὶς νὰ μεταβληθοῦν ἢ συγχυθοῦν αἱ φύσεις αὐταὶ ἢ νὰ ἀπολεσθοῦν τὰ οὐσιαστικά των ιδιώματα.

Ἡ Παναγία εἶναι ἐπίσης καὶ Χριστοτόκος, «Χριστὸν γὰρ ἐγέννησεν»¹⁵ (καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομάζεται «Χριστοτόκος καὶ Κυριοτόκος καὶ Σωτηριοτόκος καὶ Θεοτόκος»)¹⁶, ἀλλ' «ἐπειδὴ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς "Θεοτόκος" φωνῆς ὁ θεήλατος αἰρετικὸς Νεστόριος ταύτην κατεχρήσατο, οὐ Χριστοτόκον, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρείττονος αὐτὴν Θεοτόκον κατονομάζομεν. Χριστοτόκοι γὰρ καὶ ἄλλοι τῶν προφητῶν καὶ βασιλέων μητέρες, μόνη δὲ Θεοτόκος ἡ ἀγία Θεοτόκος Μαρία»¹⁷.

8. Τὴν πανένδοξον Κοίμησιν καὶ θαυμαστὴν Μετάστασιν τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ὁ ἅγιος Δαμασκηνός κατὰ τὴν «ἀρχαίαν καὶ ἀληθεστάτην παράδοσιν» τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ περιγράφει λεπτομερῶς τὰ θαυμαστά γεγονότα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κοιμήσεως. Ἄς ἴδωμεν μόνον τὸ θέμα τοῦ θανάτου τῆς Παναγίας, τῆς ταφῆς τοῦ σώματός της καὶ τῆς μεταστάσεώς του εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Γεγονὸς εἶναι, κατὰ τὸν Δαμασκηνόν, ὅτι ἡ Παναγία ἀπέθανε θάνατον ἀνθρώπινον. Ἄν καὶ εἶναι «πηγὴ τῆς Ζωῆς», «πρὸς τὴν ζωὴν διὰ μέσου τοῦ θανάτου μετάγεται», καὶ ἐνῶ «ἐν τῷ

τόκω τοὺς ὄρους ὑπερβάσα τῆς φύσεως, νῦν ὑποκύπτει τοῖς ταύτης θεσμοῖς καὶ θανάτῳ τὸ ἀκήρατον καθυποβάλλεται σῶμα». Καὶ ἐπίσης «ὡς θυγάτηρ τοῦ πάλα Ἀδὰμ τὰς πατρικὰς εὐθύνας ὑπέροχεται καὶ “φυσικῶς” ἢ ἁγία τῆς ψυχῆ «τοῦ ἀκηράτου χωρίζεται σώματος, καὶ τὸ σῶμα τῆ νομίμῳ ταφῇ παραδίδεται». Ἡ «ταφή» αὐτῆ τοῦ σώματος γίνεται ἵνα «τὸ ἐκ γῆς συντεθὲν παλινοστήσῃ πρὸς γῆν», διὰ τὴν ἀποβάλλῃ ἐκεῖ «τὸ θνητὸν» καὶ τὴν ἐνδυθῆ «τὸ ἄφθαρτον», τὸ πνευματικὸν καὶ φωτεινὸν σῶμα «τῆς ἀφθαρσίας».

Καὶ ὅμως, μολονότι αὐτὰ γράφει ὁ ἅγιος Δαμασκηνὸς περὶ τοῦ φυσικοῦ θανάτου τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου, ὁμολογεῖ ταυτοχρόνως, μαζὶ μὲ τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν τῆς Κρήτης¹⁸, ὅτι

ὁ θάνατός της ἦτο «ὑπὲρ ἡμᾶς». Ἡ «ἀπειροδύναμος ἀγαθότης τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας»¹⁹ τοῦ Υἱοῦ της «ἐκαινοτόμησε τὰς φύσεις»²⁰ καὶ τὰ πάντα ὄντως «ἐποίησε καινὰ». Ἡ «ἀσθενεία» Του αὐτῆ ἦτο ἡ σωτήριος καὶ ὑποποιοὺς κένωσις, ἡ συγκαταβατικὴ σάρκωσις καὶ ταπεινώσις, τὸ σωτήριο πάθος καὶ ὁ ζωποιοὺς θάνατός Του δι’ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς. Χάρις δὲ ἀκριβῶς εἰς αὐτὴν τὴν «θεαρχικὴν ἀσθενείαν» Του μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του, διὰ τῆς ὁποίας κατήργησε τὸ κράτος τοῦ θανάτου, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐνεδύθη τὴν ἀθανασίαν. «Τεθέωμαι ὁ ἀνθρώπος», γράφει ὁ Δαμασκηνός, «ὁ θνητὸς ἠθανάτισμαι... τὴν φθορὰν ἀπημφιάσμαι καὶ ἀφθασίαν περιέμμαι τῇ περιβολῇ τῆς Θεότητος».

1. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ ἡ ὀρθόδοξος περὶ Ἐκκλησίας ἀντίληψις τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τὴν ὁμολογίαν του τῆς πίστεως: «Καὶ ὁμνιμ... ὑποτάσσεσθαι τῇ ἀγιωτάτῃ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς φιλοχρίστου ἡμῶν μητροπόλεως Δαμασκοῦ» (Λίβελλος περὶ ὀρθοῦ φρονήματος, 2, PG 94, 1432 C). Περὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαιοτάτης παραδόσεως περὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸλ. τὸ ἐξαιρετικὸν διβλίον τοῦ Ἱ. Ζηζιούλα: Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θ. Εὐχαριστίᾳ καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθῆναι 1965, ἰδίως σελ. 95-148.

2. Πρὸλ. Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, 6 (96, 556). Εἰς τὸ Ἅγιον Σάββατον, 30 (96, 632).

3. Ἡ ἐκφρασις εἶναι τοῦ ἁγίου Φωτίου, Ὁμιλία Θ' εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου, 9 (ἐκδ. Β. Λαοῦρδα, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 96).

4. Εἰς τὸ Ἅγιον Σάββατον, 1 (96, 601).

5. Κατὰ τὸν ἅγιον Δαμασκηνὸν «γάμου ἔκγονα πάντες ἄσθετοι μετὰ τοὺς τοῦ γένους ἀρχηγέτας» (Ἐκδ. IV, 24). Μόνον ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη «οὐκ ἐκ συναφείας φυσικῆς», «οὐκ ἐκ συναφείας ἀνδρὸς ἢ γεννήσεως ἐνηθόνου ἐν τῇ ἀχράντῳ μήτρᾳ τῆς Παρθένου συλληφθείς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος Ἁγίου» (Ἐκδ. III, 1).

6. Πρὸλ. Ἀνδρέου Κρήτης: «Καὶ γὰρ εἰ χρῆ λέγειν τάληθῆ, καὶ μέχρις αὐτῆς ὁ φυσικὸς τῶν ἀνθρώπων ἐχώρησεν θάνατος» (Εἰς τὴν Κοίμησιν Α', PG 97, 1052).

7. Πρὸλ. Μ. Ἀθανασίου: «Ἀδελφῆ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ καὶ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐσμέν» (PG 26, 1061B).

8. Καὶ παρὰ ταῦτα ὁ Μ. Jugie (S. Jean Damascene et l'Immaculée Conception, ἐν Bessarione (1923), σ. 1-7), ὁ C. Chevalier (La Mariologie de S. Jean Damascene, Orientalia Christiana Analecta, 109 [1936], σ. 140 ἐξ.) καὶ ὁ P. Voulet (Introduction εἰς τὴν πρόσφατον ἐπανένδοσιν τῶν Ὁμιλιῶν ἐν S.C. No 80, σ. 20) θέλουν νὰ ἀποδώσουν τὴν κακοδοξίαν ταύτην καὶ εἰς τὸν Δαμασκηνόν.

9. Βούλλα «Ineffabilis Deus» τοῦ πάπα Πίου IX, 8 Δεκεμβρίου 1854.

10. Πρὸλ. VI. Lossky, Le Dogme de l'Immaculée Conception, «Messenger de l'Exarchat du Patriarche Russe en Europe Occidentale», 20 (1955), καὶ Ἀρχιμ. Ίουστίνου Ροποβιτς, Dogmatika Pravoslavne Crkve, II, 257-260 (Beograd 1935).

11. Πρὸλ. Λόγος 45, 9 (PG 36, 633-6). Πρὸλ. καὶ ἁγίου Μαξίμου, Πρὸς Θαλάσσιον, 54 (PG 90, 520).

12. Πρὸλ. Εἰς τὸ Ἅγιον Σάββατον, 25 (96, 624).

13. «Παρθενίας ὄρος τὸ καὶ σῶματι καὶ πνεύματι εἶναι ἁγίαν». Ἱ. Χρυσοστόμου, Περὶ Παρθενίας, 6, PG 48, 537.

14. Λόγος Β', Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου (PG 65, 697).

15. «Οὐ φύσεως γὰρ ἔργον ἢ σάρκωσις, ἀλλὰ τρόπος οἰκονομικῆς συγκαταβάσεως», Κατὰ Ἰακωβιτῶν, 59 (94, 1464).

16. Κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν Νεστοριανῶν, 24 (95, 224). Πρὸλ. ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας: «Εἰ γὰρ Χριστοτόκος, πάντως ὅτι καὶ Θεοτόκος· εἰ δὲ οὐ Θεοτόκος, οὐδὲ Χριστοτόκος» (PG 76, 265).

17. Ὁμιλία εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, 4, ἀποδιδόμενη εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον (B.E.Π. 36, 228).

18. Κατὰ τῆς αἰρέσεως τῶν Νεστοριανῶν, 24 (95, 224) καὶ Ἐκδ. III, 12.

19. «Εἰ γὰρ οὐκ ἔστι, κατὰ τὸ λόγιον, ἀνθρώπος ὡς ζῆσται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον ἀνθρώπος δὲ καὶ ἀνθρώπου ἐπέκεινα καὶ ἡ νῦν ἕμνουμένη (ἢ Παναγία), δέδεικται δῆπου τρανῶς ὡς καὶ αὐτὴ τὸν ἴσον ἡμῖν ἐκπεπλήρωκε νόμον τῆς φύσεως, εἰ καὶ μὴ καθ' ἡμᾶς ἴσως, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς» (Λόγος 12, Εἰς τὴν Κοίμησιν, PG 97, 1053). Τὸν ἅγιον Ἀνδρέα, ὡς φορέα τῆς ἱεροσολυμιτικῆς παραδόσεως, ἀκολουθεῖ συχνὰ ὁ ἅγιος Δαμασκηνός.

20. Ἡ ἐκφρασις εἶναι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Θεολόγου (PG 36, 384).

Συγχρονοί Λειτουργικοί Προβληματισμοί

ΤΟ ΑΙΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Δημητρίου Β. Τζέρπου, Δρ. Θ.

6'

Δ'

3. Ἡ καλλιέργεια τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στήν ψαλμωδιά³⁵ εἶναι ὁ τρίτος ἄμεσος τρόπος προώθησης τῆς ἐνεργοῦς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στή λατρεία. Πρόκειται γιά ἓνα ἀπό τὰ εἰδοποιᾶ στοιχεῖα τῆς λατρείας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, μέ τήν καθιέρωση τοῦ ὁποῖου ἐπιδιώχτηκε, μεταξύ ἄλλων, καί ἡ ἐμπέδωση τοῦ πρωτογενοῦς κοινοτικοῦ χαρακτήρα τῆς δημόσιας προσευχῆς της, ὅπως περιγράψαμε παραπάνω. Ἔτσι, ἀνέκαθεν οἱ χριστιανοὶ *συνηγμένοι* (Ματθ. 18, 20) ἐν Ἐκκλησίαις *ὁσίων* (Ψαλμ. 149, 1) ψάλλουν ὄλοι μαζί, ὡς μέλη ἰσότιμα τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστός. Διότι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μ. Βασίλειος, ἡ ἀπό κοινοῦ ψαλμωδία τοῦ λαοῦ *τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀγάπην παρέχεται, οἷονεὶ σύνδεσμόν τινα πρὸς τὴν ἔνωσιν τὴν συνωδίαν ἐπινοήσασα καὶ εἰς ἑνὸς χοροῦ συμφωνίαν τὸν λαὸν συναρμόζουσα*³⁶... Καὶ οὕτω γίνεται κύκλος καὶ χορὸς ἑναρμόνιος, συμφωνούντων πάντων καὶ συστοιχούντων ἀλλήλοις³⁷.

Πρὸς ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ καὶ μέ δεδομένες δυὸ ἄλλες προηγηθεῖσες σχετικὲς ἐπιλογὲς τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τὴ φωνητικὴ μου-

σικῆ³⁸ καὶ τὸ μονόφωνο χορικό ἄσμα³⁹, ὁ πιὸ συνηθισμένος τρόπος ψαλμωδίας στήν ἀρχαία Ἐκκλησία ἦταν ἡ λεγομένη *καθ' ὑπακοὴν* ψαλμωδία. Ὁ κορυφαῖος, δηλαδή, τοῦ χοροῦ ἔψαλλε κατὰ σειράν τοὺς στίχους ἑνὸς ψαλμοῦ καὶ ὁ λαὸς ἀπαντοῦσε μέ μιὰ παρεμβαλλόμενη φράση ὡς ἐφύμνιο (ρεφραίν)⁴⁰. Ἡ φράση αὐτὴ ὀνομαζόταν *ὑπακοή* καὶ μπορεῖ νὰ ἦταν ἓνας κατ' ἐπιλογὴν ἢ ὁ ἀκροτελεύτιος στίχος⁴¹ τοῦ ἀδομένου ψαλμοῦ, ποὺ περιεῖχε μιὰ ὑψηλὴ ἀλήθεια⁴². Μέ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ λαὸς διευκολυνόταν ὄχι μόνο στήν πρόσληψη τοῦ κεντρικοῦ πνευματικοῦ μηνύματος τοῦ ψαλμοῦ, ἀλλὰ καὶ στήν ψαλμώδησή του, ἀφοῦ πρακτικὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸν γνωρίζει καὶ νὰ τὸν ψάλλει ὁλόκληρο. Κατὰ τὸν τύπο δὲ τῆς ἀγγελικῆς ἀντιφωνικῆς χοροστασίας⁴³ καὶ πρὸς διαποικίληση τοῦ μέλους, εὐρύτατα διαδομένη στήν ἀρχαία Ἐκκλησία ἦταν καὶ ἡ ἀντιφωνικὴ ψαλμωδία.

Δισκοπότηρο (Β' μισό 17ου αἰ.).

Οἱ ψάλλοντες, δηλαδή, χωρίζονταν σὲ δύο χοροὺς καὶ ἔψαλλαν ἐναλλάξ τοὺς στίχους τῶν δαυϊτικῶν ψαλμῶν⁴⁴. Τὴν γενικὴ ἐντύπωση καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τὸν τρόπο αὐτὸ ψαλμώδησης μᾶς τὰ συνοψίζει καὶ πάλι ὁ ἱερός Χρυσόστομος: *Ὁ ψάλλων ψάλλει, κἂν πάντες ὑπηχοῦσιν, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἢ φωνῆ φέρεται*⁴⁵.

Ἡ εὐρύτατη, λοιπόν, χρήση τῶν ψαλμικῶν κειμένων καὶ ὁ κατὰ τὰ ἀνωτέρω τρόπος ψαλμώδησής τους εἶναι δύο ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ λεγομένου Ἀσματικοῦ Τυπικοῦ, πού κυριαρχοῦσε, ὅπως εἶναι γνωστό, στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἐξασφάλιζε μιὰ ἔντονη συμμετοχὴ τοῦ ἐκκλησιάσματος κατὰ τὴν τέλεσή της⁴⁶. Ἀντίθετα, ἡ προοδευτικὴ ἀπενεργοποίησι τῶν παραγόντων αὐτῶν, τὴν ὁποία ἐπέφερε ἡ περαιτέρω ἐξέλιξι τῆς Θείας Λατρείας, ὑπῆρξε καθοριστικὴ γιὰ τὴν μείωσι τῆς συμμετοχικότητος τῆς λειτουργικῆς Τάξης τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, ἡ περιστολὴ τῆς λειτουργικῆς χρήσι τοῦ ἱεροῦ Ψαλτήρα πού ἐπέφερε ἡ ἀνάπτυξι τῆς χριστιανικῆς ὑμνογραφίας καὶ ἡ ἀντικατάστασι τῶν ἀπλῶν λειτουργικῶν μελῶν μὲ τὴν καθιέρωσι τῆς ὀκτατηχίας⁴⁷ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἰσχυροποίησι τοῦ θεομοῦ τῶν ἱεροψαλμικῶν χορῶν καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν ὑποκατάστασι τοῦ λαοῦ⁴⁸. Ἐπιπλέον, ἡ μετὰ τὸν 4ον αἰ. παρατηρηθεῖσα ἀλματώδης ἐξάπλωσι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἐγγενῆς δυσκολία μουσικοῦ συντονισμοῦ μεγάλων λειτουργικῶν συνάξεων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν φυσικὴ ἀταξία, ἀλλὰ καὶ τὰ ξένα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας στοιχεῖα πού ἔφερνε ἡ ἄμεσι συμμετοχὴ τοῦ ἑτερόκλητου πλήθους τῶν προσελκυσμένων πιστῶν, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προοδευτικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἐξέλιξι αὐτῆς. Ἔτσι ἐδικαιολογοῦντο παρατηρήσι, ὅπως ἡ ἀκόλουθι τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὸ ποιμνιό του: *τοὺς θεοὺς ἀναπέμποντας ὕμνους, φόβῳ πολλῶ συνεσταλμένους καὶ εὐλαβεῖα κεκοσμημένους, οὕτω προσφέρειν τούτους. Καὶ γὰρ εἰσὶ τινες τῶν ἐνταῦθα... οἵτινες καταφρονοῦντες μὲν τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος λόγια ὡς κοινὰ ἡγούμενοι, φωνὰς ἀτάκτους ἀφιᾶσιν καὶ τῶν μαινομένων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται, ὅλῳ τῶ σώματι δονούμενοι καὶ περιφερόμενοι καὶ ἀλλότρια τῆς πνευματικῆς καταστάσεως ἐπιδεικνύμενοι τὰ ἤθη*⁴⁹.

Στὴ συνάφεια αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ ἀκόμη ὅτι ἡ λαϊκότητι τῶν ἀσματικῶν ἀκολουθιῶν τὶς καθιστοῦσε εὐάλωτες σὲ κάθε εἶδους ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ συμβολὴ τῶν μοναχῶν στὴ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τῶν εἰκονομάχων (727-843) διαμόρφωσε στὸ ἐξῆς τὴ

συνείδησι ὅτι οἱ ἀπὸ τὴ φύσι τους λιγότερο συμμετοχικῆς μοναχικῆς ἀκολουθίας παρεῖχαν μεγαλύτερες ἐγγυήσις ὀρθοδοξίας ἀπ' ὅ,τι οἱ ἀσματικῆς. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ συνέβαλλε στὴν υἰοθέτησι τοῦ λεγομένου *Μοναχικοῦ Τυπικοῦ* καὶ ἀπὸ τὶς κατὰ κόσμον ἐκκλησιῆς, πού ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἴσχυε ἰσότητι πρὸς τὸ *Κοσμικὸ-Ἀσματικὸ Τυπικὸ*⁵⁰. Ἐπιπλέον, ἡ ὑπὸ τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου ἐπιδειχθεῖσα προτίμησι πρὸς τὶς ἀσματικῆς ἀκολουθίας, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων Σταυροφόρων κατάληψι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς περισσότερο προσομοιάζουσε πρὸς τὸν *δυτικὸ λειτουργικὸ τύπο*, ἐξάλειψε κάθε ψυχολογικὸ περιθῶρι ἐπαναχρησιμοποίησις τους ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο κλῆρο μετὰ τὴν παλινόρθωσι τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ γεγονὸς αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς φυσικῆς καταστροφῆς τὶς ὁποῖες ἐπέφερε ἡ Φραγκοκρατία καὶ ἀκόμη περισσότερο ἡ ἐπακολουθήσασα Τουρκοκρατία, σήμανε καὶ τὴν πλήρη κατάργησι τοῦ Ἀσματικοῦ Τυπικοῦ, μὲ ὅσες συνέπειες εἶχε αὐτὸ στὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ στὴ λατρεία, τὴν ὁποία τόσο εὐνοοῦσε⁵¹.

Μὲ βάση, λοιπόν, τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ ἀναδρομή, ἐκεῖνο πού προκύπτει ὡς συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος γιὰ τὴν ἐπανεργοποίησι τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ σήμερι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν πού μᾶς ὑποδεικνύει ἡ ἴδια ἡ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ μπορούσε δὲ νὰ συνοψιστεῖ στὰ ἐξῆς τρία βασικὰ στοιχεῖα:

1. Ἡ ὅλη ὑπόθεσι τῆς συμψαλμωδίας τοῦ λαοῦ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἀποσπασματικὰ καὶ εὐκαιριακὰ, ἀλλὰ νὰ ἐνταχθεῖ στὰ πλαίσια διαμόρφωσι καὶ ἀποδοχῆς ἐνὸς Ἐνοριακοῦ Τυπικοῦ, μὲ τὴν παράλληλη ἀξιοποίησι τοῦ ἀρχαίου *Κοσμικοῦ* καὶ *Μοναχικοῦ Τυπικοῦ* καὶ μὲ σκοπὸ τὴ σφαιρικὴ ἀντιμετώπισι τοῦ γενικωτέρου θέματος τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στὴ Θεία Λατρεία. Καθοδηγητικὸ πρὸς τοῦτο παράδειγμα μᾶς δίδει τόσο ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ ὁποῖος πρῶτος προσήρμωσε τὸ *Μοναχικὸ Τυπικὸ* στὶς ἀπαιτήσις τῶν κατὰ κόσμον Ἐκκλησιῶν⁵², ὅσο καὶ ὁ μέγας θιασώτης τοῦ Ἀσματικοῦ Τυπικοῦ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος δὲ δίστασε νὰ τὸ ἐμπλουτίσει μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὶς μοναχικῆς ἀκολουθίας, προκει-

μένου να τὸ καταστήσει πῶς ἐλκυστικὸ στοὺς πιστούς⁵³. Ἄλλωστε, τὸ ἰσχύον *Τυπικὸν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας* δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ προσπάθεια προσαρμογῆς τοῦ *Μοναχικοῦ Τυπικοῦ* στὶς ἀνάγκες τῶν ἐνοριῶν⁵⁴.

2. Στὰ πλαίσια τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Ἐνοριακοῦ Τυπικοῦ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐνδελεχῆ μελέτη θὰ πρέπει νὰ προσδιορισθοῦν τὰ μέλη ἐκεῖνα, στὰ ὁποῖα εἶναι ἐφικτὴ ἡ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ. Ἐνδεικτικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε ὅτι προσφέρονται ἰδιαίτερα ὅλα τὰ κατ' ἀντιφωνίαν ψαλλόμενα προοιμιακὰ στοιχεῖα τῆς θείας λειτουργίας καὶ ὁποσοδήποτε τὰ ἀνήκοντα στὸ λαὸ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ διαλογικὸ τμήμα τῆς ἀναφορᾶς, τὰ λεγόμενα *λειτουργικά*, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ ψάλλονται ἀπλὰ καὶ κατὰ τὸ ὕφος τοῦ *πατριαρχικοῦ Τυπικοῦ*⁵⁵. Ἀπὸ δὲ τίς ὑπόλοιπες ἀκολουθίες ἐπιδεικτικοὶ συμπαλμωδίας εἶναι ὀρισμένοι προσφιλεῖς στὸ λαὸ ὕμνοι ἢ ἄλλοι ἀπλοὶ κατὰ τὸ μέλος, ὅσοι π.χ. εἶναι τονισμένοι κατὰ τὴν ἔννοια τῆς συλλαβικῆς ψαλμωδίας⁵⁶ ἢ ὑπολείμματα τῶν ἀρχαίων ἀσματικῶν ἀκολουθιῶν, ὅπως π.χ. ὁ ὕμνος τῶν τριῶν παίδων τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μ. Σαββάτου, πὺ ψάλλονται ὡς σήμερα *καθ' ὑπακοήν*, καὶ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὸ πρότυπο γιὰ τὴν κατ' ἀνάλογο τρόπο ψαλμῶδηση ὀρισμένων ψαλμῶν, πὺ χρησιμοποιοῦνται στὶς διάφορες ἀκολουθίες⁵⁷. Ἀκόμη, ἡ ἀναβίωση ἔστω καὶ μὲ τὴν *καθ' ὀρισμένες ἡμέρες τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους* πρότυπη τέλεση ὀρισμένων ἐκ τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ *Ἀσματικοῦ Τυπικοῦ*, ὅπως ἡ *Τριθέκη*⁵⁸ καὶ ἡ *Παννυχίδα*⁵⁹ μὲ τὸν ἔντονο συμμετοχικὸν τους χαρακτήρα θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει μιὰ ἐπιπλέον πηγὴ ἐμπνευσης γιὰ τὴν κατ' ἀνάλογο τρόπο ψαλμῶδηση καὶ ἄλλων ἀκολουθιῶν τοῦ ἰσχύοντος Τυπικοῦ.

3. Χωρὶς νὰ παραγνωρίζουμε τὸ ρόλο τοῦ χοροστατοῦντος ἢ λειτουργοῦντος ἀρχιερέως, τοῦ ἱερέως ὡς τοῦ προϊσταμένου κάθε συνήθους λειτουργικῆς συνάξεως καὶ τοῦ διακόνου ὡς μέσου μεταξὺ κλήρου καὶ λαοῦ, ἢ εὐθύνη τῆς κινητοποιήσεως τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος σὲ κοινὴ καὶ σύμφωνο ἰκεσία ἀνήκει σήμερα κυρίως στοὺς ἱεροψάλτες, τοὺς ἀσίγητους αὐτοὺς τέτιγες

τῆς Ἐκκλησίας⁶⁰. Θὰ πρέπει, ὅμως, νὰ διδαχθοῦν καὶ αὐτοὶ ὅτι δὲν εἶναι μόνο ἐπιστήμονες τῆς μουσικῆς καὶ καλλιτέχνες, ἀλλὰ πρῶτιστα κατώτεροι κληρικοί, πὺ ὀφείλουν νὰ συλλειτουργοῦν ἀρμονικὰ μὲ τὸ ὑπόλοιπο ἐκκλησιαστικὸ σῶμα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ μονοπωλοῦν ὡς ἄτομα τὸ ἄσμα, οὔτε νὰ περιορίζονται στὴ διεύθυνση τοῦ χοροῦ, ἀλλὰ νὰ μποροῦν νὰ συντονίζουν καὶ ὀλόκληρη τὴ λειτουργικὴ σύναξη, εἰσάγοντας, ὅταν πρέπει, καὶ διευκολύνοντας μὲ κάθε τρόπο τὸ λαὸ στὴ κοινὴ ψαλμωδία⁶¹.

4. Ἡ εἰς ἐνὸς χοροῦ *συμφωνίαν* συναρμογὴ, ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος⁶², ὅλου τοῦ ἐκκλησιαζομένου λαοῦ ἀπαιτεῖ μακροπρόθεσμη καὶ ἐξιδιασμένη λειτουργικὴ ἀγωγή τῶν πιστῶν κατὰ ἐκκλησιαστικὰς κοινότητες, ἀνάλογη πρὸς τὴν μερίμνα πὺ καταβάλλει κάθε ὀργανωμένη μοναστικὴ ἀδελφότητα γιὰ τὴν συμμετοχὴ ὅλων τῶν μελῶν τῆς στὴν κοινὴ ψαλμωδία. Ἔτσι, ἡ προσέγγιση καὶ καλλιέργεια τῆς μουσικῆς εὐαισθησίας τοῦ λατρεύοντος λαοῦ, μαζί μὲ τὴν ταυτόχρονη ἀξιοποίηση τῶν μουσικῶν του γνώσεων, ἀπαιτεῖ τὴν πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐνέργεια ἐκδοση νέων λειτουργικῶν βοηθημάτων πρὸς λαϊκὴ χρῆση. Ἀκόμη, ἡ ἀποφυγὴ τῆς βαττολογίας καὶ κακοηχίας, μὲ πρῶτο παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν τὴν ἱερατικὴν συμπαλμωδία σὲ ὀρισμένα ἱερατικὰ συλλείτουργα, προϋποθέτει τὴν κατὰ σταδιακὰ διευρυνόμενους ὀμόκεντρος κύκλους καλλιέργεια τοῦ χορικοῦ ἄσματος, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν ἐπίτευξη τῆς συμπαλμωδίας. Τέλος, ἡ ἄχρι καιροῦ ἐλεγχόμενη πειραματικὴ ἐφαρμογὴ τῆς συμπαλμωδίας σὲ ὀρισμένες ἐνορίες-πρότυπα ὄχι μόνο θὰ δώσει στὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ τὴ δυνατότητα νὰ ἐξοικειωθεῖ προοδευτικὰ μὲ τὸ νέο καὶ ταυτόχρονα παλαιὸ αὐτὸ θεσμό, ἀλλὰ καὶ θὰ συντελέσει στὴν ἀποφυγὴ διατάραξης τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, πὺ συχνὰ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ γιὰ παρόμοιους λόγους ταλαιπώρησε τὴν Ἐκκλησία. Πολὺ δὲ περισσότερο δὲν θὰ πρέπει ἡ συμπαλμωδία νὰ γίνῃ αἰτία γιὰ τὴν ἀμβλυνση τῆς ἀρχῆς τῆς ἐμπροϋπόθετης συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στὴ Θεία Κοινωνία, πὺ ἀποτελεῖ τὸν κύριον σκοπὸ, πρὸς τὸν ὁποῖο κατατείνει ἡ τέλεση κάθε λειτουργικῆς ἀκολουθίας.

35. Γενικά ή ψαλμωδία ορίζεται ως «ή μέσω θρησκευτικής ποιήσεως και φωνητικής ιεροπρεπούς μελωδίας προσευχητική κοινωνία και αναφορά του πιστού προς τὸν Τριαδικὸν Θεόν». ΒΟΥΡΑΗΣ, *Δογματικοθηθικά ὄψεις*, σελ. 26.

36. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Εἰς τὸν Α΄ Ψαλμὸν* 2. ΒΕΠΕΣ 52, σελ. 12.

37. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Εἰς τὴν Ἑξαήμερον Δ΄*, ε. ΒΕΠΕΣ 51, σελ. 220. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, *Εἰρηνικός Γ΄*, 4. ΒΕΠΕΣ 59, σελ. 175-176: Ἡμῖν δὲ ἐπὶ παντὶ βελτίστῳ τὰ τῆς ὁμοιοῦσας, ἵν' ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ τοῦτο λέγεται περὶ ἡμῶν, ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς ὁ ἐν ἡμῖν ἐστίν, ὁ τοὺς αἰνοῦντας αὐτὸν ἐνῶν καὶ δοξάζων τοὺς δοξάζοντας.

38. Ἡ ἀνθρώπινη φωνὴ χαρακτηρίζεται ὡς τὸ καταλληλότερο μέσο διαπροσωπικῆς λατρευτικῆς κοινωνίας τοῦ μοναδικοῦ ἐλλόγου ὄντος, τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ τοῦ Θεοῦ. ΒΟΥΡΑΗΣ, *Δογματικοθηθικά ὄψεις*, σελ. 31.

39. ΣΤΑΘΗΣ, *Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ*, σελ. 404-405: Τὸ μονόφωνο χορικό ἄσμα ἀποτελεῖ ὁμοοῦσιο πρὸς τὸν κοινὸ τῆς θείας λατρείας χαρακτηρὰ βλάστημα, τὸ ὁποῖο σὲ συνδιασμοῦ μὲ τὸν ποιητικὸν λόγο περισφάζει καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο τύπο μουσικῆς καὶ τὴν προσωπικὴ πληρότητα καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ πιστοῦ μέσα στὴν ομάδα. Ἡ ὀρθόδοξη λατρεία εἶναι δρᾶμα ζωντανό, ὅπου τὸ συναίσθημα πρωταγωνιστεῖ καὶ ὅπου οἱ ἱεροὶ πατέρες καὶ ἡ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας ἐπέβαλλαν τὸν ποιητικὸν λόγον καὶ τὴν μονόφωνη μουσικὴ γὰρ νὰ τονίσουν τὴν προσωπικὴ πληρότητα τοῦ καθένα πιστοῦ... Ἡ μελωδία εἶναι προσωπικὴ, ἡ ἀρμονία εἶναι ὁμαδική... Ἐνα μέλος μιᾶς πολυφωνῆς χορωδίας δὲν νοιώθει ποτέ πληρότητα καὶ ἀνεξαρτησία καὶ δὲν παίρνει εὐκόλα τὴν προσευχὴν σὰν προσωπικὴ ὑπόθεση. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ κύριος λόγος πού ἐπικράτησε καὶ πού ἐπιβάλλεται στὴν ὀρθόδοξη λατρεία ἡ βυζαντινὴ μονοφωνία.

40. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Ἐπιστολὴ ΣΖ*. ΒΕΠΕΣ 55, σελ. 242: Ἐπιτρέψαντες ἐνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσιν. Πρὸβλ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*, σελ. 231-232. 237-238.

41. ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΓΑΙ 11, 57. ΒΕΠΕΣ 2, σελ. 52: Ἐτερός τις τοῦ Δαυὶδ ψαλλέτω ἕμους καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω.

42. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, *Ἐρμηνεῖα εἰς ψαλμὸν 117.1*. PG 55, 328 A: Τοῦ μὲν γὰρ στίχου οἱ πατέρες ἄτε ἤχον ὄντα καὶ τι ὑψηλὸν ἔχοντα δόγμα τὸ πλῆθος ὑπηχεῖν ἐνομοθέτησαν, ἐπειδὴ τὸν ἅπαντα ἠγνόουν ψαλμὸν.

43. Ἡσ. 6, 3: Καὶ κέκραγεν ἕτερον πρὸς τὸ ἕτερον ἀκαταπαύστοις στόμασιν, ἀσιγήτοις δοξολογίαις...

44. Κατὰ τὸν ΘΕΟΔΩΡΗΤΟ ΚΥΡΟΥ (*Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β΄* 19. PG 82, 1060c) οἱ Ἀντιοχεῖς Φλαβιανὸς καὶ Διόδωρος ἦσαν οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι διχῆ διελόντες τοὺς τῶν ψαλλόντων χορούς, ἐκ διαδοχῆς ἄδειν τὴν δαυϊτικὴν εὐδοξίαν μελωδίαν. καὶ τοῦτο ἐν Ἀντιοχείᾳ πρῶτον ἀρξάμενον, πάντοσε διέδραμε καὶ κατέλαβε τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα.

45. Ὁμιλία 36 *Εἰς Α΄ Κορ.* PG 61, 315.

46. Πὰ τὸ Ἀσματικὸ ἢ Κοσμικὸ Τυπικὸ βλ. ἰδιαίτερα ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΣ, *Ἡ ψαλτικὴ παράδοση*, σελ. 96, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία.

47. Πὰ τὴν καθιέρωση τῆς ὀκταηχίας βλ. ἰδιαίτερα ΑΛΥΓΙΖΑΚΗΣ, *Ἡ ὀκταηχία*.

48. ΑΡΓΕΝΤΗΣ, *Σύνταγμα*, σελ. 271: Ἐψάλλοντο δὲ πάντοτε οἱ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῷ Ὁρθρῳ καὶ ἐν τῷ Ἐσπερινῷ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀκολουθίαις καὶ ἐν ταῖς τελεταῖς τῶν μυστηρίων ἀπάντων, καθὼς ψάλλονται νῦν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ. Ἐψάλλοντο δὲ ἐν ἀντιφώνοις, διηρημένης οὔσης ὅλης τῆς Ἐκκλησίας εἰς δύο χορούς ἀντιφωνοῦντας ἀλλήλοις. Καὶ ἕκαστος χορὸς εἶχεν ἑξαρχον καὶ κορυφαῖον τὸν ψάλτην, ὁ ὁποῖος δὲν ἔψαλλε μόνος του ὡσπερ νῦν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐξήρχεν τοῦ χοροῦ, σύμψας δὲ ὁ χορὸς συνέψαλλεν αὐτῷ. Ἠλλάθθη τὰρα εἰς τὸ χεῖρον αὐτῆ ἡ τάξις τῆς ψαλμωδίας τῶν ψαλμῶν, οἱ ὁποῖοι τὰρα ψιθυρίζονται καὶ μουρμουρίζονται ὡσὰν νὰ ἦτο κανένα πάρεργον καὶ εὐτελὲς μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας. Καὶ εἶναι νὰ ἰδῆς τινὰς ἀνοήτους ὁποῦ ροφῶσιν καὶ καταπίνουσιν ἀπνευστί τοὺς θεῖους ψαλμούς, διὰ νὰ διπλώσουσιν καὶ τριπλώσουσιν τὰ τροπάρια, Ἄλλοι πάλιν τῇ μεγάλῃ ἐβδομάδι καὶ ἐν ἄλλαις ἐορταῖς κατατρώγουσιν τοὺς ψαλμούς, καὶ ψάλλουσιν δύο ὥρας ἕνα δοξαστικὸν ἢ ἕνα ἀλληλοῦτα.

49. Ἐπαινος τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. PG 56, 99, 6.

50. ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ, *Ἱστορικὴ διαμόρφωσις*, σελ. 157.

51. ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΣ, *Ἡ ψαλτικὴ παράδοση*, σελ. 81.

52. ARRANZ, *Les grandes etapes*, σελ. 45, 63-67.

53. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ, *Τὸ λειτουργικὸν ἔργον*, σελ. 153.

54. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, *Τυπικόν*, σ. γ: Ἐξ ἀπάντων τὸ τῆς Ἐκκλησίας συγκεκρότητα Τυπικόν, ἐν ᾧ τὰ καθ' ἑκάστην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ ἀναγνωσθησόμενά τε καὶ ψαλλησόμενα καθορίζονται καὶ διατυπῶνται, ἵνα μὴ τις διὰ τε τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὰς συμπιπτούσας πολλάκις ἐορτὰς ἐν Κυριακαῖς ἢ νηστησίμοις ἡμέραις, σύγχυσις καὶ διαφωρία προσγενομένη, παραλύσῃ τὴν ἐν ταῖς ἱεραῖς μάλιστα ἀκολουθίαις ἀπαιτουμένην τάξιν τε καὶ εὐσχημοσύνην.

55. ΨΑΡΙΑΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, *Ἐπόμνημα*, σελ. 13.

56. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ, *Ὁ χριστιανικὸς ναὸς*, σελ. 108: Ἡ ὀψιαιτέρα κόμωσις, ὡς μὴ ὠφελε, καὶ ψιμυθιώσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ψαλμωδίας, τῆς ἄλλοτε ἄγαν ἀπερίττου καὶ ἀφελοῦς, ἐδυσχαίρανε ἐν τῷ συμψάλλειν τοὺς πολλοὺς καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ λαὸς ἀπεκλείσθη τῆς συμμετοχῆς ἐν τῇ θεῖᾳ λατρείᾳ διὰ νὰ χασμάται ἢ ἀποκομᾶται. Ἀνάγκη ἀπλοποιήσεως τῶν μουσουρημάτων, ἀσκήσεως τῆς μαθητιώσεως νεολαίας ἐν αὐτοῖς, ἀνηλεοῦς ἀποκοπῆς τῶν παπαδικῶν καλουμένων μελῶν, ἵνα καὶ αὐτοῖς ὁ λαὸς κινῶν διάνοιαν καὶ χεῖλη, ἀποτινάξῃ τὴν νάρκην ἀπὸ τῶν βλεφάρων.

57. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ, *Σύγχρονα λειτουργικὰ προβλήματα*, σελ. 660.

58. ΣΤΑΘΗΣ, *Τριθέκη*.

59. ΣΤΑΘΗΣ, *Παννυχίς*.

60. ΣΤΑΘΗΣ, *Ψάλτες*.

61. ΨΑΡΙΑΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, *Ἐπόμνημα*, σελ. 15.

62. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Εἰς τὸν Α΄ Ψαλμὸν* 2. ΒΕΠΕΣ 52, 12.

Ἀπαντήσεις σέ λειτουργικές, κανονικές καί ἄλλες ἀπορίες

Τοῦ Ἰωάννου Φουντούλη,
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

588... Πῶς πρέπει νὰ λέγεται στὰ εἰρηνικά ἢ αἴτηση «Ὑπὲρ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶς ἔθνους...»; Στὰ λειτουργικά βιβλία ἀπαντᾶ μὲ διάφορες μορφές καί στὴν πράξη μερικοὶ προσθέτουν καί ἄλλα αἰτήματα. Ποιά εἶναι ἡ ὀρθότερα μορφή; (Ἐρώτηση π. Π.Μ.).

Πράγματι, ἡ πολυπαθὴς αὐτὴ αἴτηση ἀπὸ ἄποψη μορφῆς πάσχει ἐδῶ καὶ πάρα πολλὰ χρόνια, μᾶλλον ἐπὶ ἀρκετοὺς αἰῶνες. Αὐτὸ βέβαια ἦταν ἀναμενόμενο, ἀφοῦ οἱ προσευχές μας καὶ οἱ λειτουργικὲς αἰτήσεις ποὺ ἀναφέρονται στοὺς βασιλεῖς καὶ πάντας τοὺς «ἐν ὑπεροχῇ» ὄντας, «εἶωθε συμμεταβάλλεσθαι» μὲ τὰ πολιτικὰ πράγματα, κατὰ τὴν ὠραία ἐκφραση τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ἢ κατὰ τὸν 38ο κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Πανθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου «τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τάξις ἀκολουθεῖται» (πρόβλ. καὶ 17ο κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου). Βέβαια, ἡ φράση τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου καὶ οἱ κανόνες τῶν Συνόδων ποὺ μνημονεύσαμε, σαφῶς ἀφοροῦν σὲ ἄλλο θέμα, θέμα ὅμως παράλληλο. Γιατί, ὅσο καὶ ἂν τὰ λειτουργικά μας κείμενα, λόγῳ ἱερότητος καὶ μακροαίωνης χρήσεως, ἔχουν κάποια ἐγγενῆ δυσκολία προσαρμογῆς, καὶ παρὰ ὅσα μεγαλοστόμως λέγονται γιὰ τὸ ἀναλλοιώτό τους, εἶναι γεγονός ὅτι σὲ πολλὰ σημεῖα αὐτομάτως προσαρμόζονται, συνήθως δὲ πρὶν ἀκόμη ἐκδοθοῦν ἐπίσημες ὁδηγίες ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐρώτημα ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένη αἴτηση τῶν ἀκολουθιῶν μας καὶ στὴν ἐπίδραση καὶ ἀλλαγὴ του κατὰ τίς πολιτικὰ καταστάσεις, καλὸ εἶναι νὰ ἐπικαλεσθοῦμε τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πείρα τῶν παλαιότερων, ποὺ γνώρισαν καὶ ἐνθυμοῦνται παρόμοιες ἐπιδράσεις τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν ὄχι μόνον στὴν ἐπιμαχο «πολυπαθῆ», ὅπως τὴν χαρακτηρίσαμε,

αἴτηση τῶν εἰρηνικῶν, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς θείας λατρείας. Ἔτσι, θὰ θυμοῦνται τὴν ψαλμωδία ἢ τὴν παράλειψη τοῦ πολυχρονισμοῦ τοῦ βασιλέως καὶ τὴν τροποποίησή του μὲ τὴν προσθήκη ἢ τὴν ἀφαίρεση διαφόρων προσώπων σ' αὐτόν, καὶ ἰδιαίτερος τὸ «Κύριε, σῶσον τοὺς βασιλεῖς» τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τῆς θείας λειτουργίας μὲ τὸ «Κύριε, σῶσον τοὺς εὐσεβεῖς», τὴν συνύπαρξη καὶ τῶν δύο καὶ τελικῶς τὴν ἐπικράτηση μόνον τοῦ δευτέρου, κατὰ τίς ἐκάστοτε περιστάσεις. Ἡ ἀκόμα, γιὰ νὰ προσεγγίσουμε περισσότερο στὴν ἐρώτηση, ἢ ἀφαίρεση ἢ ἢ παράλειψη τῆς αἰτήσεως ὑπὲρ τῶν βασιλέων στὴν ἀρχὴ τοῦ ὄρθρου καὶ στὰ εἰρηνικά, ἢ ἢ αὐτονόητη ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων τῶν βασιλέων καὶ τὰ ὅμοια.

Ἡ μορφή τῆς αἰτήσεως αὐτῆς τῶν εἰρηνικῶν, ὅπως ἀπαντᾶ στὰ χειρόγραφα καὶ στὰ ἐντυπα, εἶναι ἡ ἐξῆς: «Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, παντὸς τοῦ παλατίου καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν». Φαίνεται ὅτι σ' αὐτὴν προσετίθεντο καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐκάστοτε βασιλέων, ἐνὸς ἢ δύο, ἴσως καὶ τῆς βασιλίσσης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐνδειξη «δεῖνων» ποὺ ὑπάρχει μετὰ τὸ «βασιλέως ἡμῶν» σὲ ἀρκετὰ χειρόγραφα. «Τοῦ παλατίου καὶ τοῦ στρατοπέδου» ἦσαν ὄροι κοινῶς χρησιμοποιούμενοι στὴ βυζαντινὴ ἐποχῇ, κατὰ τὴν ὁποία διαμορφώθηκαν τὰ κείμενά μας. «Παλάτιον» εἶναι τὸ σύνολο τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων («παντὸς») καὶ «στρατόπεδον» εἶναι ὁ «φιλόχριστος στρατός», ὅπως σὲ ἄλλες περιπτώσεις προσδιορίζεται. Στὴ θεία λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἡ αἴτηση εἶναι συνθετώτερη: «Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοστέπων ὀρθοδόξων ἡμῶν βασιλέων, παντὸς τοῦ παλατίου καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν καὶ τῆς οὐρανόθεν βοηθείας, σκέπης καὶ νίκης αὐτῶν τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».

Στήν Ἀλεξανδρινή λειτουργία τοῦ ἀποστόλου Μάρκου εἶναι ἀπλούστερη: «*Προσεύξασθε ὑπὲρ τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων*».

Ἡ δυσκολία ἄρχισε στὰ τουρκοκρατούμενα ἢ φραγκοκρατούμενα μέρη, μετὰ τὴν κατάλυση τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ ἀλλαγές γινόταν κατὰ τὴν τέλεση τῶν ἀκολουθιῶν καὶ τὴν ἀπαγγελία τῶν εἰρηνικῶν, ἐνῶ ἀρχικῶς τὰ χειρόγραφα διατηροῦσαν τὴν παραδοσιακὴ μορφή τῆς αἰτήσεως. Δὲν ἀποκλείεται νὰ λεγόταν ἀπὸ μερικοὺς καὶ ὅπως ἔχει. Ὑπάρχουν καὶ χειρόγραφα στὰ ὁποῖα παραλείπεται τελείως ἢ ἀντικαθίσταται μὲ τὸ ἀόριστο καὶ ἄκαιρο «*Ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν*», ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸ «*Κύριε, σῶσον τοὺς εὐσεβεῖς*» («...*βασιλεῖς*») καὶ μὲ τὸ «*Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου... νίκας τοῖς εὐσεβέσι...*» κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τὸ αἶτημα ὑπὲρ τῶν βασιλέων ἐπανῆλθε καὶ προσετίθεντο τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων κατὰ ἐποχὴ καὶ κατὰ περίσταση. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ αἴτηση αὐτὴ εἶχε ἤδη ἀντικατασταθεῖ μὲ τὸ «*Ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν*» γενικὸ αἶτημα, συνέβη μιά, ἴσως εὐεξήγητη, περιπλοκή. Ἐμεινε ἢ διατηρήθηκε ἡ ὡς ἄνω αἴτηση ἢ καὶ ἐξέπεσε τελείως, ἐπανῆλθε δὲ ἡ παλαιὰ ὑπὲρ τῶν βασιλέων αἴτηση, ὄχι ὅμως πρὸ τῆς δεήσεως ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὅπου ἦταν ἡ ἀρχικὴ τῆς θέσης, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ αὐτήν. Ἡ αἴτηση δὲ τροποποιήθηκε φραστικῶς γιὰ ἀγνώστους λόγους. Μᾶλλον οἱ παλαιοὶ ὄροι «*θεοφιλάκτων*», «*παλατίου*» καὶ «*στρατοπέδου*» δὲν ἦσαν κατανοητοὶ ἢ δὲν ἄρεσαν. Ἔτσι μὲ πολλὲς παραλλαγές, προφορικὲς ἢ καὶ μαρτυρούμενες ἀπὸ ἔντυπα, ἡ αἴτηση γινόταν «*ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἡμῶν*» μὲ παρεμβολὴ συνήθως πολλῶν ὀνομάτων τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας (ἔφθασαν μέχρι καὶ ἔξι), μὲ συνεχῶς ἐπαναλαμβανόμενο γιὰ τὸν καθένα τὸ ἐπίθετο «*εὐσεβέστατος*», καὶ τὴν ἀναλυτικὴ παράθεση τῶν ἐπὶ μέρους στρατιωτικῶν ὄπλων («*τοῦ κατὰ ξηράν, θάλασσαν καὶ ἀέρα φιλοχρίστου ἡμῶν στρατοῦ*»). Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς αἰτήσεως, φλύαρος, ἐπιδεικτικὸς καὶ ἐξεζητημένος, ἀλληλοεπηρεαζό-

ταν μὲ τὴν ἀντίστοιχη αἴτηση τῶν ἐκτενῶν, τοῦ «*Εὐξώμεθα...*», καὶ μάλιστα τῆς μνημονεύσεως κατὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο. Ἔτσι, προσετέθησαν ἀπὸ μερικοὺς καὶ τὰ σώματα ἀσφαλείας («*καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας τῆς πατρίδος ἡμῶν*»), μὲ ἐμφανῆ κίνδυνο νὰ συνεχισθεῖ ὁ κατήφορος πρὸς τὴν προσθήκη καὶ ἄλλων παραλλήλων στρατιωτικῶν ἢ ἀστυνομικῶν σωμάτων. Μᾶλλον, ὅμως, αὐτὸ τελικῶς ἀπεφεύχθη, γιὰ τὴν ἄρχισε νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς σοβαρότητος καὶ ἡ αἴτηση, νομίζω ὅτι παντοῦ, ἐπανῆλθε στὴν ἀπλούστερη μορφή, στὴν φλύαρη ὅμως καὶ μὴ σύμφωνη μὲ τὴν παράδοση αἴτηση «*ὑπὲρ τοῦ κατὰ ξηράν (ἢ «γῆν»), θάλασσαν καὶ ἀέρα (ἢ «ἀέρα καὶ θάλασσαν») φιλοχρίστου ἡμῶν στρατοῦ*». Αὐτὸ τὸ τελευταῖο σκέλος τῆς φράσεως εἶναι καὶ λιτό, σοβαρὸ καὶ σύμφωνο μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴν εὐπρέπεια τῆς θείας λατρείας. Τὸ «*καὶ τοῦ φιλοχρίστου ἡμῶν στρατοῦ*» εἶναι ἀρκετὸ καὶ πλήρες. Τὰ «*ξηράν, θάλασσαν καὶ ἀέρα*» πλεονάζουν καὶ χαλαρώνουν τὴν δωρικὴ μορφή τῆς διατυπώσεως τῶν αἰτημάτων μας στὸ Θεό.

Μὲ τὴν πολιτειακὴ ἀλλαγὴ ἦταν ἐπόμενο νὰ ἀπαλειφθεῖ καὶ ἡ αἴτηση ὑπὲρ τῶν βασιλέων. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ μείνει ἡ αἴτηση στὸν ἀρχικὸ καὶ ὀρθό τῆς προορισμό, ὡς αἴτηση δηλαδὴ ὑπὲρ τῶν πάσης φύσεως καὶ ὀνόματος ἀρχόντων, ἔγινε αἴτηση «*ὑπὲρ τοῦ ἔθνους*» καὶ μάλιστα «*τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν ἔθνους*», δηλαδὴ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Ἡ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ὅμως αἴτηση ἔχει τὴν θέσιν τῆς στὴν αἴτηση ποὺ προηγεῖται «*ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν... παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ*». Ἡ ἀπλούστερη καὶ ὀρθότερη μορφή τοῦ πρώτου αὐτοῦ μέρους τοῦ αἰτήματος, τοῦ ἀναφερομένου στοὺς ἄρχοντες, θὰ ἦταν «*ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων ἀρχόντων ἡμῶν*» καὶ τίποτε ἄλλο. Οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ στρατὸς πάντοτε ἀποκαλοῦνται «*εὐσεβέστατοι*» καὶ «*φιλόχριστοι*», εἴτε διαπιστωτικῶς, εἴτε εὐκτικῶς, εἴτε καὶ γιὰ λόγους εὐγενείας καὶ ἱεραῆς φιλοφρονήσεως. Ἡ ὅλη δηλαδὴ αἴτηση, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, θὰ ἔπρεπε νὰ πάρει τὴν ἀκόλουθη μορφή: «*Ὑπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων ἀρχόντων ἡμῶν καὶ τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν*».

Περὶ τοῦ ἐπιτρεπτοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κηδεύσεως τῶν θανόντων ἀβαπτίστων βρεφῶν

Τοῦ Ξενοφῶντος Παπαχαλαμπος, Ἐπικούρου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

β'

Η πρώτη ἀναφορὰ εἰς τὸ *Μαρτύριον* ὡς βάπτισμα αἵματος καὶ ὡς ποτήριον θανάτου γίνεται διὰ τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ «δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι βαπτισθῆναι, οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, δυνάμεθα. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς· τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε»²⁵.

Τὸ *Μαρτύριον* ἐξακριβώθη εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν βάπτισμα αἵματος. Αἱ Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων, ἀπηχοῦσαι πιθανῶς τὴν παράδοσιν ταύτην, τονίζουν ὅτι τὸ πάθος «τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ ἔσται», τῷ Μάρτυρι «γνησιώτερον βάπτισμα, ὅτι αὐτὸς μὲν πείρα συναποθνήσκει τῷ Κυρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ τύπῳ»²⁶. Ὁ Ὁριγένης λέγει, ὅτι «ἄφεισιν δὲ λαμβάνει ἀμαρτημάτων καὶ ὁ τοῦ μαρτυρίου ὑπομείνας βάπτισμα, βάπτισμα τὸ μαρτύριον...»²⁷.

Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γράφει σχετικῶς διὰ τὸ *Μαρτύριον*: «Οἶδα καὶ τέταρτον βάπτισμα, τὸ διὰ μαρτυρίου καὶ αἵματος, ὃ καὶ αὐτὸς Χριστὸς ἐβάπτισατο, καὶ πολὺ γε τῶν ἄλλων αἰδεσιμώτερον, ὅσῳ δευτέροις ρύποις οὐ μολύνεται»²⁸. Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὁμιλῶν περὶ τοῦ *Μαρτυρίου* ὡς βάπτισμα αἵματος, παρατηρεῖ: «Καὶ μὴ θαυμάσητε, εἰ βάπτισμα τὸ μαρτύριον ἐκάλεσα· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα μετὰ πολλῆς εὐρίσκειται τῆς σαυιλείας, καὶ ἀμαρτημάτων ἀναίρεσις καὶ ψυχῆς γίνεται καθαρὸς θαυμαστός τις καὶ παράδοξος· καὶ ὡσπερ οἱ βαπτιζόμενοι τοῖς ὕδασι, οὕτως οἱ μαρτυροῦντες τῷ ἰδίῳ λούονται αἵματι· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τούτοις γεγένηται»²⁹. Συναφῶς, Κύριλλος ὁ Ἱερο-

σολύμων τονίζει: «εἴ τις μὴ λάβῃ τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει, πλὴν μόνων μαρτύρων, οἳ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος λαμβάνουσι τὴν βασιλείαν»³⁰.

Ἡ διδασκαλία αὕτη περὶ τοῦ *Μαρτυρίου*, ὡς βάπτισμα αἵματος, ἔχει ἀναφορὰν εἰς ὅλην τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν εἴτε κατ' Ἀνατολὰς, ὡς ὁ Μέγας Βασίλειος³¹, εἴτε κατὰ τὴν Δύσιν. Χαρακτηριστικῶς ἔγραφεν ὁ Τερτυλλιανός: «Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum et ipsum, sanguinis, scilicet: de quo Dominus· Habeo, inquit, baptismo tingui (Luc. XII, 50), cum jam tinctus fuisset»³².

Ἡ κατὰ τὴν 29ην Δεκεμβρίου ἐορτὴ τῶν νηπίων τῶν ὑπὸ Ἡρώδου ἀναιρεθέντων ἐν σαφεῖ χριστολογικῇ ἀναφορᾷ εἶναι «μία ἔτι ἐνδειξις τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ βάπτισμα τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ ἠδύναντο κατὰ τὸν λόγον τοῦτον νὰ ὑποστώσιν καὶ τὰ ἄμοιρα εἰσέτι λόγου καὶ ἀρετῆς νήπια»³³, οὐδόλως ὅμως παρέχει οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον διὰ τῆς πίστεως τῶν γονέων ἐνδείξεις περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ θανάτου τῶν νηπίων, ὁ ὁποῖος ἐπέρχεται οὐχὶ εἰς κατάστασιν πολεμικῶν συγκρούσεων, μετ' ἀλλοφύλων καὶ δὴ ἀντιχριστῶν πολεμίων εἴτε ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ θανάτου νηπίων (εἴτε ὡς ἐμβρύων κυοφορουμένων, εἴτε ὡς βρεφῶν) ὑπὸ ἀντιχριστῶν δολοφόνων ἐχθρῶν διὰ φονεύσεως, εἴτε τῶν μητέρων (ἐγκύων), εἴτε καὶ τῶν ἰδίων τῶν νηπίων, ἡ Ἐκκλησία δύναται καθ' ἡμᾶς νὰ θεωρήσῃ τὸν θάνατον τοῦτον τῶν νηπίων βάπτισμα αἵματος, ἔστω καὶ ἐμμέσως, καὶ κατὰ συνέπειαν οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει περὶ μὴ ἐκκλησιαστικῆς κηδεύσεως

τούτων, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει ἐνουνείδητος συμμετοχὴ τῆς δουλήσεως τούτων, καθ' ὅτι ἔμβρυα καὶ νήπια.

Πρόκειται, ἀσφαλῶς, περὶ θανάτου τῶν ἐμβρύων καὶ τῶν νηπίων κατὰ τὴν διάρκειαν πολεμικῶν καταστάσεων, καθ' ἃς οἱ γονεῖς καὶ ἰδία αἱ μητέρες τούτων εὐρέθησαν εἰς κατάστασιν ἀναγκαστικῆς ἀμύνης, χωρὶς νὰ προκαλέσουν παντοιοτρόπως τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλ' ἀφοῦ καὶ προσεπάθησαν νὰ λύσουν εἰρηνικῶς τὰς διαφορὰς πρὸς τούτους, οἱ ὅποιοι διετέθησαν προκλητικῶς καὶ μετὰ θρασύτητος κατὰ τῆς ζωῆς τῶν γονέων καὶ δὴ τῶν μητέρων τῶν ἐμβρύων καὶ νηπίων καὶ οὐχὶ μόνον τῆς παρουσίας τούτων, τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἢ καὶ τῆς τιμῆς τούτων.

Ἰδιάζουσα περίπτωσις εἶναι ὅλα τὰ νήπια, τέκνα Ὁρθοδόξων γονέων, τὰ ὅποια ἐδέχθησαν τῇ προσφορᾷ τῆς μητρὸς αὐτῶν (ὑποτίθεται καὶ τῇ συγκαταθέσει καὶ τοῦ πατρὸς) τὰς εὐχὰς τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως παραμείνουν ὑγιῆ καὶ ἐν εὐθέτῳ καιρῷ καταστοῦν μέλη τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ βαπτίσματός των.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία δέχεται καὶ εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἱεροῦ ναοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν οὐ μόνον τοὺς δεβαπτισμένους Ὁρθοδόξους πιστοὺς, μέλη της, ἀλλὰ καὶ τοὺς Κατηχουμένους, τοὺς μέλλοντας δῆλον ὅτι μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς κατηχήσεώς των εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν νὰ βαπτισθοῦν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ νὰ καταστοῦν καὶ οὗτοι μέλη της. Οἱ Κατηχούμενοι οὗτοι μετέχουν τῆς θείας Λειτουργίας μέχρι τοῦ τμήματος ταύτης, ὅταν δηλ. ἄρχεται ἡ θεία Λειτουργία τῶν πιστῶν, ὅποτε οὗτοι ὡς Κατηχούμενοι ἀποχωροῦν τοῦ χώρου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ καὶ τῆς θείας Λειτουργίας ὡς μὴ μεμνημένοι, καθ' ὅτι μὴ βαπτισθέντες. Εἶναι ἐνδεικτικὸν ὅτι οὗτοι ἀκροῶνται τῶν ἱερῶν Ἀναγνωσμάτων, τοῦ τε ἀποστολικοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ, καὶ μάλιστα καὶ τῆς εὐχῆς πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ *Εὐαγγελίου*. Ἡ εὐχὴ αὕτη ἔχει βαθύτατον θεολογικὸν περιεχόμενον διὰ τὴν ὅλην πνευματικὴν ζωὴν τοῦ Ὁρθοδόξου πιστοῦ καὶ ἐμμέσως καὶ παντὸς Κατηχουμένου διὰ τὴν καλυτέραν κατανόησιν ὑπὸ τούτων τοῦ θείου θελήματος καὶ κατὰ συνέπειαν θετικὴν θεάρεστον πολιτείαν τούτων³⁴.

Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία, εἰς τὴν λατρευτικὴν συναξιν τῆς ὁποίας μετέχουν, ὡς εἶπομεν, καὶ οἱ Κατηχούμενοι, δέεται ὑπὲρ τῶν Κατηχουμένων, προσεύχεται πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοὺς «Κατηχουμένους, τοὺς ὑποκεκλιότας τὸν ἑαυτῶν αἰχένα» εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅπως οὗτοι καταξιωθοῦν «ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας», καὶ ἐνωθοῦν «τῇ ἀγία» τοῦ Χριστοῦ «Καθολικῆ καὶ Ἀποστολικῆ Ἐκκλησίᾳ» συγκαταριθμούμενοι «τῇ ἐκλεκτῇ» αὐτοῦ «στοίμην»³⁵.

Ἐὰν ταῦτα ἔχουν ἀναφορὰν εἰς τοὺς ἐνηλίκους Κατηχουμένους, φορεῖς καὶ τούτους καὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῶν προσωπικῶν ἁμαρτιῶν, τὰ ὅποια καὶ καθαίρονται τὸ πρῶτον διὰ τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος, ἔχομεν τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία ὡς φιλόστοργος μήτηρ πάντων τῶν ἀνθρώπων (ἐφ' ὅσον θέλουν νὰ γίνουν μέλη της), ἄρα καὶ τῶν γεννηθέντων νηπίων, καρποῦ ὄντων ἠύλογημένου παρὰ τῆς Ἐκκλησίας γάμου τῶν Ὁρθοδόξων γονέων τούτων, οὐχὶ μόνον δύναται, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλεται, ὅπως κηδεύῃ ὡς τέκνα Θεοῦ τὰ ἀβάπτιστα θανάτῳ ταῦτα νήπια καὶ ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸ Γεν. 4, 2, «ἐκτῆσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ», τὰ ὅποια ἐὰν ἔζων, θὰ καθίσταντο μέλη τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Πρέπει νὰ τονισθῇ συναφῶς, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει εἰς τὸ εὐχολόγιον αὐτῆς εὐχὴν εἰς τὴν *γυναῖκα λεχῶ* κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς γεννήσεως, ἔνθα, πλὴν τῶν ἀναφορῶν καὶ δεήσεων πρὸς τὸν Δεσπότην Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν διὰ τὴν τέξασαν μητέρα, γίνεται ἰκεσία διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ νηπίου «ἀπὸ πάσης φαρμακείας, ἀπὸ πάσης χαλεπότητος, ἀπὸ πάσης ζάλης τοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν, ἡμερινῶν τε καὶ νυκτερινῶν»³⁶ (προφανῶς, διότι τὸ νήπιον εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τὴν συνέπειαν τῆς ἀνθρωποκτόνου ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ Δαίμονος, διὸ καὶ οἱ Ἐξορκισμοὶ τοῦ Σατανᾶ κατὰ τὸ βάπτισμα τοῦ ἀνθρώπου).

Ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἱερέως εὐχεται, ὅπως τὸ κνηθὲν νήπιον τῆς λεχοῦς μητρὸς καταξιωθῆ νὰ προσκνηθῆ «τὸν ἐπίγειον Ναόν»³⁷, καθιστάμενον ἐν τῷ μέλλοντι ζῶν μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἀσφαλῶς διὰ τοῦ βαπτίσματός του ἐν εὐθέτῳ καιρῷ.

Τούτο φαίνεται εις τὴν εὐχὴν τῆς Ἐκκλησίας «*Εἰς τὸ κατασφραγίσαι Παιδίον, λαμβάνον ὄνομα τῆ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ*», ὅπως σημειωθῆ «*τὸ φῶς τοῦ προσώπου*» τοῦ Κυρίου ἐπὶ τὸ γεννηθὲν καὶ σημειωθῆ «*ὁ Σταυρὸς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ*» τοῦ Θεοῦ «*ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, εἰς τὸ φυγεῖν τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου, καὶ πᾶσαν τὴν πονηρὰν ἐπιβολὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἀκολουθεῖν δὲ τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ*» καὶ ὅπως δώσῃ «*ἀνεξάρτητον μείναι τὸ ὄνομα*» τοῦ Θεοῦ «*τὸ ἅγιον*» ἐπὶ τὸ νήπιον (τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλούμενον διὰ τοῦ ὀνόματος, τὸ ὅποιον θὰ ἐπιβεβαιωθῆ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τούτου) «*συναπτόμενον ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τῇ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία*» καὶ «*συντηρούμενον διὰ τῶν φρικτῶν Μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ*»³⁸.

Ἡ εὐχὴ αὕτη ἔχει καθ' ἡμᾶς ἀναφορὰν εἰς ἐν δυνάμει μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄρα «*κατὰ τὰς ἐντολάς*» τοῦ Κυρίου «*πολιτευσάμενον*» καὶ φυλάξαν «*τὴν σφραγίδα ἄθραυστον*» καὶ κληροσάμενον «*τῆς μακαριότητος τῶν ἐκλεκτῶν ἐν τῇ Βασιλείᾳ*» τοῦ Κυρίου, δηλὸν ὅτι εἰς μέλλοντα βαπτισμένον πιστὸν ζήσαντα θεαρέστως ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς³⁹.

Ἡ ἄποψις ἡμῶν ὅτι τὸ γεννηθὲν ἐξ Ὁρθοδόξων γονέων νήπιον ἀποτελεῖ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν «*ἐν δυνάμει*» μέλος ταύτης φαίνεται ἐκ τοῦ κειμένου τῶν Εὐχῶν εἰς *γυναῖκα λεχῶ* μετὰ τὴν παρέλευσιν τεσσαράκοντα ἡμερῶν, ὅπως ὁ φιλόθεος Θεὸς διαφυλάξῃ τὸ ἐξ αὐτῆς τεχθὲν παιδίον, ἀγίαση, συνείσῃ, σωφρονίση, ὥστε νὰ καταστῆ ἐν τῷ καιρῷ, ὃν προώρισεν ὁ Κύριος, μέλος τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, καθ' ὅτι ὁ Θεὸς παρήγαγε τοῦτο καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτὸ τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν⁴⁰. Ἡ Εὐχὴ αὕτη μάλιστα λέγεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἄπτεται τῆς κεφαλῆς τοῦ βρέφους εὐλογῶν τοῦτο.

Εἰς τὸ κείμενον τῶν ἄλλων δύο μάλιστα Εὐχῶν, δι' ὧν ὁ ἱερεὺς σφραγίζει τὸ προσφερόμενον νήπιον, γίνεται λόγος περὶ τοῦ μελλοντικοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος τοῦ νηπίου καὶ κληρονόμου τῆς οὐρανοῦ βασιλείας⁴¹.

Εἰς τὴν ἄλλην μάλιστα Εὐχὴν εἰς τὸ Παιδίον ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ ἱερέως ἐπιζητεῖ οὐ μόνον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐλογίαν μόνον τοῦ παιδίου, ἀλλὰ καὶ τῶν γονέων καὶ τῶν ἀναδόχων αὐτοῦ ἐν ρητῇ ἀνα-

φορᾷ ὡς μέλους τοῦ Παιδίου τούτου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἐν ὕδατι καὶ Πνεύματι ἀναγεννήσεως τούτου⁴².

Ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ἡ εἴσοδος τοῦ ἄρρενος νηπίου μετὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα τοῦ ναοῦ, ὡς ἐν δυνάμει, καθ' ἡμᾶς, μέλλοντα θεῖον λειτουργὸν τῶν ἱερῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιβάλλει, πάλι καθ' ἡμᾶς, νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν χορήγησιν τῆς ἐπικηδείου ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας ἐκ μέρους τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς λίαν ἐπιβεβλημένην, ὡς ἐὰν νὰ ἐπρόκειτο περὶ μέλλοντος νὰ βαπτισθῆ μέλους ταύτης, τὸ ὅποιον, ἐὰν ἔξη καὶ ἐβαπτίζετο, θὰ ἠδύνατο δεχόμενον τὸν καθαρὸν χιτῶνα τῆς ἀφθαρσίας νὰ διατηρήσῃ τοῦτον ἀρκούντως λαμπρὸν διὰ τῆς ἐλευθέρως αὐτοῦ βουλήσεως διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως ἐν ἔργοις ἐνεργουμένης. Ἐξυπακούεται, ὅμως, ὅτι τὸ κείμενον τῆς ἐπικηδείου Ἀκολουθίας θὰ ἦτο παρηλλαγμένον τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰ βαπτισθέντα νήπια χωρὶς τινὰ χριστολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν ἀναφορὰν εἰς ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἦσαν ἀβάπτιστα καὶ ἄρα δὲν πρόκειται δι' ἀμειπτον βρέφος⁴³, «*ἀδιάφθορον βρέφος*»⁴⁴, «*καθαρώτατον βρέφος*»⁴⁵, «*μακάριον βρέφος*»⁴⁶, «*μακάριον Νήπιον*»⁴⁷, καὶ τέκνον «*ἀγνῆς πολιτείας*»⁴⁸, ὡς δηλοῦται εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἀναπαυομένου κανόνος εἰς τὰ νήπια τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία φιλοστόργως φερομένη ἐπιβάλλεται καθ' ἡμᾶς νὰ κηδεύῃ δι' ἐιδικῆς νεκρωσίμου συντόμου Ἀκολουθίας τὰ ἀβάπτιστα νήπια, τέκνα Ὁρθοδόξων πιστῶν, ὅταν τοῦτο μάλιστα εἶναι ἐπιθυμία τῶν γονέων, καὶ δὴ ζώντων καὶ πιστῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας ἐν συνεχεῖ λατρευτικῇ συμμετοχῇ, συμμετέχουσα τοιουτοτρόπως, ἔστω καὶ ἐμμέσως εἰς τὸν πόνον τούτων διὰ τὴν ἀπάλειαν τοῦ τέκνου των, τὸ ὅποιον ἦτο καὶ ἐν δυνάμει μελλοντικὸν μέλος τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς περίπτωσιν θανάτου νηπίου, καρποῦ γαμικῆς σχέσεως τῶν γονέων μετὰ τέλεσιν ὑπὸ τούτων πολιτικοῦ ἀντὶ θρησκευτικοῦ γάμου, ἡ Ἐκκλησία διὰ λόγους φιλανθρωπίας, ἀλλὰ καὶ ἱεραποστολικούς, ἐπιβάλλεται, πάντοτε καθ' ἡμᾶς, νὰ κηδεύῃ τοῦτο, καὶ ὅταν δὲν ἔχη εὐλογηθῆ διὰ τῶν Εὐχῶν ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν προσφορὰν εἰς τὸν ναὸν

τοῦ νηπίου, δι' εἰδικῆς Ἀκολουθίας μόνον, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἤθελε ζητηθῆ γραπτῶς, ἂν οὐχὶ καὶ ὑπὸ τῶν δύο, τοῦλάχιστον ὑπὸ τοῦ ἐνὸς τῶν γονέων, πρὸς ἀποφυγὴν ποικίλων σχολίων εἰς βάρος τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ποικίλου περιεχομένου.

Καὶ διὰ τὸ θανὸν ἀβάπτιστον νήπιον ἀγάμου γυναικός, ἔστω καὶ μὴ εὐλόγηθὲν διὰ τῶν Εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας, νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ κηδεύηται καὶ τοῦτο δι' εἰδικῆς Ἀκολουθίας, ἐφ' ὅσον ὅμως ὑπάρχει ἔγγραφος ἐπιθυμία τῆς μητρὸς τοῦ ἀποθανόντος νηπίου ἢ τῶν στενῶν συγγενῶν αὐτοῦ (εἰς περίπτωσιν θανάτου τῆς μητρὸς), ὅσων τοῦλάχιστον δύναται νὰ εἶναι γνωστοί, διὰ λόγους πρωτίστως

25. Μάρκ. 10, 38-39.

26. Ε', VI, 8, ΒΕΠΕΣ 2, 78.

27. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, λόγος ις', ε', ΒΕΠΕΣ 14, 30.

28. Λόγος ΛΘ', εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα, ις'. PG 36, 356' βλ. καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (σαφῶς ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου), Ἐκδοσις ἀκριδῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, IV, θ', PG 94, 1124.

29. Ὁμιλία ἐγκωμισιαστικὴ εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Λουκιανόν, 6', PG 50, 522.

30. Κατήχησις φωτιζομένων Γ', I. PG. 33, 440.

31. Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ιε', PG 32, 132.

32. De baptismo adversum Quintillam liber, XVI, PL 1, 1326. Βλ. καὶ Κυπριανοῦ, Ἐπιστ. LXXIII, PL4, 425 καὶ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, De civitate dei, XIII, VII, PL 41, 381.

33. Χρ. Ἀνδρούτσου, Δογματικὴ, σελ. 327.

34. «Ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλόφρονε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκῆρατον φῶς, καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμοὺς, εἰς τὴν τῶν Εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἐνθες ἡμῖν καὶ τὸν τῶν μακαριῶν σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας πάσας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν σὴν καὶ φρονούντες καὶ πράττοντες. Σὺ γὰρ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ Παναγίῳ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων» (Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ἐν Εὐχολόγιον τὸ Μέγα τῆς κατὰ Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. «Ἀστέρως», Ἀθήναι 1980, σελ. 52).

35. Εὐχὴ ὑπὲρ τῶν Κατηχομένων τῆς Θείας Λειτουργίας, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐν Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σελ. 55. Εἶναι ἐνδεικτικὰ ὅσα γράφει ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης περὶ τῶν νηπίων, «διότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντοτε εἶναι κατηχοῦμενοι καὶ πρῶτον μὲν τῶν πιστῶν ὅλα τὰ ἀβάπτιστα βρέφη, τὰ ὁποῖα γεννηθέντα, εὐθὺς εὐχὰς μὲν δέχονται ἱεράς, δὲν ἔργων ὅμως ἀκόμη πιστοὶ καὶ τέλειοι μὲ τὸ Βάπτισμα, ὅθεν κατηχοῦμενοι εἶναι» (Ἄπαντα, ἐκδ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1982⁴, σελ. 328).

μὲν φιλανθρωπίας καὶ ἀποφυγὴν ἀφ' ἐτέρου ποικίλων σχολίων εἰς βάρος τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ἡ προῆξις σήμερον, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Λακωνίαν, τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Ρούμελην, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν προσωπικῶς, καθ' ἣν τὰ ἀβάπτιστα θανόντα νήπια θάπτονται ἢ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ἱεροῦ κοιμητηρίου τῆς ἐνορίας ἢ παραπλευρῶς τοῦ ἱεροῦ δήματος τῶν ἐξωκκλησιῶν, ἐκτὸς τοῦ χώρου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, νομίζομεν ὅτι ἐνισχύει τὴν ἀποψιν ἡμῶν, οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ ἐπιτρεπτοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἐπιβεβλημένου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κηδεύσεως τῶν θανόντων ἀβαπτίστων βρεφῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐτονίασαμεν.

36. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σελ. 119 καὶ Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἁγιασματάριον, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1992¹¹, σελ. 65.

37. Αὐτόθι, σελ. 119 καὶ 65 ἀντιστοίχως.

38. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σελ. 121 καὶ Μικρὸν Εὐχολόγιον, σελ. 68.

39. Αὐτόθι.

40. «Καὶ τὸ τεχθὲν Παιδίον εὐλόγησον, αὔξησον, ἀγίασον, συνέτισον, σωφρόνισον, καλοφρόνισον, ὅτι σὺ παρήγαγες αὐτό, καὶ ἔδειξας αὐτῷ τὸ φῶς τὸ αἰσθητόν, ἵνα καὶ τοῦ νοητοῦ καταξιοθῆ φωτὸς ἐν καιρῷ ᾧ προορίσας, καὶ συγκαταριθμηθῆ τῇ ἀγία σου ποιμνῇ διὰ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ...» (Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σελ. 23 καὶ Μικρὸν Εὐχολόγιον, σελ. 71).

41. «...αὐτὸς Δέσποτα παντοδύναμη, καὶ τὸ προσαχθὲν τοῦτο Βρέφος, ἐμφανισθῆναι σοὶ τῷ πάντων Ποιητῇ, εὐλόγησον, καὶ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σοὶ εὐάρεστον αὔξησον, ἀποσοδῶν ἀπ' αὐτοῦ πᾶσαν ἐναντίαν δύναμιν, διὰ τῆς σημειώσεως τοῦ τύπου τοῦ Σταυροῦ σου σὺ γὰρ εἶ ὁ φυλάσσων τὰ νήπια, Κύριε ἵνα καταξιοθῆν τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, τύχη μερίδος τῶν ἐκλεκτῶν τῆς Βασιλείας σου...» (Ἐτέρω Εὐχὴ εἰς τὸ Παιδίον, ὅπερ ὁ ἱερεὺς σφραγίζων, ἐπέυχεται. Μέγα Εὐχολόγιον, σελ. 123, Μικρὸν Εὐχολόγιον, σελ. 73).

42. «...αὐτὸς καὶ νῦν, ὁ φυλάσσων τὰ Νήπια, Κύριε, εὐλόγησον τὸ Παιδίον τοῦτο, ἅμα τοῖς γονεῦσι καὶ ἀναδόχοις αὐτοῦ καὶ καταξίωσον αὐτὸ ἐν καιρῷ εὐθέτω, καὶ τῆς δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναγεννήσεως συγκρατήσῃσιν αὐτὸ τῇ ἀγία σου ποιμνῇ τῶν λογικῶν προβάτων, τῶν ἐπικεκλημένων τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ σου...» (Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σελ. 124 καὶ Μικρὸν Εὐχολόγιον, σελ. 74).

43. Τροπάριον α' ὠδῆς, Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, σελ. 476.

44. Τροπάριον γ' ὠδῆς. Αὐτόθι, σελ. 476.

45. Αὐτόθι, σελ. 477. Βλ. καὶ «πάσης ἀμέθεκτου κηλίδος». Τροπάριον η' ὠδῆς. Αὐτόθι, σελ. 479.

46. Τροπάριον θ' ὠδῆς. Αὐτόθι, σελ. 489.

47. Αὐτόθι, σελ. 479.

48. Τροπάριον εἰς τοὺς Αἴνους. Αὐτόθι, σελ. 481.

ΑΠ' ΟΣΑ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

Χίος 5-1-2001

Καλή χρονιά εύχια πολλή χαρά
πολλή υγεία κυρίη ης όλης ης ευτυχίας
του Θεού να έχετε

Είπατε συνζυγος έφημεριος του Ι. Ν. αγίου
Ιακώβου Χίου; αδα το 1ο τευχίδιο
του Ασπιοδικού έφημεριος ευδροφητης.
Έχω όλους τους τόπους βιβλιοπωλείους
αδα να δικάφου χείρα. Πρό ήμεριος
ήδη το τευχίδιο τευχος του 2000
ήτ την οραία των έφημεριος; το διο
όροφο Ασπιοδικού του. Δίν έχω
δάρη το τευχος Μαΐου (5)ς το τευχος
Νοεμβριος (11) του 2000.

Σας παρακαλώ δώρη δώρη να
μάρτη τον κόπο να μου αρωγή
στη δση ειδίμων η. Εφημεριος
Ζητών έφημεριος αγίου Ιακώβου
Χίου. Χίος 82100.

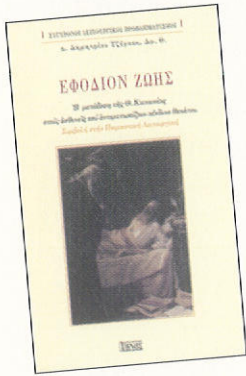
Σας εύχαριστώ δώρη; δά ψέ υψοχρε
ύ οση. Δίν εύχη του Θεού; του αγίου
Ιακώβου να έχετε

Σας χαρως εν Χριστώ
η. Ερζιώτης

Ποιμαντική βιβλιοθήκη

Πρωτοπρεσβ. Δημητρίου Τζέρπου, Δρ. Θ., 'Εφώδιον Ζωής, 'Αθήνα 2001, σελ. 134.

Με την παρούσα έκδοση εγκαινιάζεται μία σειρά μελετών στις εκδόσεις «Τήνος», που αποτελούν προσπάθεια προσέγγισης σύγχρονων προβλημάτων της λειτουργικής μας ζωής. Είναι αλήθεια ότι η Θεία Λατρεία αποτελεί την πεμπτούσια της πνευματικής ζωής της Εκκλησίας μας, που ανέκαθεν ζωογονεί κατά μοναδικό τρόπο ολόκληρο τον εκκλησιαστικό μας βίο. Όμως είναι επίσης αλήθεια ότι πολλή ιστορική σκουριά έχει επικαθίσει πάνω σ' αυτόν τον ανεκτίμητο θησαυρό, όπως έλεγε ο μακαριστός Μητροπολίτης Κοζάνης Διονύσιος Ψαριανός, που μās εμποδίζει να αποτιμήσουμε την πραγματική του αξία. Η διαπίστωση αυτή σε συνδυασμό με την αμάθεια των κληρικών, την έλλειψη λειτουργικής αγωγής του λαού και την επελαίνουσα έκκοσμίκευση, κατέστησαν τη Λατρεία μας σχεδόν άκατανόητη σε μεγάλη μερίδα πιστών.

Έτσι, από πολλού προέκλυψε και στον τόπο μας το σύνθημα της λειτουργικής ανανέωσης, με πρωτοστατούντα σήμερα τον ρηξικέλευθο οικιοστρόφο της 'Ελλαδικής Εκκλησίας Μακαριώτατο 'Αρχιεπίσκοπο 'Αθηνών και πάσης 'Ελλάδος κύριο Χριστόδουλο, ως μία προσπάθεια επαναθεώρησης της λειτουργικής ζωής, κάτω από το φως της βιβλικής και πατερικής διδασχής, και με σκοπό να καταστούν οι θησαυροί της ορθόδοξης λατρείας προσιτοί και στους πιστούς της δικής μας εποχής. Καρπός της προσπάθειας αυτής είναι η αναζωπύρωση της λειτουργικής ζωής, που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στο χώρο της ενορίας, με επίκεντρο την πιο συχνή και πιο συνειδητή συμμετοχή των πιστών στο μυστήριο της Θείας Εύχαριστίας. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη πτυχές της εύχρηστικής ζωής της ενορίας, όπου η πλημμελής γνώση της ουσίας και των καρπών του ιερού αυτού μυστηρίου συντηρεί μία κατάσταση απαράδεκτη, όπως αυτή που παρατηρείται συχνά κατά τη μετάδοση της Θείας Κοινωνίας στους θνήσκοντες ασθενείς, θέμα με το οποίο ασχολείται η μελέτη αυτή.

Με πρωτοβουλία της Συνοδικής Επιτροπής Θείας Λατρείας και Ποιμαντικού Έργου ή 'Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της 'Ελλάδος διοργάνωσε (16.3.1999) στην 'Αθήνα, ειδική Ημερίδα Στελεχών 'Ιερών Μητροπόλεων με κεντρικό θέμα προβληματι-

σμού 'Η ποιμαντική διακονία της Εκκλησίας στα Νοσηλευτικά Ίδρύματα. Στά πλαίσια της Ημερίδας αυτής ο συγγραφέας, π. Δημ. Τζέρπος, παρουσίασε σε επιτομή τα βασικά στοιχεία της μετά χείρας μελέτης. Από όλη δέ την προβληματική της έν λόγω Ημερίδας κατεδείχθη με σαφήνεια ότι η εμπροϊπόθετη και συχνή συμμετοχή στη Θεία Κοινωνία εξακολουθεί ν' αποτελεί και σήμερα τον κύριο άξονα γύρω από τον οποίο μπορεί να οργανωθεί με αποτελεσματικότητα η ποιμαντική στήριξη των ασθενών και ιδιαίτερα όσων αντιμετωπίζουν κίνδυνο θανάτου. Η διαπίστωση αυτή υπογραμμίζει για μία ακόμη φορά την επιτακτική ανάγκη αναβάθμισης της πνευματικής βοήθειας, που προσφέρει η Εκκλησία στον άνθρωπο κατ' αυτές τις όριακές στιγμές της ζωής του, όπως είναι η ασθένεια και ο θάνατος.

Αρ. Μ.

'Αρχιμανδρίτου Χριστοδούλου, «'Ο Άγιος του Θεού Έρωτος, όσιος Συμεών ο νέος Θεολόγος», Κάλαμος - 'Αττική 2000, σελ. 158. Κυκλοφόρησε το νέο πόνημα της Σταυροπηγιακής και Συνοδικής 'Ιεράς Μονής αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου (Κάλαμος, 'Αττική), το οποίο συνέγραψε ο πανοσιολογιώτατος αρχιμανδρίτης π. Χριστόδουλος, Καθηγούμενος της 'Ιεράς Μονής. Το έν λόγω έργο προλογίζει ο Μακαριώτατος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών και Πάσης 'Ελλάδος κ.κ. Χριστόδουλος και περιέχει κατά σειρά την ζωή του Αγίου, τον στίβο της μοναχικής του ζωής, τους πειρασμούς, την έξορία, τις προοράσεις και τα θαύματα, την κοίμησή του, τους πνευματικούς καρπούς και τα μετά την κοίμησή του θαύματα. Γι' αυτό και η παρούσα έκδοση θα αποτελέσει όχι μόνο μία αξιόλογη συμβολή στην προβολή του βίου, των ασκητικών παλαιομάτων και του σπουδαίου συγγραφικού έργου της μεγάλης αυτής μορφής της μυστικής θεολογίας του 10ου-11ου αιώνας, αλλά και θα συμβάλει τα μέγιστα στην ψυχική και πνευματική ωφέλεια των πιστών.

Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια στον σεβαστό Γέροντα της Μονής γι' αυτήν την καλαίσθητη και επιμελημένη έκδοση και εύχόμεθα να συνεχίσει την προσφορά του με ανάλογα αγιοπνευματικά έγχειρίδια προς στήριξιν του Χριστεπωνύμου πληρώματος και δόξαν του Τριαδικού Θεού.

Σ. Ί. Μ.

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Χρυσοστόμου Τριανταφύλλου

ΚΥΡΙΑΚΗ Ζ' ΜΑΤΘΑΙΟΥ (22 Ἰουλίου 2001)
(Ματθ. θ', 27-35)

Ἄνικανοι νὰ χαροῦν μαζί με τοὺς πολλοὺς οἱ Φαρισαῖοι τὰ παράδοξα καὶ λυτρωτικὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, προτιμοῦν καὶ πάλι τὴν προσφιλή τους τακτική, τῆς διαβολῆς (κατὰ) τοῦ ἀντιπάλου. Δὲν τὸ σκέπτονται μόνον, τὸ λέγουν - τὸ διακηρύσσουν: «ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» (Ματθ. θ', 34).

Ἡ γλώσσα τους μεστή τοῦ θανατηφόρου δηλητηρίου, τὸ ὁποῖο παράγει ὁ φθόνος, διασπείρει συκοφαντίες, με σκοπὸ νὰ δημιουργήσῃ ἐπιφυλάξεις καὶ ἀμφιβολίες εἰς βάρος τοῦ θαυματοποιοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ ἀκυρώσῃ τὴν σωτήρια σκοπιμότητα τῶν θαυμάτων, τὴν πίστη δηλαδή στὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἀποστολή Του ἀφ' ἑνός, καὶ νὰ διαφυλάξῃ πρὸς ὄφελός τους ἀσφαλῶς τὰ «κεκτημένα» κυριαρχικὰ δικαιώματα, ἐπὶ καὶ εἰς βάρος τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου.

«Ρῦσαι Κύριε, τοιαύτης ἀπανθρωπίας τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

Ἀστήρικτη καὶ ἐντελῶς παράλογη ἢ κατηγορηματικὴ διαπίστωσή τους (ὁ ἄρχων τῶν δαιμονίων αὐτοκαταστρέφει τὸ κράτος καὶ διώχνει τὰ δαιμόνια ἀπὸ τὴν κατοικία τους!) ἀποκαλύπτει τὸ μέγεθος τῆς κακίας ποὺ ἐμφωλεύει στὴν καρδιά τους καὶ ἀρνητικὰ προβάλλεται με στόχο τὴν ὑπονόμευση, στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου, ἐνδεδυμένη μάλιστα ὑποκριτικὰ, τὸ ἔνδυμα τῆς εὐσεβείας!

Ὁμολογουμένως, ὁ πολυμήχανος καὶ ἀνθρωποκτόνος διάβολος εὗρηκε μιμητὲς καὶ ἀφοσιωμένους ἐργάτες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σχεδίου του ἄλλους νὰ ἐμποδίσῃ στὴν ἀληθινὴ πίστη καὶ ἄλλους, περισσότερο ἀφελεῖς, νὰ τοὺς φέρῃ πιὸ κοντὰ του καὶ νὰ φανῇ χρήσιμος, ἀφοῦ, κατὰ τοὺς Φαρισαίους, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια!

Ἡ φαρισαϊκὴ καὶ διαβολικὴ αὐτὴ συμπεριφορά, δυστυχῶς, ποτὲ δὲν ἐξέλιπε, ἀντίθετα μάλιστα κατὰ καιροὺς συστηματοποιήθηκε καὶ στὰ χέρια σκοτεινῶν προπαγανδιστῶν ἔκαμε «θραύση»! Ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας διδάσκει ὅτι ἡ φαυλότης ἀμαυροῖ τὰ καλά, ἀλλὰ ἡ νίκη ἀνήκει στὴν **ΛΗΘΕΙΑ!**

ΚΥΡΙΑΚΗ Η' ΜΑΤΘΑΙΟΥ (29 Ἰουλίου 2001)
(Ματθ. ιδ', 14-22)

Ἡ διακονικὴ καὶ φιλόξενη διάθεση τοῦ Κυρίου ἀπέναντι στὰ ἀνθρώπινα πλάσματα Του προβάλλεται καὶ σ' αὐτὴ τὴν εὐαγγελικὴ περικοπή.

Διακόπτει τὴν ἡσυχία Του, γιὰ τὴν ὁποία εἶχε ἀποσυρθῆ με τοὺς μαθητὲς του «εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν» (Ματθ. ιδ', 13), βγαίνει ἀπὸ τὸ ἐρημικὸ του καταφύγιο (στ. 14) γιὰ νὰ συναντήσῃ τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα τὸν ἀκολούθησαν πεζῇ ἀπὸ τίς πόλεις.

Δὲν εἶναι καθόλου βαρύθυμος. Εἶναι γεμᾶτος εὐσπλαχνία καὶ συμπάθεια.

Θεραπεύει τοὺς ἀρρώστους, διδάσκει καὶ συναναστρέφεται τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς τοὺς συνήθεις χρονικοὺς περιορισμοὺς, μέχρις ἄργα τὸ βράδυ, καὶ ἀρνεῖται νὰ τοὺς ἀπολύσῃ προτοῦ τοὺς προσφέρει καὶ τὴν ὑλικὴ τροφή, γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος. Τὰ λίγα τρόφιμα, ποὺ προορίζονται γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἀποστολικὴ συνοδεία του, προσφέρονται ἀγαπητικὰ με τὰ ἴδια του τὰ χέρια καὶ με τὴν εὐλογία Του φθάνουν καὶ περισσεύουν γιὰ νὰ χορτάσουν 5.000 ἄνδρες, χωρὶς νὰ προσμετρηθοῦν οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά καὶ νὰ ἀναφερθῆ καν ὁ κόπος καὶ ἡ φασαρία μιᾶς τέτοιας πρωτοβουλίας.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, μιλώντας ἐκ μέρους Του, λέγει μεταξὺ ἄλλων: «...Μηδενὸς ἐν χρεῖα καταστής, ἐγὼ δουλεύσω. Ἦλθον γὰρ διακονῆσαι, οὐ διακονηθῆναι...».

Διακονεῖ ὅλους, προσφέρει καὶ προσφέρεται, κι ὅμως θεωρεῖται καὶ ἀντιμετωπίζεται ὡς **ΞΕΝΟΣ!**

Οἱ δικοὶ Του δὲν τὸν παραλαμβάνουν (Ἰωάν. α', 11). Ἐν τούτοις, αὐτὸς ὁ Ξένος συνεχίζει νὰ ξενίζει τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ξένους!

Ξενία δεσποτικὴ στὴ δημιουργία Του καὶ στὴν ἀθάνατη μυστηριακὴ τράπεζά Του, παραθέτει στοὺς μακαριστοὺς δαιτημόνες Του.

Ξενία καὶ διακονία ὑπόσχεται καὶ στὴ Βασιλεία Του. Αὐτὴ τὴν τελευταία τὴν δίδει σ' ὅσους τὸν προσλαμβάνουν καὶ τὸν μμοῦνται. Τὸν διακονοῦν καὶ τὸν φιλοξενοῦν στὰ πρόσωπα τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν Του...!

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΑ΄ ΜΑΤΘΑΙΟΥ (19 Αύγ. 2001)
(Ματθ. ιθ΄, 23-25)

Ἐκπληξη καὶ ὀργή προκαλεῖ ἀσφαλῶς, στίς καρδιές τῶν ἀκροατῶν τῆς εὐαγγελικῆς αὐτῆς περικοπῆς, ἡ ἐπιθετικὴ καὶ σαδιστικὴ συμπεριφορὰ τοῦ χρεώστη δούλου, ἔναντι τοῦ ὀφειλέτη συνδούλου του.

Τώρα ποὺ εὐρίσκεται στὴ θέση τοῦ ἰσχυροῦ, λημονεῖ τίς δικές του ἰκεσίες, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλάνθρωπη συμπεριφορὰ τοῦ εὐεργέτη του καὶ φέρεται μὲ διαιότητα καὶ σκληρότητα ἀδικαιολόγητη, ἀφοῦ τὸ ὀφειλόμενο ποσό, ποὺ ἀνυποχώρητα ἀπαιτεῖ εἶναι ἐντελῶς δυσανάλογο καὶ ἀσυγκρίτως κατώτερο ἐκείνου, ποὺ ὁ ἴδιος χρωστοῦσε καὶ ἀπαλλάχθηκε.

«*Εἶδες δεσπότη φιλανθρωπίαν; ὄρα καὶ δούλου φιλανθρωπίαν*», λέγει ὁ Ζιγαβηνός.

Ὁ παραμορφωτικὸς φακὸς τῆς ἀλαζονείας μικραίνει τὰ δικά μας σφάλματα καὶ μεγαλοποιεῖ τὰ τῶν ἄλλων... Ὅμως, τὸ ἀσυμπαθὲς εἶναι μισητὸ στὸ Θεὸ τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρῶν.

Ἡ σκληροκαρδία ἀνατρέπει τελικὰ τὴν δωρεὰ καὶ ὀνομάζει τὸν σκληρόκαρδο πονηρόν!

Ὅταν, ὅπως λέγει ὁ ἱ. Χρυσόστομος, ὠφειλε μύρια τάλαντα δὲν τὸν ἐκάλεσε πονηρόν, οὔτε τὸν ὕβρισε, ἀλλὰ τὸν ἠλέησε. Ὅταν ὅμως ἀπεδείχθη ἀγνώμων καὶ ἀσυμπαθής, τότε καὶ πονηρόν τὸν ὠνόμασε καὶ τὸν ἐτιμώρησε.

Εἶναι μέγα ἀμάρτημα ἡ μνησικακία ἢ ἀποθησαύριση τῆς ἀναμνήσεως τῶν κακῶν ποὺ οἱ ἄλλοι μᾶς ἔκαναν. Ὅταν μνησικακεῖς, ἐναντίον σου μνησικακεῖς, διότι τὰ δικά σου ἀμαρτήματα δεσμεύεις καὶ ὄχι τῶν ἄλλων, προειδοποιεῖ ὁ ἱ. Χρυσόστομος. «*Κύριε ἀμαρτάνων οὐ παύομαι, φιλανθρωπίας ἀξιούμενος οὐ γινώσκω νίκησόν μου τὴν πώρωσιν...*».

Τὴν παραβολὴ αὐτὴ εἶπε ὁ πάντων χρεωλῦτης ἀνθρώπων, ὡς ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα τοῦ Πέτρου: «*Κύριε, ποσάκις ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῶ;*» (Ματθ. ιθ΄, 21).

Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ συγχώρηση τῶν ἄλλων, ἡ ἀπεριόριστη καὶ ἀπὸ καρδίας, εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση καὶ τῆς δικῆς μας ἀφέσεως. Δὲν εἶναι τελικὰ δικαίωμά μας, ὅπως ἐγωϊστικὰ νομίζουμε. Εἶναι ΟΦΕΙΛΗ!

ΚΥΡΙΑΚΗ ΙΒ΄ ΜΑΤΘΑΙΟΥ (26 Αύγ. 2001)
(Ματθ. ιθ΄, 16-26)

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰσόδου του εἰς τὴν ζωὴν εἶναι ἡ ΑΓΑΠΗ. «*Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου...*».

Δὲν δικαιούται κανεὶς νὰ ἀγαπήσῃ μῆτε πατέρα, μῆτε μητέρα, μῆτε ἀδελφούς, μῆτε τινὰ τῶν ἰδίων, μῆτε τὸν ἑαυτόν του, ὑπὲρ τὸν Θεόν.

Καὶ ὅταν κανεὶς προσανατολίξῃ τὴν ὑπαρξὴ του σ' αὐτὸν τὸν θησαυρό, θεωρεῖ τὰ πάντα σκύβαλα καὶ ἡ μόνη ἀγωνία του εἶναι νὰ τὸν κερδίσῃ.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν κραταιὰ ἀγάπη γεννιῶνται οἱ ἀρετές καὶ μόνο μ' αὐτὴ εἶναι δυνατὴ ἡ ὑπακοὴ στὸ θέλημα τοῦ ἀγαπημένου. Καὶ ἀσφαλῶς πρωτεύουσα θέση στίς ἐντολὲς κατέχει ἡ πρὸς τὸν πλησίον τέλεια καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς συνέστησε στὸν νεανίσκο νὰ πωλήσῃ τὰ ὑπάρχοντά του, νὰ μοιράσῃ στοὺς πτωχοὺς τὸν πλοῦτο του καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Μὲ μόνο ἐφόδιο τὴν ἀγάπη! Τὴν ἀγάπη, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ὁμοίωση τῶν ἀγαπωμένων προσώπων καὶ θεωρεῖται ἡ κορυφὴ τῶν ἀρετῶν.

Ἐκεῖνος ἀπῆλθε λυπούμενος. Φάνηκε ἀδύναμος νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν τυραννικὸ ἔρωτα τοῦ πλοῦτου, ἀπρόθυμος νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸ τῆς τελειότητος.

Ἡ γλώσσα του δὲν μπορεῖ νὰ προφέρῃ τὸ ψαλμικόν: «*Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσω Σου...*».

Τὸ πνευματικὸ του οἰκοδόμημα ἔμεινε ἡμιτελές. Τὰ θεμέλια καὶ οἱ τοῖχοι, ποὺ ἔχτισε μὲ τίς ἀρετές, τίς ὁποῖες ἐκ νεότητός του ἐφύλαξε, ἔμειναν ἄχρηστα χωρὶς τὴν ὀροφὴ τῆς ἀγάπης...

Ἡ ἐμπαθὴς ροπὴ γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν κόσμον τὸν νίκησε. Ἔχασε τὸ ἄφραστον κάλλος! «*Ὁ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῶ ἠγάπησεν αὐτὸν*» μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος. (Μάρκ. ι΄, 21). Ἡ ἀγάπη Του, δυστυχῶς, ἔμεινε δίχως ἀνταπόκριση...

Δύσκολος, πράγματι, ὁ δρόμος τῆς ἀγάπης. Βατὸς μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ποὺ κάνει δυνατὰ, ὅσα στοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀδύνατα. Ὅμως, χρειάζεται κι ὁ πόθος κι ὁ κόπος ὁ δικός μας. Ἡ συνδρομὴ μας – ὁ ἀγώνας νὰ ὑπερβαῖνουμε τὰ ἐμπόδια – καὶ ἡ προσευχὴ μας.

«*Τὴν Σὴν ἀγάπην χάρισαι ἡμῖν Κύριε ὁ Θεός!*»

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΑ

στιγμιότυπα

Φωτογραφίες: Χρ. Μπόνη

Άπο τὰ ἐγκαίνα ναοῦ στό Θριάσιο Νοσοκομεῖο
(25/6/2001)

❶ Μὲ ἀσθενὴ στό Θριάσιο Νοσοκομεῖο
(26/6/2001)

❷ Ἄπο τὴ συνέντευξη τύπου γιὰ τὸ ζήτημα τῶν
ταυτοτήτων (27/6/2001)

❸ Ἑσπερινὸς ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τοῦ Ἁγ. Παύλου
στόν Ἱερὸ Βράχο τῆς Ἀκροπόλεως (29/6/2001)

❹ Ἐπίσκεψη τῆς Ἐταιρείας Δημοσίων Σχέσεων
στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν (29/6/2001)

1

2

3

4

Τιμητική έκδήλωση και βράβευση ιερέων
στον Μητροπολιτικό Ναό Ἀθηνῶν (29/6/2001)

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΛΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.
Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑ - GREECE
ΤΗΛ.: 7218308, FAX.: 7218336
ISSN 1105-7203

PORT
PAVE
HELLAS

